

11. BÖLÜM / CHAPTER 11

OSMAN FEVZİ OLCAY'IN MUHTASAR MENÂKIB-I MEVLÂNÂ İSİMLİ ESERİ

OSMAN FEVZİ OLCAY'S MUHTASAR MENÂKIB-I MEVLÂNÂ

Mevlüt İLHAN¹, Ermiş DANDAN²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Amasya, Türkiye
E-mail: ilhanmevlut@gmail.com

²Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim
Dalı, Muğla, Türkiye
E-mail: ermisdandan@gmail.com

DOI: 10.26650/B/AA14AA25.2022.009.11

ÖZ

Amasyalı olan Osman Fevzi Olcay 1887 yılında dünyaya gelmiştir. Kara Vaiz olarak tanınan Ahmed Hilmi Efendi'nin oğlu olan Olcay, Amasya'da çeşitli okullarda eğitim gördükten sonra yine Amasya'da erkek öğretmen okulu olarak kurulan Darülmualimin'den mezun oldu. İstanbul'da da bir yıl eğitim görmesinin ardından babasının görev yaptığı medresede eğitim aldı. Bu eğitimlerinin yanında hüsn-i hat sanatına ilgi duydu ve kendini bu alanda geliştirdi. Farklı memuriyetlerde bulunmasının yanında savaş zamanlarında orduda görev aldı. Özellikle İstanbul Kütüphaneleri Kitap Tasnif Komisyonunda görev yaptığı zamanlarda aldığı notlardan ve topladığı kaynaklardan, yazdığı eserleri oluşturmasında oldukça faydalanmıştır. Başta Amasya ile ilgili olmak üzere, çok sayıda tarihî eser ortaya koyan Olcay, bu eserlerinin neredeyse tamamını kendi el yazısıyla eski harfli olarak kaleme almıştır. Osman Fevzi Olcay'ın eserlerinden biri de *Muhtasar Menâkib-ı Mevlânâ* isimli bu çalışmanın da konusunu oluşturan kitabıdır. 38 varaktan oluşan eser 12 Ekim 1940 tarihinde tamamlanmıştır. Eser, Mevlana'nın silsilesinin verilmesiyle başlar. Öncelikle Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'in hayatı hakkında bilgiler verildikten sonra Mevlana'nın hayatı ve menkıbelerine yer verilir. Sonrasında Mavlana'nın dost ve halifeleri ile oğlu Sultan Veled'in anlatıldığı eser, sonda yer alan şeyhlerin ve mevlevihanelerin listesinin verilmesiyle son bulur.

Anahtar Kelimeler: Osman Fevzi Olcay, *Muhtasar Menâkib-ı Mevlânâ*, Mevlana

ABSTRACT

Osman Fevzi Olcay, who is from Amasya, was born in 1887. He is the son of Ahmed Hilmi Efendi, known as the Kara Vaiz. After studying at various schools in Amasya, he graduated from Darülmualimin, which was

established as an all-male teacher training high school in Amasya. After studying in Istanbul for a year, he received education in the madrasah where his father worked. In addition to this training, he took an interest in the art of calligraphy (hüsni hat) and developed himself in this field. He served in the army during wartime as well as holding different positions as a civil servant. When he served in the Istanbul Libraries Book Classification Commission, he benefited greatly from the notes he took and the resources he collected in the creation of his works. Olcay, who has produced many historical works, especially about Amasya, wrote almost all of these works in his own handwriting in old letters. One of the works of Osman Fevzi Olcay is the book called *Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ*, which also forms the subject of this study. The work, consisting of 38 leaves, was completed on October 12, 1940. The work begins with the giving of Rûmî's lineage. First, after giving information about the life of Mawlana Jalâl al-Dîn Muhammad Rûmî's father, Bahaeddin Veled, Rûmî's life and legends are given. Afterwards, the work in which Rûmî's friends and caliphs and his son Sultan Veled are told, ends with the list of sheikhs and mevlevihanes.

Keywords: Osman Fevzi Olcay, *Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ*, *Mawlânâ Jalâl al-Dîn Muhammad Rûmî*

Extended Abstract

Osman Fevzi Olcay, who is from Amasya, was born in 1887. He is the son of Ahmed Hilmi Efendi, known as the Kara Vaiz. After studying at various schools in Amasya, he graduated from Darülmualimin, which was established as an all-male teacher training high school in Amasya. After studying in Istanbul for a year, he received education in the madrasah where his father worked. In addition to this training, he took an interest in the art of calligraphy (hüsni hat) and developed himself in this field. He served in the army during wartime as well as holding different positions as a civil servant. When he served in the Istanbul Libraries Book Classification Commission, he benefited greatly from the notes he took and the resources he collected in the creation of his works. Olcay, who has produced many historical works, especially about Amasya, wrote almost all of these works in his own handwriting in old letters.

In his works, he refers to himself as “Expert of ancient Turkish and Islamic writings and historian of Amasya”. Osman Fevzi Olcay has works titled *Mecmûa-i Eşâr*, *Amasya Şehri*, *Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî*, *Türklerin Faziletleri ve Övgüleri*, *Selçuk Türkleri'nin Zuhûru ve Osmanlı İmparatorluğu*, *Amasya Meşâhiri*, *Adliye Tarihçesi*, *Bildiklerim-Gördüklerim-İşittiklerim*, *Muhtıra Defteri*, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa*. Most of these works are translations or compilations. One of the works of Osman Fevzi Olcay is the book called *Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ*, which also forms the subject of this study. According to the footnote on page 2a, this work was written with an effort to present Bahaeddin Veled Çelebi's (İzbudak) *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ* in a style that everyone can read and understand. Olcay states that he wrote his work because the work of Bahaeddin Veled Çelebi was written in a Sufi style and in an incomprehensible way. While composing his work, Bahaeddin Veled

Çelebi benefited from works such as İbtidânâme, Sipehsâlar, Menâkıbü'l-Ârifin, Sefine-i Mevleviyye, Tevârîh-i Mevleviyye, Tezkire-i Mevleviyye. Therefore, these works also constitute the source of Osman Fevzi Olcay's work.

The work, consisting of 38 leaves, was completed on October 12, 1940. The work begins with the giving of Mawlana Jalâl al-Dîn Muhammad Rûmî's lineage. In the work, information about Rûmî's father is given under the title of Sultanû'l-Ulema Hazretleri. Later, under the title of Hazret-i Mevlânâ, the life and legends of Rûmî are explained. Under the title of Mevlânâ's Situation in the Last Periods of His Life, Rûmî's old age and his death are explained. Under the title of Bu Bahs Cenâb-ı Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin İlim ve Ma'ârifdeki Kudret ve Varlığından ve Buna Dâ'ir Ma'lûmâtdan Haber Verir, information about Rûmî's scientific degree, education, wise words and quotations from his works are given across five chapters. The work continues with information and legends about Rûmî's friends and caliphs such as Şems-i Tebrizî, Sheikh Selâhaddin-i Zerkûb Konevî, Çelebî Hüsameddin. The last chapter of the work contains brief information from the life of Rûmî's son Sultan Veled and his legends. Osman Fevzi Olcay added 2 tables to the end of his work. The names of these tables are Mevlânâ'nın Makamında Hilafet ve İrşadatda Bulunan Çelebîlerin Esamileri and Memâlik-i İslâmiyye'de Bulunan Mevlevîhâneler'in Bulunduğu Yerler. The first table contains the names of 29 sheikhs who served as caliph after Rûmî's death, and information about them. In the second table, there are the mevlevihanes and information about them. There are 81 mevlevihane in this list. This work, written in Osman Fevzi Olcay's own handwriting, was generally written in rik'a script. In addition, calligraphy types such as kufî, sülûs, ta'lik and nesih were also used. In this study, firstly, information about Osman Fevzi Olcay's life is given. Afterwards, his works are listed and brief information about the works is presented. Finally, after giving information about the work named Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ, the text of the work is given.

1. Osman Fevzi Olcay'ın Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Osman Fevzi Olcay'ın hayatı ile ilgili bilgileri çoğunlukla kendi *Tercüme-i Hâl*'ini yazdığı *Amasya Meşâhiri* isimli eserinin ilgili bölümünden öğrenmekteyiz.¹ Hasanoğulları olarak tanınan Kara Vaiz Ahmed Hilmi Efendi ile Feride Hanım'ın oğlu olarak 1887 yılında Amasya'nın Sofular Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Amasya'nın Mehmet Paşa Mahallesi'nde bulunan Çukurkonak Mahalle Mektebi'nde eğitime başlamış, daha sonra Çöplüce Mektebi'ne devam ederek buradan mezun olmuştur. Amasya Saraydüzü eteğinde bulunan İdadi Mektebi'ne kaydolarak rüşdiye ve idadiyi başarıyla tamamlamıştır. Osmanlılarda erkek öğretmen okulu olarak kurulan Darümuallimin'e devam edip buradan mezun olarak babasının dostlarından Rumeli Kazaskeri Ödemişli Mustafa Efendi'nin himayesinde İstanbul'da Darülfünun'un Arziyat² (Jeoloji) bölümüne başladı. Bu bölümde bir yıl eğitim aldıktan sonra babasının davetiyle Amasya'ya dönerek babasının görev yaptığı Mehmet Paşa Cami ve Medresesi'nde 5 yıl ders aldı. Çeşitli ilimlerde tahsil görmesinin yanında hüsn-i hatta özel bir ilgi duyarak kendini bu alanda geliştirdi.

1912 yılında gönüllü olarak Balkan Harbi'ne katıldı ve 13 ay Trakya civarında askerlik yaptı. Terhisinden sonra Amasya'ya dönerek bir buçuk yıl kadar hüsn-i hat öğretmenliği yaptı. 1914 yılında Dünya Savaşı'nın ilan edilmesiyle yeniden askerliğe çağırılan Olcay, savaş boyunca Asker Alma Kalemi Memurluğu görevinde bulundu. Kazım Karabekir Paşa emrinde Ermeni tehciri için kurulan teşkilatta görev aldı. Mütarekeye kadar devam ettiği askerlik görevini tamamlamasının ardından 6 Ocak 1919 tarihinde Amasya Emlak Dairesi'ne tahsildar olarak atandı. Aynı zamanda hüsn-i hat hocalığı yapmaya da devam etti. Daha sonra Maliye Tahsildarlığı yaptığı dönemde işgal kuvvetlerinin Amasya'ya girmesiyle tehcir görevinde bulunan kendisiyle birlikte 43 arkadaşının idam edilmek üzere teslim edilmesi talep edildi. Yerel silahlı birliklerin yardımıyla işgalcilerin Amasya'dan gönderilmesi neticesinde idam edilmekten kurtuldular. Millî Mücadele'yi takiben Amasya Tütün İnhisar Memurluğuna atandı. 2 yıl 5 ay burada çalıştıktan sonra müdürle tartışarak görevinden alındı. 35 gün kadar Amasya'nın Zara Nahiyesinde öğretmenlik yaptıktan sonra 1929 yılında Samsun'da İskân Müdürlüğünde bir sene görev yapıp aynı kadro ve görev ile İstanbul'a tayin edildi. 3 yılın sonunda görevinden alınmasının ardından bir yıl İstanbul Arşiv Dairesinde ve bir yıl da

1 Müellifi tarafından *Amasya Meşâhiri* diye isimlendirilen ve Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 05 Ba 787 numarada kayıtlı olan yazma eserin 182. sayfasında tercüme-i hâl yer almaktadır. Eser hakkında Turan Böcekçi (2002) tarafından bir kitap çalışması yapılmıştır.

2 Fevzi Olcay'ın kendi yazısı olan tercüme-i hâlinde şeklinde olan kelime başka çalışmalarda, muhtemelen, “riyâziyât” ile karıştırılarak “matematik” olarak ifade edilmiştir. Bk. Olcay, 2016.

Atatürk'ün emriyle İstanbul Kütüphaneleri Kitap Komisyonunda çalıştı. İstanbul'da çeşitli nahiyelerde görevlerde bulundu. İstanbul Vilayet Evrak Kaleminde memurluğunun ardından Sarıyer'de yazı işlerinde memurlukta bulunduktan sonra emekli oldu.

Kendini eserlerinde “Kadım Türk ve İslâm yazıları mütehasısı ve Amasya müverrihi” olarak tanımlayan Osman Fevzi Olcay, 1973 yılında İstanbul'da vefat ederek Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

1.2. Eserleri

Osman Fevzi Olcay eserlerinde kendinden “Kadım Türk ve İslâm yazıları mütehasısı, Amasya müverrihi Osman Fevzi Olcay” şeklinde bahsetmektedir. Yukarıda hayat hikâyesinde de anlatıldığı üzere hüsn-i hat konusunda kendini geliştiren ve farklı zamanlarda öğretmenlik yapan Olcay'ın aşağıda sıralanan eserlerinin tamamına yakını (*Türklerin Faziletleri ve Övgüleri* isimli eser basılıdır.) kendi el yazısıyla kaleme alınmıştır. Eserler genel itibariyle rik'a hattıyla yazılmış olsa da kûfi, talik, sülüs hatlarında da Osman Fevzi Olcay'ın maharetlerini bu eserlerde net bir şekilde görmektediriz. Aşağıda, müellifin eserleri kronolojik olarak sıralanmış, haklarında çalışma yapılanlar ayrıca belirtilmiştir.

1.2.1. Mecmûa-ı Eşâr

Son dönem Osmanlı Mevlevi şeyhlerinden olan mutasavvıf ve şair Ahmet Remzî (Akyürek) Dede'nin bazı manzumelerini ihtiva eden eser, M. Fatih Köksal tarafından 2016 yılında bir makale konusu olarak işlenmiştir. Eser, 1935 yılında rik'a hatla kaleme alınmıştır.

1.2.2. Amasya Şehri

1937 yılında yazılan eser, Amasya isminin kökeni, Amasya'nın doğal, coğrafi, iktisadi durumları ile iklimi hakkında bilgiler verdikten sonra sırasıyla Amasya'da yetişen hükümdarlar, devlet adamları, şeyhülislam, büyük âlimler, müderrisler, bilim adamları, şair ve edipler, hattatlar ve büyük mutasavvıflar hakkında bilgiler vermektedir. Amasya'da bulunan Selçuklu ve Osmanlı kitabelerinin anlatıldığı eserde eski Yunanlılar devrine ait bazı yerler tanıtılmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki durumlar ile Atatürk'ün Amasya'ya gelişi hakkında bilgiler verilmiştir. Eser, Harun Küççük ve Kurtuluş Altunbaş tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır.

1.2.3. Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî

Amasya'da medfun bulunan ve Amasya'nın manevi ikliminin oluşmasında önemli etkileri olan Mir Hamza Nigarî hakkında yazılan eser, Mir Hamza Nigarî'nin soyu, memleketi, şemali,

eserleri ve başlıca mürit ve talebelerinden bahsetmektedir. 1938 yılında tamamlanan eser hakkında Ali Rıza Ayar ve Recep Orhan Özel tarafından bir makale çalışması ortaya konmuştur (2014).

1.2.4. Türklerin Faziletleri ve Övgüleri

Arap Edebiyatının en büyük nesir yazarlarından kabul edilen Câhız'ın Türkler hakkında yazdığı *Fezâilü'l-Etrâk* isimli eserin Türkçeye çevirisidir. Eser, Tefeyyüz Kitabevi tarafından 1939 yılında İstanbul'da basılmıştır. Câhız ve eseri hakkında birtakım bilgiler verildikten sonra eserin çevirisine geçilmiştir. Türklerin karakteri ve askerlik maharetleri hakkında bilgiler anlatılmaktadır. Söz konusu eserin, müellifin diğer eserlerinden farklı olarak sadece basılı nüshası bulunmaktadır.

1.2.5. Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ

Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin hayatı ve menkıbelerinin anlatıldığı eser, 1940 yılında kaleme alınmıştır. Mevlüt İlhan tarafından bir bildiriye (2017) konu edilen, çalışmamızın da esasını oluşturan bu eser hakkında ayrıntılı bilgiler ileride verilecektir.

1.2.6. Selçuk Türkleri'nin Zuhûru ve Osmanlı İmparatorluğu

1940 yılında yazılan eser, Selçuk Türkleri'nin nerelerden zuhura geldiği ve ne sûretle hükümet kurdukları hakkında bilgiler vermektedir. Eserde Selçuklu idarecilerinin kimlerden oluştuğu, nerelerde ve ne kadar süre tahtta kaldığı ve devletin yıkılması anlatılmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan III. Selim zamanına kadar olan padişahlar hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Müellif eserini oluştururken *Tevârih-i Mevleviyye*, *Selçuknâme*, *Ravzatü'l-Ebrâr* ve bazı Arap tarihlerinden faydalandığını belirtmektedir. TBMM Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan eser hakkında çalışma yapılmamıştır.

1.2.7. Amasya Meşahiri

1942 yılında kaleme alınan eser, isimleri tarihe intikal eden Amasyalı 183 önemli şahsiyet hakkında bilgiler vermektedir. Amasya Şehri isimli eserinin bir tamamlayıcısı mahiyetinde hazırladığı eserinde Osman Fevzi Olcay, kendi hayat hikâyesine de yer vermektedir. Yazar, bu eserini Atatürk'ün emri ile İstanbul Kütüphaneleri Kitap Komisyonunda görev yaptığı sırada tamamladığını ifade eder. Eser, *Amasya Ünlüleri* adıyla 2002 yılında Turan Böcekçi tarafından yayımlanmıştır.

1.2.8. Adliye Tarihesi

1944 yılında kaleme alınan eser, Osman Fevzi Olcay'ın İstanbul kütüphanelerindeki tarihî eserleri tetkik için görevlendirildiği Kitap Tasnif Komisyonundaki görevi sırasında topladığı

notlarından meydana getirilmiştir. Adalet mefhumu prensiplerinden doğan kanun ve nizamın esaslarına dair kısa bilgileri ihtiva etmesi açısından eserin adı müellifi tarafından *Adliye Tarihçesi* olarak belirlenmiştir. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4094 numarada kayıtlı, 57 yapraktan müteşekkil olan ve Osman Fevzi Olcay'ın kendi el yazısıyla kaleme aldığı eser üzerine henüz bir çalışma yapılmamıştır.

1.2.9. Bildiklerim, Gördüklerim, İşittiklerim

Yazıldığı tarih itibariyle 65 yıl önce Amasya halkından kimlerin gelip geçtiğinden, yazarın aynı dönemde yaşadığı kimselerden bilip gördükleri, görüşüp sevdikleri ve duyup haklarında fikir sahibi olduğu kimselerden bahsetmektedir. Amasya'daki mahalleler ile bazı hanelerin sahipleri, medreseler, müderrisler ile mutasavvıflar, bazı önemli şahsiyetlerin biyografileri, Amasya'nın örf ve adetlerinden örnekler, Amasya'nın bağ ve bahçeleri ile Amasya halkı arasında kullanılan atasözlerini ihtiva eden eser, 1967 yılında tamamlanmıştır. 2016 yılında Turan Böcekçi ve Mehmet H. Seçkiner tarafından *Amasya Hâtıraları* adıyla yayımlanmıştır.

1.2.10. Muhtıra Defteri

Tarihî, edebî müntehab eşârı ve bazı felsefî eserleri ihtiva eden Muhtıra Defteri, 1967 yılında tamamlanmıştır. Eseri bir bildiri ile tanıtan M. Fatih Köksal, eser için “Dört başı mamur bir kitap olmayıp eskilerin ‘kırkambar’ dedikleri türden, kendisine ve yakın çevresine ait bazı şiirlerin, tarihî bazı notların, yakın döneme ve yaşadığı devre ait kimi notların yer aldığı bir tür ‘mecmua’dır.” (Köksal, 2017, s. 1185) demektedir.

1.2.11. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda Y. 3554 numarada bulunan eser, kütüphane kayıtlarına göre rik'a hatla her sayfada 16 satır olmak üzere 22 varaktan oluşmaktadır.

Osman Fevzi Olcay'ın bunlardan başka Amasya Yazma Eser Kütüphanesi kayıtlarına göre 05 Gü 126/1 numarada kayıtlı *Durûbü'l-Emsâl* adlı bir eseri bulunsa da söz konusu yazma incelendiğinde eserin, Olcay'a ait olmadığı görülmüştür.

2. Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi 175 numarada kayıtlı olan eser, 38 varaktan oluşmaktadır. Osman Fevzi Olcay tarafından kendi el yazısıyla 1940 yılında kaleme alınmıştır. Yazmanın sonunda “İşbu menâkıb-ı Mevlânâ hakkındaki bu eser 12 Teşrin-i evvel Pâzâr günü

sabâhı tulû`-ı şemsde hitâm bulunmuşdur.” ifadesine göre eserin tamamlanma tarihi olarak 12 Ekim 1940 tarihini söyleyebiliriz.

2a sayfasındaki dipnota göre bu eser, Bahaeddin Veled Çelebi'nin (İzbudak) *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ* isimli eserinin herkesin okuyup anlayacağı bir tarza sokulmasına gayret edilerek yazılmıştır. Bahaeddin Veled Çelebi'nin eserinin gayet sufiyane bir üslupla yazıldığını ifade eden Olcay, aynı zamanda eserin muğlak ve çok çetin ifadeler kullanılarak yazıldığını belirtmektedir. Aynı dipnota göre, Bahaeddin Veled, Burhaneddin Muhakkik, Mevlana, Şems-i Tebrizî ve Sultan Veled'in eserleriyle 25 yıldan fazla meşgul olan Bahaeddin Veled Çelebi kendi eserini oluştururken *İbtidânâme*, *Sipehsâlâr*, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, *Sefîne-i Mevleviyye*, *Tevârih-i Mevleviyye*, *Tezkire-i Mevleviyye* gibi eserlerden faydalanmıştır.

Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ, Mevlana'nın silsilenameleri ile başlamaktadır. İki farklı silsileye yer verilirken Mevlana bir silsileye göre Hz. Ebû Bekir soyundan gelmekte, diğer silsileye göre ise dedesinin annesi tarafından Hz. Peygamber soyundan gelmektedir.

Eserde, “Sultânü'l-Ulemâ Hazretleri” [2b] başlığında Mevlana'nın babası hakkında bilgiler verilmektedir. Daha sonra “Hz. Mevlânâ” [8b] başlığı ile Mevlana'nın hayatı ve menkıbelerine geçilmektedir. “Mevlânâ'nın Hayâtının Son Devrelerindeki Vaziyeti” [17b] başlığı altında Mevlânâ'nın yaşlılık zamanları ile vefatı anlatılmaktadır. “Bu Bahs Cenâb-ı Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin İlim ve Ma'ârifdeki Kudret ve Varlığından ve Buna Dâ'ir Ma'lûmâtdan Haber Verir” başlığı altında beş fasıl halinde Mevlana'nın ilmî derecesi, tahsilleri, hikmetli sözleri ve eserleri hakkında bilgiler ile eserlerinden alıntılara yer verilmektedir.

Eser, Şems-i Tebrizî, Şeyh Selahaddin-i Zerkub Konevî, Çelebi Hüsameddin gibi Mevlana'nın dost ve halifeleri hakkında bilgiler ve menkıbelerle devam etmektedir. Eserin son faslı ise Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in hayatından kısa bilgiler ile menkıbelerini ihtiva etmektedir.

Osman Fevzi Olcay eserinin sonuna 2 tablo eklemiştir. Söz konusu tablolardan ilki “Mevlânâ'nın Makamında Hilafet ve İrşadatda Bulunan Çelebîlerin Esamileri” başlığı altında Mevlana'nın vefatından sonra halifelik görevinde bulunmuş isimler ile onların doğum tarihleri, şeyhlik süreleri ve vefat tarihleri yer almaktadır. Bu tabloda 29 şeyhin ismi bulunmaktadır. İkinci tablo ise “Memâlik-i İslâmiyye'de Bulunan Mevlevihâneler'in Bulunduğu Yerler” başlığı altında sırasıyla mevlevihanenin bulunduğu yer, orada medfun bulunan kişiler veya orayı inşa eden kişi, ismi geçen mevlevihanedeki şeyh ile binanın inşa tarihi yer almaktadır. Bu tabloda ise 81 mevlevihane ile bunlar hakkındaki bilgiler yer almaktadır.

Yazmanın fizikî hususiyetlerinden bahsedilecek olursa, müellif hattıyla kaleme alınan eserde genel itibarıyla rik'a hattı kullanılmıştır. Ancak aynı zamanda hattat olan müellif eserinde başka hat çeşitlerini de kullanmıştır. Örneğin, eserin ismini kûfi hatla yazarken, eser hakkında bilgiler verdiği ön söz mahiyetindeki kısa bölümde rik'a, hemen peşinden gelen silsilename başlığı altında ise sülüs hat kullanmıştır. Metin içinde çeşitli başlıklarda, ayet ve hadis alıntılarında ve beyit örneklerinde yer yer bahsedilen hat çeşitleri ile bunların yanında ta'lik hat da kullanılmıştır. Ayrıca müellif, metinde vurgu yapmak istediği yerlerde yazıyı daha büyük yazarken, dipnot mahiyetindeki açıklamalarda daha küçük şekilde yazmaktadır. Eser, Osman Fevzi Olcay'ın diğer müellif hattı yazmalarında olduğu gibi yazma özellikleri açısından da dikkati çekmektedir.

Sonuç

Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ isimli eser Osman Fevzi Olcay tarafından 1940 yılında kaleme alınmıştır. Eserin müellifi ile ilgili bilgileri çoğunlukla kendisinin tercüme-i hâlini yazdığı *Amasya Meşâhiri* isimli eserinden öğrenmekteyiz. Amasya'da doğan ve çeşitli alanlarda eğitimler alan Olcay, özellikle hat sanatına özel ilgi duymuş ve kendini bu alanda geliştirmiştir. Kendi el yazısıyla yazdığı eserlerinde hattatlık maharetini göstermiştir. Başta Amasya ve İstanbul olmak üzere çeşitli şehirlerde memuriyet görevlerinde bulunmasının yanında özellikle memleketi olan Amasya ile ilgili araştırmaları ve kitapları dikkati çekmektedir. Olcay'ın tespit edilen 11 eseri bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ* 2017 yılında Uluslararası Amasya Sempozyumu'nda bir bildiri ile tanıtılmıştır.

Müellifin eser üzerinde verdiği bilgilerden 12 Ekim 1940 yılında tamamlandığı görülen eser, Bahaeddin Veled Çelebi'nin (İzbudak) *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ* isimli eserinin sadeleştirilmiş ve herkesin anlayacağı bir şekle sokulmuş halidir. Bahaeddin Veled Çelebi'nin eserinin sufiyane bir üslupla yazıldığını ifade eden Olcay, aynı zamanda eserin muğlak ve çok çetin ifadeler kullanılarak yazıldığını belirtmektedir. Eserde, başta Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin hayatı ve menkıbeleri olmak üzere, babası Bahaeddin Veled, oğlu Sultan Veled, Şems-i Tebrizî, Şeyh Selahaddin-i Zerkub Konevî, Çelebi Hüsameddin gibi isimlerin hayatları ve menkıbelerinden örnekler bulunmaktadır. Eserin sonunda Mevlevî şeyhlerinin isimleri ile İslam dünyasında bulunan mevlevihanelerin isimlerinin yazılı olduğu iki ayrı tablo bulunmaktadır. Söz konusu tablolarda 29 şeyh ve 81 mevlevihanenin ismi yer almaktadır.

Eser, günümüz alfabesine aktarılırken transkripsiyon alfabesine başvurulmamıştır. Uzatma işaretleri ile gerekli görüldüğü yerlerde hemze ve ayın harfleri gösterilmiştir. Müellifin eser

içinde kullandığı dipnotlar yine dipnot şeklinde gösterilmiş ve dipnotun başına “[Müellifin dipnotu]” ibaresi eklenmiştir. Eserde kullanılan Arapça ve Farsça ifadelerin anlamları dipnotta verilmiştir. Ancak bu ifadelerden metin içinde anlamı açıklananlar ayrıca dipnotta gösterilmemiştir. Söz konusu ifadeler ayet alıntısı ise ilgili sure ve ayet dipnotta belirtilmiştir.

Bu çalışma ile özellikle Amasya için önemli eserler vermiş olan Osman Fevzi Olcay'ın bir eseri daha yayımlanmış olacaktır. Üzerinde çalışma olmayan diğer eserlerinin de yakın zamanda bir çalışmaya konu olmasını temenni etmekteyiz.

Kaynakça / References

- Ayar, A. R., Özel, R. O. (2014). Osman Fevzi Olcay'ın “Menâkib-ı Mîr Hamza Nigârî” adlı risalesi. *Amasya İlahiyat Dergisi*, (3), 187-201.
- İlhan, M. (2017). Osman Fevzi Olcay'ın Muhtasar Menâkib-ı Mevlâna adlı eserine dair. M.F. Köksal, C. Güzel, G. Cevger, A. Özbayraktar, M. İlhan (Ed.), *Uluslararası Amasya sempozyumu bildiriler kitabı C.2* içinde (s. 1079-1087). Amasya: Kibatek.
- Köksal, M. F. (2016). Bir Ahmed Remzi Dede muhibbi: Osman Fevzi Olcay ve mecmuası. *Yâ Kebikeç* içinde, (s. 465-474). İstanbul: Kesit Akademi.
- Köksal, M. F. (2017). Osman Fevzi Olcay'ın “Muhtıra Defteri” ve eserde Amasya'ya dair bazı notlar ve şiirler. M.F. Köksal, C. Güzel, G. Cevger, A. Özbayraktar, M. İlhan (Ed.), *Uluslararası Amasya sempozyumu bildiriler kitabı C.2* içinde (s. 1183-1196). Amasya: Kibatek.
- Olcay, O. F. (1939). *Türklerin faziletleri ve övgüleri*. İstanbul: Tefeyyüz.
- Olcay, O. F. (1940a). *Muhtasar Menâkib-ı Mevlânâ*. TBMM Kütüphanesi, No: 175.
- Olcay, O. F. (1940b). *Selçuk Türkleri'nin zuhuru ve Osmanlı İmparatorluğu*. TBMM Kütüphanesi, No: 71-1129.
- Olcay, O. F. (1942). *Amasya meşâhiri*. Amasya Yazma Eser Kütüphanesi, No: 05 Ba 787.
- Olcay, O. F. (1944). *Adliye tarihçesi*. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 4094.
- Olcay, O. F. (2002). *Amasya meşâhiri*. T. Böcekçi (Haz.). Amasya: Amasya Belediyesi.
- Olcay, O. F. (2016). *Bildiklerim-gördüklerim-işittiklerim (Amasya hâtıraları)*. T. Böcekçi, M. H. Seçkiner (Haz.). Amasya: Amasya Belediyesi.
- Olcay, O. F. (2017). *Amasya şehri*. H. Küçük, K. Altunbaş (Sade.). Amasya: Amasya Belediyesi.

EK: METİN

***

MUHTASAR MENÂKIB-I MEVLÂNÂ***Kaddesallâhu Sirrehu***

Ma'nevî âlemde lâyük olduğu merâtibi bulup ‘‘Ulu Tanrı’ya’’ kurbiyyet peydâ eden ve Türkler’in özce neslinden zuhûra gelen ve mâbihi’l-iftihârımız olan ‘‘hazret-i Mevlânâ Celâleddîn’’ bin hazret-i Sultânü’l-Ulemâ Muhammed Bahâeddîn Veled Çelebî’nin nâm-ı âlîlerine yazılan işbu menâkıb-ı şerîfe taraf-ı âcizîden teberrûken yazılmışdır. Muvaffakiyetimi Ulu Tanrı’mdan beklerim.³

Kadîm Türk ve İslâm Yazıları Mütchassısı ve Amasya Müverrihi**Osmân Fevzi Olcay****1940****Silsilenâmeleri**

Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddîn bin Hazret-i Sultânü’l-Ulemâ Muhammed Bahâeddîn Veled bin Ahmed Hatîbî bin Hazret-i Hüseyin Hatîbî bin Mahmûd bin Mevdûd bin Sâbit Belhî bin Müsebbib bin Mutahhar bin Hamâd bin Abdurrahman bin Ebî Bekr es-Siddîk *ırdvânullâhi te’âlâ aleyhim ecma’in*.

Ve eyzan: Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddîn bin Cenâb-ı Sultânü’l-Ulemâ Muhammed Bahâeddîn Veled ibnü’ş-Şeyh Hüseyin el-Hatîbî bin Şerîfe Firdevs Hâtûn bintü’l-İmâm Şemsü’l-E’immetü’l-Serahsî el-Hanefî ibn Şerîfe Hâlise Hâtûn bintü’ş-Şeyh Abdullâhü’s-Serahsî ibn Seyyid İbrâhîm-i Sâlis Serahsî ibn Seyyid Mûsâ Sâlis el-Medenî ibnü’l-İmâm Muhammedü’l-Cevâdü’l-Nâkî ibn İmâm Alî Rızâ ibnü’l-Mûsâ el-Kâzım ibn Ca’ferü’s-Sâdık ibn Muhammed el-Bâkır ibn Zeyne’l-Âbidîn ibnü’l-İmâmü’l-Hüseyin ibn Fâtımatü’z-Zehrâ binti Nebiyullâh ve Refîka-i Vasî Resûlullâh *salavâtullâhu ve selâmehü aleyhim ecma’in*.

3 [Müellifin dipnotu] Bu eser Sultânü’l-Ulemâ ve Burhâneddîn Muhakkik, cenâb-ı Mevlânâ ve hazret-i Şems-i Tebrîzî ve Sultân Veled hazerâtının âsârıyla rub’-i asrdan ziyâde meşgûl olduğunu beyân eden ve bilhâssa bunların âsârından olan *İbtidânâme*, *Sipehsâlâr*, Eflâkî’deki sâdât-ı Mevleviyye’nin menâkıbından, *Sefîne-i Mevleviyye*, *Tevârih-i Mevleviyye*, *Tezkire-i Mevleviyye* gibi mu’teber eserlerden hulâsaten ve muhtasar olarak yazıldığını mü’ellif Bahâeddîn Veled Çelebî eserinde îzâh eder. Eserin aslı gâyet sûfiyâne bir üslûbla yazılmakla berâber aynı zamânda muğlak ve çok çetin ibâre ve cümleler kullanıldığı görülmüş ve bu i’tibârla herkesin okuyup anlayacağı bir tarza sokulmasına gayret edilmek sûretiyle kısaca bu menâkıb-ı şerîfe taraf-ı âcizîden ayrıca yazılmışdır.

Sultânü'l-Ulemâ Hazretleri

Bu âlim hazret-i Mevlânâ'nın pederleridir. Nâm u nesepleri de şudur: Fahru'l-etkiyâ ve zuhru'l-asfiyâ Sultânü'l-Ulemâ-yı Muhammed Bahâeddîn Veled ibn eş-Şeyh Hüseyin el-Hatîbî ibn Ahmed el-Hatîbî el-Belhî ibnü's-Şeyh Mahmûd Sıddîkî ibn Mevdûd Sıddîkî ibn Sâbit Sıddîkî ibn Müsebbib Sıddîkî ibn Mutahhar Sıddîkî Belhî ibn Hamâd Sıddîkî ibn Abdurrahman bin Ebî Bekr es-Sıddîk hazerâtına dayanmaktadır.

Eflâkî hâşiyesindeki îzâhâta göre “Belh” hükümdârı olan cenâb-ı İbrâhîm bin Edhem kızını cenâb-ı Müsebbib Sıddîkî'ye verip bundan Sâbit Belhî ve ondan Mahmûd ve ondan Hüseyin Belhî vücûda gelmişlerdir ki bunlar Sultânü'l-Ulemâ'nın vâlid-i mâcidleridir.

Annesi tarafından cenâb-ı Peygambere kadar dayanan silsileleri ise şöylece devâm eder: Hazret-i Sultânü'l-Ulemâ ibn Hüseyin el-Hatîbî ibn Ahmed el-Hatîbî Firdevs Hâtûn Serahsî bint Şemsü'l-E'immetü'l-Serahsî ibn Hâlise Hâtûn Serahsî bint Abdullâh Serahsî ibn İbrâhîm Sâlis Serahsî ibn Mûsâ Sâlis Medenî ibn İmâm Muhammed el-Nâkî ibn İmâm Alî Rızâ ibn İmâm Mûsâ Kâzım ibn İmâm Ca'ferü's-Sâdık ibn İmâm Muhammed Bâkır ibn İmâm Alî Zeyne'l-Âbidîn ibn İmâm Hüseyin bin Fâtımatü'z-Zehrâ bint Hazret-i Muhammed *sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem ve sahibi ecma'in*

Bu silsilenâmelerin ilmî derecesi belli değilse de herhangi eski zamânlarda her âilenin kendi elinde bulunan bütün şecerelerin ya'nî silsilenâmelerin en sahîh kısmından elde edilmiştir. Şunu muhakkak bilmelidir ki Sultânü'l-Ulemâ'nın kendileri Türkler'in hem dînî bakımdan ve hem de dünyevî umûrundan riyâsetde bulunup iftihâra değer hizmetleri görülen en büyük hândândandır. Hicretin 543 yılında Belh'de doğmuştur. Vâlidesi Alâeddîn Hâr[ze] mşâh'ın kızı Melike-i Cihân Emetullâh'dır. Bu Hâr[ze]mşâh denilen zât meşhûr Celâleddîn Hârzemşâh'ın ammîsidir.

Menâkıb kitâblarında yazıldığına göre ve bunu te'yîd eyleyen âsâr-ı Mevleviyye'ye nazaran Sultânü'l-Ulemâ hazretleri dostlarına bir gün Şehzâde Celâleddîn'i göstererek “Benim oğlum iki cihânın sultânıdır. Ana ve baba tarafından hazret-i Ebû Bekr'e ve cenâb-ı İmâm Alî'ye nisbeti olup öteden beri gerek ceddi ve gerek ammîsi Harzem diyârında pâdişâh ve pâdişâh-zâdedirler. Ma'a-hâzâ biz dünyânın saltanatını erbâbına terk edip bekâ diyârının yolunu ve bekânın saltanatına yüz tutmuşlardınız. Öyle dünyâ devletinin kavgalı ve endîşeli mâcerâlarına meyl göstermediğimiz için öz vatanımızdan uzak düşüp dünyâ sa'âdetinden mehcûr olduk.” buyurmuşlardır.

Kendileri kâbil-i hitâb bir çağa geldiği sırada bir gün vâlidesi bunu alıp babasının kitâbları bulunduğu odaya götürüp binlerce cild kitâblarını ziyâret etdirir. “Ben Sultân-zâde olduğum

hâlde memleketimizin meşhûr Hatîb Oğulları sülâlesinden ve asrımızın nâm-dâr ulemâsından bulunan pederine beni babamın nikâh eylemesi mahzâ peder beğîn âlim, sâlih, kâmil ve terbiyeli olduğundandır. Ben de mikdâr-ı kâfi tahsîl gördüm. İlmin kıymetini bildiğimden pederine ma'a'l-iftihâr vardım. Akrân u emsâlim arasında bununla iftihâr eylerim. Cenâb-ı Hakk'a hamd eylerim ki seni de ilm tahsiline kâbil ve hüner ü ma'rifete mâ'il olarak yetiştirdim. Göreyim oğlum seni, o kıymetli ömrünü hevâyâ isrâf edip de sonunda sakın peşimân olmayasın. Hazîneler değerinde gördüğün şu kitâblar cihânda her kimseye nasîb olmayacak derecededir. Babamın bana ayırmış olduğu servet, helâl ü zülâl gazâ mâlî olup emlâk ü emvâlimizde evlâdımızı hattâ sülâlemizi mes'ûd ve müreffeh yaşatacak kadar kâfidir. Binâenaleyh bunlardan müstefid olmalısın.” diye nasihatler edip vâlidesinin bu haklı ve yerinde olan sözlerine imtisâl ederek az zamân zarfında taraf-ı Peygamberî'den Sultânü'l-Ulemâ mazhar buyurulup cumhûr ulemâ tarafından kendisine bu unvân tebşîr ve teblîğ edildi. Sultânü'l-Ulemâ'nın vâlide ve pederinin erkek çocuğu olmadığından makâmına kardeşi oturmuşdur ki Celâleddîn Hârezimşâh'ın pederidir.

Sultânü'l-Ulemâ, Belh emîri olan amûcası Sultân Rükneddîn'in kızı Mü'mine Sultân'ı almışdır. Karaman'da medfûn olan Vâlide Sultân budur ki hazret-i Mevlânâ ile birâderi Alâeddîn Çelebî'nin vâlideleridir. Mevlevîler arasında “hazret-i Mâder” diye meşhûrdur. Görülüyor ki hazret-i Mevlânâ'nın gerek peder-i mükerrerleri ve gerekse vâlide-i muhteremeleri cihetinden hândân-ı Peygamberî'ye intisâbı olduğu ve ecdâdı ise Türkler'in en mümtâz meliklerinden bulunduğu hâlde:

Sülâle-i şeref-i hân-vâde-i Sıddîk
Vücûd-ı pâk-ı kerâmet-feşân-ı Mevlânâ

Halîfe-zâde vü şehzâde vü Nâbî-zâde
Se rütbedür şeref-i düdmân-ı Mevlânâ

diye seyyidü'ş-şu'arâ Nâbî'nin şu beyti ile anlaşıldığı gibi aslâ gurûr ve dünyâ rütbelerine iltifât etmeyip sarf-ı ilm ü kemâlât yolunu tutup insân-ı kâmil yetiştirmeği kendilerine yol edinmiş olan bu büyük mürsîdin bundan dolayıdır ki dünyâyı titreten ve cihânı istilâ eyleyen mülûk ve ümerânın nâm u şânı kalmadığı hâlde kendilerinin ma'nevî füyûzâtı sâyesinde tanımayan kalmamışdır. Cenâb-ı Pîr'in saltanatı ma'nevî ilm ve ibâdete munhasır olup yârânıyla birlikde hayâtını böylece geçirmiştir. Peder-i mükerrerleri Sultânü'l-Ulemâ sabâh namâzından sonra kendine mahsûs câmi'-i şerîfde birkaç sâ'at ders ile meşgûl olur ve bundan sonraki vaktini medresede talebeleriyle dervîşleriyle ilmi sâhada meşgûl olurlardı. Horâsân ve sâ'ir İslâm diyârından gelip kendilerinden herhangi bir mesâ'il-i mühimmeyi soranlara cevâbını vererek yazdıkları fetvâların altına “Kitâb-ı Sultânü'l-Ulemâ Muhammed

Bahâeddîn Veledü'l-Hatîbî el-Belhî el-Bekrî” diye imzâlarını korlardı. Konya'nın o zamânki fukahâlarından biri fetvâlarındaki Sultânü'l-Ulemâ ta'bîrini sildiğini iştmiş ve buna müte'essir olup “Zavallı pek yakında sahîfe-yi âlemde vücûdunun silineceğini düşünse daha iyi olmaz mı idi?” buyurmuş ve fi'l-hakîka aradan çok vakit geçmeden o bî-çârenin dünyâdan alâkasının kesildiği haberi verilmiştir.

Sultânü'l-Ulemâ'nın Belh'den hicreti pek nâzik bir zamâna tesâdüf etmiştir. O sırada ammîzâdesi Celâleddîn Hârezmşâh gâyet mu'azzam ve cihân-gîrlîğine mağrûr, ihtîşâmı sever bir pâdişâh idi. Bundan dolayı herkesi kendine gücendirmişdi. Saltanatı cebbârâne idâre eylediğine ve âdilâne harekete karşı lâkaydından dolayı pây-dâr olmadı. Her sultân İslâm halîfelerine yılda hediye gönderip bu sûretle umûr-ı hükûmeti ve saltanatı te'mîn eylediği hâlde Sultân Celâleddîn “Benim öyle halîfeye gönderecek fazla mâlım yokdur. O yoldaki mâlımı memleketimdeki yüzlerce medreselere hediye eylerim.” deyip göndermezdi. Bunun için halk nazarında kendisinin saltanatı meşrû' sayılmadığı gibi halîfe Nasreddinullâh dahı bunun hareketlerine kızarak putperest Cengiz'e “Hârezm diyârını sana verdim.” diye fermân yazdırmışdı. Demek ki Cengiz'den Hudâ'ya gidiyordu. Bu sırada mu'âhede hilâfında olarak Cengiz'in ordusundan gelen büyük bir kârvânı Celâleddîn'in ammîsi tarafından belli edilmeksizin soydurulup Cengiz zâdelerinden biri o meyânda helâk oldu. Cengiz'in kârvân te'âtîsi ve her nevi ticârî mu'âhede meyânemizde bağlı iken uç beği olan dayın kârvânını vurdu, milletimin mâlını yağma ve cihânda emniyet altında olan ticârî ve o meyânda oğlumu öldürdü. Sözü'n kısası dayını ve avnesini bağlayıp şu kadar mâl ve dinârı alıp hemen te'allül göstermeden bana gönderin, büyük bir adamla rikâbıma i'tizâr ile yoksa vatanımdan bir kere çıkacak olursam senin bi'l-umûm memleketlerinde dayının benim kârvânlarıma yaptığını tatbîk edeceğim.” tarzında zehir zenberek daha birçok şeyler yazmışdı. O azametli pâdişâh böyle küstâhâne bir mektûba bi't-tab' i'tizâr ve bu zilleti kabûl edemeyip haksızlığı bile bile Cengiz'in mâhiyetini meydâna koyacak bir tarzda cevâbda bulundu ya'nî zarar-ı maddî hallolunabilir. Ve haksız tecâvüzünde hüsn-i niyyetle icâbına bakılırsa da makâm-ı celâdetime karşı irtikâb eylediğin beyânât şöyledir böyledir. Ben de sana şöyle yaparım, böyle ederim diye yüksek perdeden gerek Cengiz'e ve gerek tâ'ifesine demedik bırakmadı. Ve her iki taraf birbirlerinin üzerlerine atılmağa başladı. O sırada Sultân Celâleddîn'in fevkalâde azamet ve hûn-hârlığından ve her zamân gâ'ileler açmasından dolayı ma'iyetinde bulunan ümerâyı dahı dilgîr eylemişdi. Belh ahâlîsi ise gâyet sâlih ve takvâ ehli olmalarına mukâbil ilm-i kelâma, kütüb-i Yunaniyye'ye, hükemâ meşrebine gâyetle mütemâyil bulunan ve her bulunduğu memlekete mu'azzen da'vet edildiği hâlde bir gâ'ile çıkararak kahren nefyedilen meşhûr İmâm Fahrreddîn Râzî ve emsâlî mütekellimîn Sultân Celâleddîn'in kendisine yaklaşması üzerine âmmenin nefretini mûcib sebeplerden birini teşkîl eyliyordu. Ta'dâdı mümkün olmayan sebeplerden dolayı bütün Hârezm diyârında gitdikçe artmakta olan zûlm bunların hepsi de pâdişâhın ve hükûmetin

hesâbına geçmiş bulunurdu. Tam bu esnâda Sultânü'l-Ulemâ memleketdeki fenâlıkların günden güne artmakta olduğunu görünce kendisi de pâdişâhın hükûmetin tenkîdini her cum'a namâzında halka va'z ve zikir esnâsında artırmağa başlamıştı. Hattâ bu husûsdaki iştîdîğini anlamak üzere bir cum'a günü bizzât pâdişâh, İmâm Fahreddîn Râzî ile bir meclisde iken Sultânü'l-Ulemâ yine ber-mu'tâd va'za çıkıp bi'l-münâsebe hükûmetin tenkîdi yolunda sâlihîn yolunu terk edip hükemâ-yı Yunaniyye'nin dedikodusu ulemâ beyninde şüyû' bulduğuna dâ'ir zamânın ümerâsının müvâhazasını mücib çok şiddetli ve mü'essir sözler söyledi, bunun üzerine Sultânü'l-Ulemâ'nın ammîzâdesi⁴ olduğu hâlde gerek Hanefî, Şâfi'î mezheb ihtilâfı ve gerekse akâid ve amel cihetlerinden ya'nî eski sūfiyyûn mesleğinin sâlikleri ve diğer kelâm mes'eleleri ile akli fikri yorgun ve dolgun bir sermest menzilesinde olması cihetinden en çok hasmı olan "Fahru'r-Râzî" pâdişâha Sultânü'l-Ulemâ'nın memleketde binlerce mürîdleri başına topladığından ve hükûmet aleyhinde va'z ederek halkı hükûmete düşmân eylediğinden ve şu sırada bir gâ'ile zuhûr ederse bi'l-husûs başlarında hândân-ı saltanata mensûb ve salâh ve doğruluğuyla tanınan Sultânü'l-Ulemâ bulunursa saltanat umûrunun muhtell olacağı cihetle bu muhâtaranın önünün alınmasını nâzikâne bir sûretle teklîf edilip şöyle karışık bir zamânda icâb eden tedbîrin alınması husûsunu icbâr eyledi.

Rivâyet olunur ki ertesi sabâh pâdişâh memleketin kal'e kapısının anahtarını mukarrebelerinden biri vâsıtasıyla Sultânü'l-Ulemâ'ya gönderip "Bir postda iki sultân yaraşmaz ve bir meşelikde iki arslan bağdaşmaz. Eğer kendisinin memleketde saltanat sürmek hevesi varsa işte kal'enin anahtarlarını gönderiyorum. Saltanatı mübârek olsun, değilse tuttukları yol böyle bir zamânda fitne ve fesâdı işgâl edeceğinden mahzâ fikri halkı irşâd eylemekse diyâr-ı âherde neşr-i dîn ve tarîkat eylesinler." tarzında teblîgâtta bulunup bunun üzerine Sultânü'l-Ulemâ'nın vaktiyle dünyâ saltanatından nasıl ferâgat edip ma'nevî saltanat yolunda olmadığını ve aynı zamânda aslâ mâ'il-i fesâd olmak değil mahzâ her memleketde her zamân için ulemânın mecbûrî vazîfelerinden olan emr ü nehyi halka anlatmaktan aslâ vazgeçilemeyeceği gibi bundan da kat'iyen çekindiğini binâenaleyh bu husûsda kimseden de pervâsı olmadığını ve fakat pâdişâhın serd eylediği ma'zereti kabûl edip hemen memleketden çıkmağa hâzır olduğunu söyleyip o hafta zarfında hâzırlanarak umûm vatandaşlarla bir vedâ' va'zı yaptıktan sonra hükûmete itâ'at ve müzâheret cihetini söyleyerek umûm halka vedâ' edip ertesi gün memleketten ayrılmışdır. Halkın bir kısmı Sultânü'l-Ulemâ'nın peşini ta'kîben onlar da kendisiyle birlikde diyârını terk eylemeğe başlar. Bu vazîyeti duyan pâdişâh bundan dolayı müte'essir olarak Sultânü'l-Ulemâ'nın tekrâr memleketde kalmasını bildirmiş ise de artık hicret yolundaki ilâhî irâdenin

4 [Müellifin dipnotu] Ahmed Hatîbi ile Ömer Hatîbi ikisi de *radıyallahü anhumâ* Hatîbi'nin oğullarıdır. Ahmed Hatîbi'nin oğlu Seyyid Hüseyin Hatîbi'den Sultânü'l-Ulemâ zuhûra gelmiştir. Ömer Hatîbi'nin oğlundan da İmâm Fahreddîn Râzî doğmuştur.

tecellî eylemiş bulunmasından tekrâr kalmağı kabul etmeyip bundan sonra bir hafta daha kalıp ve kaldığı haftanın cum'asında bir va'z edip "Şeyh bir kimsenin benimle hicret eylemesine râzı değilim. Ben kendi adamlarımdan başkasını refâkatime kabul etmem. Ve size de tarafımdan falan zâtü mürebbî ta'yîn eyledim. Benim rızâmı isteyenler memleketlerinde oturup hükûmetine mâddî ve ma'nevî yardım ve hizmetde bulunsunlar" tarzında artık kat'î vâdî'ni yaparak belde ahâlisinin kanlı gözyaşları arasında çok hazîn bir ayrılık vukû' bulmuştur.

Ferdâsı gün Sultânü'l-Ulemâ'nın berâberinde ancak üç yüz kadar ma'iyetleri erkâmı vardı. Bunlar bir kârân teşkil edip eşyâsının kısm-ı a'zamî kitâb olarak develere yükletilip şehirden ayrılışı bir hazîn manzara arz etmekte idi. Zâten bahâneye bakan halk ne pâdişâhdan ve ne de hükûmetden zerre kadar memnûn olmayıp Sultânü'l-Ulemâ'nın muhâceretini müte'âkib memleket halkı da bundan sonra dağılmağa başlamıştı. Tam bu sırada kazâ-yı Rabbânî'nin mî'âdî hülûl edip Cengiz'in sahrâlara sığmayan Tatar ordusuyla memleket üzerine çullanarak Sultânü'l-Ulemâ'nın ba'zı mukarreblerine "Biz gideriz amâ cenâb-ı Zu'l-celâl'in şükr-i gazab ve intikâmı bizi ta'kîb eyler." buyurması aynen zuhûr edip bu vak'ada memleket halkının dūçâr olduğu fâci'a cidden yüreklerin tahammül edemeyeceği bir şekil almıştır. وَأَتَّقُوا فِتْنَةً 5. Gerek Sultânü'l-Ulemâ'nın ve gerekse "Fahrü'r-Râzî"nin birbirine meslek ü mezheb düşmânları olduklarına dâ'ir kendi eserlerindeki şehâdet tetabbu' erbâbı için ma'lûmdur. İmâm Fahrü'r-Râzî'nin ba'zı eserlerinde sūfiyye aleyhinde şiddetli hücûmlarda bulunduğu görülür. Bu cür'et ü teferrukacılık müşârünileyhin sâlik olduğu tekellüm mesleğinin mahsûlüdür denilebilir. Hattâ ehl-i kibleyi küfr ü taddil etmemeklik gibi yüksek şî'âr sâhibi olan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe bile tefsîrinin birkaç yerinde ve hattâ sâ'ir ba'zı eserlerinde şiddetle ta'n eylemekden çekinmemişlerdir.

Sultânü'l-Ulemâ'nın Belh'den hicretleri 609 târihinde vukû' bulup hicret esnâsında cenâb-ı Mevlânâ Muhammed Celâleddîn beş ve kardeşi Alâeddîn Çelebî de yedi yaşlarında idiler. Bağdâd yoluyla Hicâz'a niyyet edip berâberlerinde birçok ulemâ Rûm diyârına gelmişdi. Hattâ bu meyânda sâhib-i Dav' (*Dav'u'l-Misbâh*) ve sâhib-i *Kitâb-ı Kudûrî*'de⁶ bulunmakta idiler. Bu iki zât Karaman'da medfûndur.

5 "Aranızdan yalnız zalimlere erişmekle kalmayacak fitneden sakının." Enfâl/25

6 [Müellifin dipnotu] Hâşiye-yi Eflâkî'de nakl olunan rivâyet pek de mevşük değil gibi. Çünkü *Kitâb-ı A'lâmü'l-Ahbâr min Fukeyhâ-yi Mezhebü'l-Nu'mân el-Muhtâr* adlı eserde Şeyh İmâmü'l-Fakîh Ebu'l-Hüseyn Ahmed bin Mehmed Ca'fer ibn Hemedân el-Kudûrî dedikden sonra وفيها القدر وقال قيل نسبة إلى قرية من قرى بغداد يقال لها القدر وهي جمع القدر ومات القدوري وقيل نسبة إلى قرية من قرى بغداد يقال لها القدر وهي جمع القدر ووفاته سنة 408 هـ رحمه الله سنة ثمان وأربع مائة بغداد [Kudûrî -Allah rahmet eylesin- 408'de vefat etti] ibâresiyle de târih-i vefâtü ve defn olduğu yeri gösterilmiştir. *Keşfü'z-Zünûn*'da da aynı târih 408 yalnız şârih Kudûrî meyânında ve Muhammed bin İbrâhîm er-Râzî el-Müsemâm Bi'n-Nûrî Şerhü Muhtasarü'l-Kudûrî el-Müteveffâ sene 615 hamse aşere ve sitte-mie diyor. Sultânü'l-Ulemâ'nın rikâbında gelen sâhib-i Kudûrî olmayıp târih-i vefâtü Sultânü'l-Ulemâ'nın bu diyârda bulunduğu zamâna muvâfik ve kendisi Rey şehirden olan şârih Kudûrî olup Karaman'da da irtihâl eylemiş ola. (Ahmed Remzî el-Mevlevî)

Sultânü'l-Ulemâ herhangi bir şehre uğramışsa umûm halkın kabûl u iltifâtına mazhar olup ikâmet etdikleri şehirlerde fevkalâde hürmet ü ikrâm görmüşlerdir. Hele Bağdâd'a pek şanlı bir sûretde girip ümerâ, ulemâ, eşrâf-ı memleket ve meşâyih ve sâ'ir halk müşârünileyhi şehir hâricinden harâretle istikbâle koşdular. O esnâda Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî, müşârünileyhe mukâbil olunca hemen katırından inip dizini öperek lâyık oldukları hürmeti îfâ eyledikten sonra kendilerini hânesine da'vet eyledi ise de Sultânü'l-Ulemâ beyân-ı memnûniyyet ederek "Ulemâ tâ'ifesine medrese yaraşır." buyurup derhâl Mustansiriyye medresesine indiler. Şeyh Sühreverdî teberrüken hizmet yoluyla ayaklarından çizmelerini çekmiştir. O sırada Bağdad emîri bulunan Halife Nâsreddînullâh'dan dahî büyük misâfire hürmet ü ri'âyet gösterilmiştir.

Sultânü'l-Ulemâ cum'a günü umûmî bir va'z yapıp Bağdad halkına birçok mü'essir nesâyih-i lâzîmede bulunmuş ve halife vü ümerâyı ağır bir sûretde muvâhaza ederek "Aklınızı başınıza alın, vakit kalmadı. Cengiz bir belâ-yı âsumân gibi başınıza çökecektir." deyip o sırada halkın feryâd u figânı arşa kadar yükselmiş ve hakîkaten az zamân sonra Hülâgu, Bağdad'a gelip târîhlerde ma'lûm olan fecâyî' zuhûr etmiştir. O esnâda Bağdad'da Konya ümerâ ve eşrâfından ba'zı kimseler bulunup Sultânü'l-Ulemâ'nın vaz'ında hâzır olarak kendilerine beyân-ı memnûniyyet eylemişlerdir. Ve Konya'ya avdetlerinde keyfiyeti Sultân Alâeddîn'e anlatıp pâdişâh bunun üzerine 'ani'l-gıyâb müştâkı olup kendilerini bir da'vetnâme ile Konya'ya teşrîflerini bildirmişdir.

Sultânü'l-Ulemâ, Bağdad'dan Hicâz'a varıp haccı îfâ eyledikten sonra avdetlerinde güzârgâhda bulunan memleketlerde kona göçe Şâm-ı şerîfe gelip Şâm emîri melik-i eşrefden son derece hürmet ü iltifâta nâ'il olmuşdur. Oradan kalkıp Haleb ve Malatya yoluyla Erzincan'a uğrayıp oradan da doğruca Karaman vilâyetine gelerek bu memleketlerin ba'zılarında iki üç yıl ve ba'zılarında ise birkaç ay ikâmet eylemiştir. Erzincan emîri Sultânü'l-Ulemâ'nın nâmına bir medrese ve Karaman emîri Emîr Mûsâ dahi bir medrese inşâ ettirmişlerdir. Haremî ile büyük oğlu 'Alaaddin Çelebî Karaman'da vefât edip oraya defnedilmiştir. Kabirleri medresenin dershânesi içindedir. Sultân 'Alâeddîn kendilerini Konya'ya müte'addid def'âlar da'vet edip nihâyet menhiyyâtı terk etmek şartıyla geleceğine söz vererek 'Alâeddîn ise bu teklifi hüsn-i kabûl edip ondan sonra Konya'ya gitmişlerdir.

Pâdişâh şehir hâricinde istikbâl ederek kendine pek çok hürmet ve iltifât eylemiş ve bu mülâkât pek samîmî olmuşdur. 'Alâeddîn bu 'azîz misâfirini sarâyına da'vet eylemiş ise de Sultânü'l-Ulemâ "ulemâ ve e'immeye medrese, meşâyih ve dervîşâna hângâh, ümerâyâ sarây, tüccâra han, gurebâyâ zâviye, şarhoşlara ise meyhâne yakışır." diye o zamânın belli başlı medresesi olan Altûniye Medresesi'ne gitmişlerdir. Müşârünileyhin Konya'yı teşrîflerinden

sonra birçok medrese inşâ edilmiş ve Konya şehri bundan sonra bir hayli ‘ulemânın toplantı mahalli olmuştur. Konya şehri bundan sonra ‘âdetâ “Buhârâ-yı sâni” olmuştur.

Sultânü'l-‘Ulemâ’nın sâdik mürîdlerinden biri kasâp diğeri ekmekçi olarak iki derviş vardı. Bunlara o zamânın gezer akçesi olan bin dinâr verip medresenin ta’âmını te’min ettirip kimseyi ‘atıye ve hediye aldirmaktan men’ eylemişti. O sırada Cenâb-ı Şehâbeddîn Sühreverdî Konya’ya gelerek ‘avârifü’l-me‘ârifini Sultânü'l-‘Ulemâ’ya gösterdi. Beğenerek pek ziyâde takdîrine mazhar oldu. Ve dediler ki “Sühreverdiler ‘azîz ve muhterem ve erbâb-ı salâh ve felâhdandır.” diye Cenâb-ı Sühreverdî’yi taltif eyledi. Sultânü'l-‘Ulemâ, Sultân ‘Alâeddîn ile fevkalâde muhabbetde olup pâdişâh dâ’imâ kendileriyle müşâvere eder ve her ne iş husûsunda olursa müşârünileyhin fikir ve mütâla‘larını alır ve kat‘iyen ondan danışmadan bir iş görmezdi. Hattâ sarâya teşriflerinde tahtlarına berâber oturdukları vâki‘ olmuştur. ‘Âdetâ bir ‘askerin âmirine hürmeti gibi Sultânü'l-‘Ulemâ’ya o yolda hürmet ederdi. Hattâ her ikisinin vefâtları biraz fâsıla ile vuku’ bulmuştur.

Sultânü'l-‘Ulemâ’nın irtihâli hicretin 628 senesi rebîyülâhîr ayının on sekizinci günü seher vaktinde vuku’ bulup el-yevm bulunduğu türbeye defnedilmiştir.

Sultân ‘Alâeddîn mermerden bir sandûka yaptırıp vefât târihlerini üzerine yazdırmış ve türbenin etrâfını da duvârla çevirtirmiştir.

Eflâkî’de Emîr Mu‘înü’l-dîn Süleymân Pervâne’nin Hazret-i Sultânü'l-‘Ulemâ’ya emsâli görülmeyen bir kubbe yapmasını Cenâb-ı Mevlânâ’dan su‘âl edip “Kubbe-yi eflâktan güzel kubbe olamaz. Bu tâk-i minâ ile iktifâ eylemek kâfi ve münâsiptir” buyurmuştur diye îzâh eder.

Hâlen mevcût olan türbeleri mustatîl büyük bir binadır. İçerisinde yüz kadar sandûka olup ortada Hazret-i Pîr, Sultân Veled’le berâber ayrıca bir kümbet vardır. Onların ayak uçlarında Sultânü'l-‘Ulemâ’nın sandûkası görülür.⁷

“Ma‘ârif” nâmındaki güzîde eserleri olan Fârsî ‘ibâreli menşûr ve içerisi başından nihâyetine kadar hakâyıkla dolu olan üç cilt üzerine tertîp olunmuş bu kitâp ehl-i tasavvûf ‘înde gayet makbûldür.

Hazret-i Mevlânâ

Ma’şûku’l-enbiyâ kutbu’l-evliyâ mahbûb-ı Rabbü’l-enâm el-müstagnî ‘ani’l-medâyihi ve’l-ekâb Mevlânâ celâlü’l-millet ve’d-dîn Muhammed bin Muhammed Hüseyin el-Hatîbî el-Belhî el-Bekrî el-Ulvî.

7 [Müellifin dipnotu] Türbelerinin şimdiki bulunduğu yer şehrin hâricinde bir bahçe olup müşârünileyh bir gün bu civârda gezerlerken “Benim sülâlemin burası mahall-i medfeni olacaktır.” dediği duyulur. Ve Sultân ‘Alâeddîn’e kadar bu söz intikâl edip ‘Alâeddîn dahi bunun üzerine mezkûr bahçe yerini hazrete bağışlar.

Hicretin 604 senesi rebî'ü'l-evvel ayının altıncı günü doğmuştur. Neseb-i 'âflileriyle Konya'ya geldikleri târîh pederlerinin menâkıbında yukarıda bahsedilmiştir. Mevlânâ daha çocukluğunda 'ilm tahsîli husûsunda büyük bir kâbiliyet gösterip az zamânda mukaddemât-ı ulûmu elde eylediği gibi Nişâbü'r'a muvâsalatında pederleri ma'iyetinde Şeyh Attâr ile görüşüp müşârünileyh, hazret-i Mevlânâ'nın âtiyen ihrâz eyleyeceği kemâlâtı keşfedip pederlerini tebşîr eyledikten sonra *Esrâr-nâme* adlı eserinden bir nüshasını Mevlânâ'ya hediye eylemiştir. Kezâ Şâm'a muvâsalatlarında dahı pederleriyle birlikte cenâb-ı Şeyh Muhyiddîn-i Ekber'i ziyârete gittiklerinde Şeyh-i müşârünileyh dahı Sultânü'l-'Ulemâ'nın arkasında küçücük Mevlânâ'yı temâşâ edip "Subhânallâh, bir deryâ bir gülün arkasına düşmüş gidiyor" buyurdıkları meşhûrdur.

Belh'den hicretlerinde Mevlânâ beş yaşlarında idiler. Hicret lafzı 608 târîh düşmüştür. Şâm'dan ayrılıp Karaman'a dönüşlerinde Mevlânâ on üç yaşında olup pederlerinin muhâceretlerinde birlikde ma'-'âile hicret eden ve cenâb-ı Mevlânâ'yı omzunda büyüten Hâce Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerkandî nâm zât Gevher Hatun adlı kızını verip hazret-i Sultân Veled ve Muhammed Alâeddîn Çelebî Karaman'da bu hatundan doğmuştur. Sultânü'l-'Ulemâ, Mevlânâ'yı Halep'de Halâviyye müderrisi Kemâleddîn ibn-i 'Adîm nâm zâta göndermişti. Meşâhîr-i 'ulemâdan olan bu zâtdan ders okudu. Bilâhare üç sene kadar da tahsîl için Şâm'da kalıp tekrâr Konya'ya geldiler. Ve tahsîl esnâsında Mevlânâ'nın hizmetinde bulunan Kemâleddîn⁸ Tebrîzî henüz tahsîl esnâsında Mevlânâ'nın Halep'den Şâm'a gelmeleri Halep'e Moğolların leşkeri gelip tahsîl yapamayacağını anladığından ileri ileri geldiğini söylemiş ve hakikat keşf eyledikleri gibi az zamân sonra Halep vilâyeti Moğolların istilâsına uğramıştır.

Bundan sonra Sultânü'l-'Ulemâ hayâtının son devrelerini yaşadığını anlayıp oğlu Mevlânâ'yı huzûruna çağırarak "Oğlum Celâleddîn! İşte ben artık bu fenâdan göceceğim. Gâ'ib 'âleminin elçileri bu haberi verdiler. Sakın ha sakın huzûr-ı ilâhîde beni mahcûb edecek harekâtdan sakın ve çekin. 'İnd-i ilâhîde şâdmân olacak ef'âle çalış, bu vasiyetimi inci gibi kulağına takın." der. Ve peder-i mükerrerlerinin irtihâlini müte'âkib makâmlarına geçerek dervîşân ve cenâb-ı Mevlânâ'yı pederlerine â'id 'aynı hürmet ve ta'zîmâtı ifâya başladılar.

Mevlânâ dahı bi'l-mukâbele bunların kimini tilmîzliğe kabûl kimini dahı terbiye ve teslîk eylemek husûsundaki lütuflarını esîrgemeyerek bu sûretle birçok kimseleri yetiştirdi. Ve pederlerinin makâmlarını hakkıyla temsîl eylemeğe başladı. Ekser zamânlarını medresede

8 [Müellifin dipnotu] [Dipnot Kemâleddîn kelimesinden olsa da açıklamanın bu isimle ilgisi yoktur.] Bu takrîrden hazret-i Pîr'in on üç yaşına bâlig olduğunda Gevher Hatun'u nikâh etmişler gibi anlaşılıyorsa da Eflâkî'nin izâh eylediği vechile nikâh 623 senesinde olup hazret-i Pîr on sekiz yaşında idiler. Şu hâle nazaran Belh'den hicretleri sırasında beş yaşında olup Karaman'a muvâsalatlarında on üç yaşında bulunduğu ve beş sene sonra te'ehhül eylediği tezâhür eylemektedir. (Ahmed Remzi)

geçirip ‘umûma va’z eylemek husûsunda pederlerinin usûllerini ta’kib ederlerdi. Cenâb-ı Mevlânâ, hazret-i Şems ile görüşmezden evvel on sene kadar pederinin tarîkini ihyâ ve nâsı irşâd ile meşgûl olup mülâkâtdan sonra iki sene kadar o yolda devâm edip sonra ba’zı kimselerin cenâb-ı Şems’e vâki’ olan tecâvüzleri üzerine Mevlânâ her şeyi terk eyledi. Ve vazîfeyi halîfelerine tevdi’ eyleyip hazret-i Şems’e olan ma’nevî alâkayla bir müddet bu sûretle kaldı. Peder-i mükerrerleri Sultânü’l-‘Ulemâ’ya taraf-ı peygamberîden işbu unvânın ihsân buyurulduğunu ‘âlem-i menâmda görüp sabâhleyin kendilerine müjdeye gelenlerden biri de Seyyid-i Sırdân Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî’dir. Daha o zamândan kendilerine muhib olup bilâhare ‘inâyet eylemiş ve hicret esnâsında memleketi olan Tirmiz şehrinde ‘ilm ve irşâda me’mûr edilmişdi. Bir mantûk ⁹ اتقوا فراسته المؤمن فانه ينظر بنور الله fehvâsını halkın kalbindeki zemâ’iri keşf eylediği nâs arasında yayılmakla Seyyid-i Sırdân unvânıyla Belh, Buhârâ, Semerkand, Tirmiz taraflarında böyle yâd olunurdu. Ulûm-ı kelime bilhâssa mantık, hesâb, hey’et-i tıbb ilimlerindeki ihâtâları dolayısıyla muhakkik diye meşhûr idi. Sultân Veled hazretlerinin “*İbtidânâme*”lerinde hikâye olunduğu gibi müşârünileyh birçok zamân memleketinde ulûm-ı zâhire ve bâtınay neşr eyledikten sonra bir gün iştiyâkından Rûm diyârında bulunduğunu haber alıp Konya şehrine gelerek büyük mürşidini sorar ve bir sene evvel vefât eylediğini haber alıp o sırada Karaman’da bulunan hazret-i Mevlânâ’yı Konya’ya da’vet için bir nâme yazıp dervîşleriyle gönderdi. Kendisi türbe-i şerîfe civârındaki Sencâriye¹⁰ Mescidi’nde i’tikâf eyler.

Seyyid Burhâneddîn: Meşhûr *Nevâdirü’l-Usûl* müellifi Hakîm Tirmizî gibi ‘ulûm-ı ‘akliyye ve fûnûn-ı kelâmiyye vü cedeliyyeyi okuduktan sonra kitâb ve sünnetin hakâyıkından nasibini aldıktan sonra sûfiyye mesleğine intisâb eylemiştir. Cenâb-ı Mevlânâ, Şems-i Tebrizî’ye nasıl ‘âşik olmuşsa Seyyid Muhakkik de Hakîm Senâ’î’ye müştâk olmuşdu. Şems-i Tebrizî *Makâlât*’ında der ki: “Seyyid’de rûhun mest edici kokusu Mevlânâ’dan ziyâdedir. Pek çok ilmi vardı. Fakat hiçbir şeyle mukayyed olmazdı”. Seyyid Sahîh Ahmed Dede’nin *Tevârihü’l-Mevleviyye* adlı eserlerinde Şeyh Muhammed Şemseddîn Tebrizî seyâhati esnâsında yolu Tirmiz beldesine tesâdüf edip Seyyid Burhâneddîn Muhakkik Hüseyin Tirmizî ile görüşdüğünü ve kırk gün kadar müşârünileyhle hem-sohbet olduğunu yazmaktadır. Binâenaleyh bu gibi zevâtın birbirlerini ezelden bilip tanıdıklarını ve birbirleriyle aynı yoldan gittiklerini ve aralarında ma’nevî irtibâtın mevcûd olduğu gâyet tabî’idir.

9 “Müminin ferâsetinden korkun, çünkü o, Allah’ın nuru ile bakar.”

10 [Müellifin dipnotu] Hâlen Sencâriye diye böyle bir mescid yoktur. Sultân Selîm Câmi’i önündeki dükkânların bulunduğu yer vaktiyle hân olduğuna ve derûnunda bir de mescid bulunduğuna ve *Kâfiye*’de yazıldığına bakılırsa Senceristân hânkâh ma’nâsına gelip “Zencîrli Mescid” gibi bir ta’bîrden muharref olsa gerekdir.

İşte Mevlevîler'in seyr ü sülûku ve irşâd, terbiyet yollarındaki rehberleri Hakîm Senâ'î, Şeyh Attâr ve Sultânü'l-Ulemâ ve Seyyid Burhâneddîn ve cenâb-ı Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî ve Sultân Veled gibi hulefâ-yı Mevlânâ ile ve bunların âsârı ile meslek ve meşrebleri mukâyese edilmektedir.

Hazret-i Mevlânâ, cenâb-ı Seyyid'in Karaman'da mektûbunu alıp derhâl da'vete icâbet ederek Konya'ya vardığında doğruca müşârünileyhin bulunduğu mescidin yolunu tutar ve orada kendisiyle samîmî bir mülâkât yaparlar. Bu görüşme esnâsında Seyyid Muhakkik¹¹, şeyhine ve Mevlânâ da peder-i zî-şânlarıyla görüşmüş gibi her ikisi de neş'elenerek gözlerinden meserret damlaları dökülmeğe başlar. Bu hâl bir müddet devâmdan sonra kesb-i sükûnet edip muhtelif mevzû'lardan sohbet devâm eder. Hazret-i Mevlânâ'ya sorulan su'âllere karşı gâyet ârifâne verdiği cevâblar Seyyid Muhakkik'in meserret ve iftihâr hissiyle göğsü kabarıp cenâb-ı Mevlânâ'yı tahsîn ederek "Hezârân tahsîn ve âferîn ey mürşidimin hayrû'l-halefi" der. Ve sonra sözlerine devâm ederek peder-i mükerrerminizin ulûm-ı zâhireyye olan fevkalâdeliği fazîlet derecesi yönünden tavsîf için cânîb-i nübüvvetden kendilerine "Sultânü'l-Ulemâ" lakabı buyurulduğu ve bunu diyâr-ı Harezmi ulemâsının da kabûl ve tasdik eylediğinin binâenaleyh bu ciheti siz de ihrâz eylemişsiniz, hattâ ulûm-ı zâhirenin yegâne dehr[i] olmuşsunuz, fakat pederinizde bir ilim daha vardı ki o, ilm-i ledünnî bilirdi. İşte ilm-i zâhiri nasıl tahsîl eylemiş iseniz ilm-i hâli de benden öğrenmeniz icâb eder. Zîrâ bu ilmi bana peder-i mükerrerminizin emânet eylemiştir der. Ve bundan sonra cenâb-ı Mevlânâ, Seyyid Muhakkik'in hizmetlerine teslîm-i nefis eylemiştir. Bu sûretle büyük mürşidin hizmetinde dokuz sene kalıp tarîkatin âdâb ve erkânını bundan ikmâl eylemiş ve pederlerinin *Ma'ârif* adlı eserlerini Mevlânâ'ya birkaç def'a takrîr eylemiştir. Hazret-i Mevlânâ, pederlerinin vefâtında yigirmi dört yaşında ve iki çocuk sâhibi mükemmel ve mükellef bir zât idi. Sipehsâlâr ve Eflâkî'nin dedikleri gibi Mevlânâ olgun dolgun kâfi derecede feyzini almış bulunurdu. Bu büyük mürşidin esâsen tâ çocukluk devrinden beri ara sıra kendilerini vecd ve istiğrak kaplayıp hazîn bir saz sesi kulağına aksedince derhâl semâ eylemeğe başlardı. Peder-i mükerrerlerinden rivâyet ediliyor ki henüz beş yaşında bulunduğu sırada çocuklarla damda oynarlarken içlerinden biri "Hâydi arkadaşlar, şu damdan öbür dama atlayalım." deyip zâten

11 [Müellifin dipnotu] Hazret-i Mevlânâ'nın terbiye ve teslikini Seyyid Muhakkik'den gördükten sonra Sipehsâlâr ile Ahmed Eflâkî muhtelif rivâyetlerle hazret-i Pîr'in doğrudan doğruya pederlerinden terbiye ile teslike muvaffak olduğunu ve pederlerinin vefâtından sonra kendisi olgun dolgun kâmil bir şeyh olduğunu ve Seyyid'le görüşmelerinden sonra ondan merâtibini ikmâl eylediğini yazarlar. Binâenaleyh Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî arasında bu seyr [ü] sülûk hakkında ihtilâf vâki' olmuşdur.

Kimisi hazret-i Şems ile mülâkâtdan evvel Mevlânâ âdetâ bir müderris iken hazret-i Şems elinden irfând sâhasında bu varlığı ve lâyük olduğu kemâlini kazandığını söylerler. Başkaları da hazret-i Mevlânâ vaktiyle âlim, sâlih bir zât iken hazret-i Şems geldi, azdırdı. Ders ve devri bıraktı, yerine sekr ve istiğrak çalıp çağırma ve raks ile vakit geçirmesine sebep oldu derler. Binâenaleyh bu sözlerin hepsi de noksân ve yanlışdır.

Mevlânâ olarak doğmuş olan mini mini Celâleddîn “Damdan dama atlamak kedilerin kârıdır. Biz insânız, hâydi biz âlî bir himmete dayanarak gönüllere uçalım.” buyurup semâ eylemeğe ve döne döne uçağa başlamışdır. Bu meyânda hazret-i müşârunileyhin:

هر نفس آواز عشق می‌رسد از چپ و راست

ما به فلک می‌رویم عزم تماشا که راست¹²

gazel-i âlîlerini hatırlamamak kâ’îl değildir. Sultânü’l-Ulemâ, Mevlânâ’yı makâmlarına bir velî-yi kâmil olarak bırakmışdır. Bu i’tibârla peder-i âlîlerinin dereceleri bi’l-cümle evliyâ ve kâmilîn huzûrunda Mevlânâ’nın pederi olmakla iftihâra lâyük olabilir. Ve’l-hâsıl cenâb-ı Mevlânâ’nın son zamânlarındaki hâlât ve makâmâtının esâs ve mâyesi evvelki hâllerinde de mevcûd idi. Binâenaleyh kendilerinde bu yüksek hasletler eğer mevcûd olmasa idi veyahud peder-i mükerrerlerinin müridlerinden fâ’ik bir zât bulunmuş olsa idi şüphesiz ki makâma o geçirilirdi. Nitekim pederlerinin vefâtında Hüsâmeddîn’in ulu şânından dolayı Sultân Veled ona tekaddüm edemedi. Halbuki Sultânü’l-Ulemâ’nın vefâtında müridlerinin cümlesi cenâb-ı Mevlânâ’yı tercîh edip onu kendilerine mürşid ittihâz eylediler. Hazret-i Mevlânâ, Konya’da bir müddet sohbetden sonra tekrâr tahsîl için Şâm’a azîmet edip ve Kayseriyye’ye avdetlerinde Seyyid Muhakkik tarafından üç halvet çıkarması rivâyet edilmektedir ki meşhûr olan bir sâlike halvet çıkarmak bir mürebbî ve bir mürşidin vazîfelerindedir. Fakat merâtibi tekâmül eylemek için şeyhinden aldığı emri bir ma’nevî vazîfe telakkî edip bunu tatbîk eylemiş bulunmaları dahî mümkinâtdandır. Ma’a-hazâ bu rivâyetin derece-yi sahîhi ma’lûm değildir.

Bir de Mevlânâ’nın maksadı cenâb-ı Seyyid Muhakkik’e intisâbı nez’ edilmek olmayıp belki hakîkati aramaktır. Yoksa seydidin mürebbîliğini küçük görenlerden değiliz. Farz-ı muhâl olacak öyle olsa dahî bir veliyyullâhın mübâdî-yi sülûkunda alelâde bir mürebbî de delâlet edebilir. Mürşidini fersah fersah geçmiş bulunan ehl-i kemâl velîler cihânda pek çokdur. Seyyid Muhakkik Tirmizî asrının ulemâsı ve tasavvufta ve bi’l-hâssa riyâzât ve mücâhidâtda güzîdelerinden idi.

Hazret-i Mevlânâ’nın hazret-i Şems-i Tebrîzî’ye intisâbı dahî bi’l-cümle menâkıb-nüvîsler tarafından reddedilmektedir. Bunların irtibâtı bir sohbetden ibâretidir. Ağyardan uzak kalarak bir halvetde aylarca sohbet eylemişlerdir. Ba’zı def’a yanlarına Şeyh Selâhaddîn ve Çelebî Hüsâmeddîn ve Sultân Veled’i kabûl ederlerdi. Bu da nâdiren vukû’ bulmuşdur. Hazret-i Şems için Mevlânâ’nın sohbet şeyhi olduğunu söylerler. *Mesnevî*’de buna dâ’ir Mevlânâ’nın şu beytiyle bu husûsu îzâh edilmektedir.

12 Aşkın sesi her an sağdan soldan “biz göklere (yukarıya) çıkıyoruz, kim seyretmek için yola koyulmak ister” diye gelmektedir.

کز برای حق صحبت سالها

بازگو حالی از آن خوش حالها¹³

Menâkıblarda şu hikâye pek meşhûrdur: Hazret-i Mevlânâ yine bir gün bir mu'tâd Şems-i Tebrîzî'nin kemâlâtından bahsederlerken dervîşlerinden birisi o esnâda vecde gelip bir âh çekerek "Keşke ne olurdu o büyük velînin kemâl-i bâ-cemâlini görmek ve inciye benzeyen sözlerini işitmek şerefine mazhariyyet bize de müyesser olaydı." gibi pek samîmî bir iştiyâk izhâr eyler. Zavâllının bu ayrılık gayrılık görmesi karşısında o zâtın hakkıyla takdîr edilememesi Mevlânâ'nın gayret-i velâyetlerine dokunarak o bîçâre dervîşe pür-hiddet şöylece cevâbda bulunur. "Ey basar-ı iz'ânî ve irfânî kısa, ey basîret kudreti kıt dervîşceğiz! Karşındaki zâtı anlamak, takrîr etmek idrâkinden mahrûm olduktan sonra farz et ki Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebâ Yezîd-i Bestâmî sohbetine erişmiş olsan ve diyelim ki hazret-i imâmü'l-evsiyâ ve cenâb-ı sultânü'l-enbiyânın şeref-i sohbetleriyle kâmkâr bulunasın, ne kazanacaksın bugün senin şu anda huzûrunda bulunup sohbetini dinlediğin zâtın hâlât ve makâmâtı o derece efzûn ve havsala-yı idrâkden o derece bîrûndur ki onun her saçının bir telinde nice Şemsler berdâr olmuştur." **Beyt:**

شمس تبریزی که شاه دلیرست

با همه شاهنشاهی جاندار ماست¹⁴

diğer bir gazelinde de;

گفت لبم ناگهان نام گل و گلستان

آمد آن گلگذار کوفت مرا بر دهان

گفت که سلطان منم جان گلستان منم

حضرت چون من شهی و آنکه یاد فلان¹⁵

Rivâyetdir ki bîçâre dervîş hüçûm-ı gazabdan müte'essir olup vücûdunu bir âteş basarak yayılmış ve günlerce hasta düşüp kalmıştır. Şu hikâyeden anlaşılıyor ki Veliyyullâh'ın şânında hak ve hakîkat hâricinde hükm vermek büyük bir cür'etdir. Ma'a-hazâ cenâb-ı Mevlânâ,

13 (Hüsameddin Çelebi) "Benim seninle yıllarca dostluğumun hakkı için (Şems ile aranızdaki olan) o güzel hallerden bahsediver" dedi.

14 Şems-i Tebrizi gönül fethedenlerin şahıdır (gönül şahıdır), ama bütün şahlığıyla bizim (canımızı koruyan) bekçimizdir.

15 Dudağım birden gül ve gül bahçesinden söz ettiğinde o gül yüzlü (sevgili) benim ağzımın üstüne vurdu. "Sultan benim, gül bahçesinin canı da benim, benim gibi şahın huzurunda nasıl başka biri (herhangi bir şey) aklına gelebilir" dedi.

hazret-i Şems'i çok severdi. Ve onu senâ edip bu husûsda kendilerini kalbden müşârünileyhe bağlamışdır. Fukarâ-yı Mevleviyye'den Abdulvehhâb Dede'nin *Sevâkıbu'l-Menâkıb* adlı eserinde hazret-i Şems, hazret-i Mevlânâ'nın dervîşi olduğunu delâ'iliyle mufassalan yazdığı gibi Mollâ Câmî de aynı fikirde olduğunu söylemiştir. Ne ise sadede gelelim:

Cenâb-ı Mevlânâ, Seyyid Burhâneddîn ile Konya'da bir sene kadar kaldıktan sonra ayrılarak Şâm'a gelmişlerdir. Seyyid Burhâneddîn, Kayseriyye'de kalıp Mevlânâ Şâm'da dört sene kalarak bu müddet zarfında ilim tahsiline meşgûl olmuş ve o sırada şeyh-i ekber Seyyid Muhyiddîn Arabî, Şeyh Sa'adeddîn Hamevî, Şeyh Osmân Rûmî, Şeyh Evhadüddîn Kirmânî ve Şeyh Sadreddîn Konevi ile mülâkât eylemiştir. Bir gün Mevlânâ Şâm'da bir meydânda dolaşırken kalabalık arasında acîb bir kimseye tesâdüf eder. Başında külâh-ı nemedî giyip bir ruka-i siyâhî yüzüne nikâb koymuş bu zât Mevlânâ'ya yaklaşarak elini öpüp "Ey cihân sarrâfi, ey âdemden anlayan zât, beni anla ve bul" der. Hazret-i Mevlânâ derhâl kendine gelip anunla meşgûl oluncaya kadar savuşup gitmiş. İşte bu zât hazret-i Şems idi. Az zamân sonra Mevlânâ Konya'ya avdet eder. Kayseriyye'ye geldiklerinde Kayseri Emîri ve Seyyid Muhakkik ve sâ'ir ulemâ ve eşrâf-ı memleket istikbâl edip hazret-i sâhib-i Isfahân'ı emîr-i belde sarâyına götürmek isterse de Seyyid Burhâneddîn Muhakkik, Mevlânâ'nın âdetleri medreseye gider diye medreseye götürdü ve orada misâfir eyledi. Burada Seyyid Muhakkik ile bir müddet kaldılar ve müşârünileyhle ma'ârif ve hakâyıka müte'allık sohbetlerde bulundular. 638 târihin içinde Seyyid Burhâneddîn, cenâb-ı Sultânü'l-Ulemâ'dan aldığı ma'nevî umûr yolundaki hilâfetin sırrını ve tarîkatın yol ve erkânı Mevlânâ'ya telkîn edip ferdâsı senenin Muharrem ayında hazret-i Mevlânâ Konya'ya geldiler. Ve Konya'ya vardıklarında Şeyh Sadreddîn Konevî'nin ilm-i meclisine mülâzemeteye başladı. Cenâb-ı Mevlânâ, Seyyid Burhâneddîn ile Konya'da ve Kayseriyye'de çıkardığı halvetlerle mecmû'u 1001¹⁶ güne bâlig olduğu Seyyid Sahîh Ahmed Dede yazmaktadır. Cenâb-ı Mevlânâ büyük mürşidi Seyyid Muhakkik'i Konya'ya da'vet ve Konya'da oturmalarını ricâ eylemişlerse de buna karşı Mevlânâ'ya şu

16 [Müellifin dipnotu] Mevlevî tarîkatına intisâb edecek olan bir dervîş evvelâ zâhirî elbisesini soyunup matbah-ı Mevlânâ'da usûl ve âdâbı vechle bin bir gün hizmet etmeğe mecbûrdur. Bu hizmet bitdikden sonra hücreye çıkarılıp bir Mevlevî halîfesine intisâb ederek ondan artık hayâtının sonuna kadar ma'nevî feyzini almağa çalışır. Binâenaleyh bu esâs dâ'iresinde çalışmak ve bin bir gün hizmet eylemek bir tâlib için Mevlevîliğin ne demek olduğunu ona öğretir, yoksa herkes kolay kolay Mevlevî olamaz. Bu tarîkatın sâhibi Mevlevîliği yalnız târik-i dünyâ olarak ve dünyâ umûrundan el çekdirip yalnız âhiret için çalışmağı emretmeyip bilakis dünyâ umûrunda hayâtını kazanmak için usûl-i vechle kâr u kesbinde bulunmağı da tercüme etmekle berâber sanâyi' yolunda da çalışmağı beyân eyler.

Bilhâssa bu tarîkatın şâyân-ı dikkat esâslarından biri insânlık mefhûmunun icâblarına uyarak herhangi bir tâlibi evvel emirde insânî yollara alışdırıp iyice tekâmül etmedikçe o tâlibe tarîkat yolu gösterilmez. Bu i'tibârla Mevlevîye intisâb edip hâddeden geçemeyen kimse tâm Mevlevî olamaz. Bunun için Mevlevîlikdeki aranılan başlıca meziyyet evvelâ insânlığı ve insâniyeti bilmek sonra da tarîkatın usûlünü öğrenmektir. Herhangi bir ferd Mevlevî olmak için evvel emirde bu yolu öğrenir. Mevlevîler kibâr ve nezîh rûhlı mütevâzî olup kibir ve gurûr bilmezler. Hattâ nefesine gurûr verici "ben" kelimesini dahi kullanmayıp "fakîr" ta'birini kullanmak bu tarîkatın sâlikîninin âdetlerindendir.

yolda cevâbda bulunmuştur. “Gâyet gazûb kükremiş bir arslan Rûm tarafına müteveccihen koşa koşa gelir. Hâlbuki ben de meşe-zâr vilâyetin arslanıyım. İki arslan ma’lûmdur ki bir ormanda geçinemezler.” demiştir. Ve Mevlânâ bu sözleri üzerine hazret-i Seyyid’e yol verip tekrâr Kayseriyye’ye gitmiştir. Ve bir sene kadar Kayseriyye’de oturduktan sonra vefât edip cenâb-ı Mevlânâ mürşidin vefâtını haber alarak Kayseriyye’[ye] gitmiş ve merhûmun kabrini ziyâret ve ba’zı nefis kitâblarını alıp kalan kitâblarını da sâhib-i İsfahânî’ye hediye ederek Konya’ya avdet eylemiştir.

Cenâb-ı Mevlânâ, Seyyid Muhakkik’in irtihâlinden sonra geceli gündüzlü zâhir ve bâtın ilimleriyle meşgûl olup beş sene mütemâdî bir sûretde riyâset ve mücâhidâtla hayât geçirmiştir. Bî-hadd kat’-i merâtib edip şöreti başdan başa Rûm diyârına yayılmağa başlamış ve binlerce âlim ve ârifler kendisine ma’nevî bir gönül bağıllığı ile bendeleri olmuştur.

Hazret-i Mevlânâ’nın Şems-i Tebrîzî ile mülâkâtından sonra kendilerinde zuhûra gelen ba’zı hâlât-ı fevkalâdeden dolayı turuk-ı Mevlevîye müntesibini arasında zuhûra gelen ba’zı dedikodular cereyân etmiş ise de bu gibi e’âzım-i evliyâullâhın rûhu hâllerine vâkıf olmadan onlara dil uzatmak hiçbir zamân doğru olamaz. İslâm târîhleriyle alâka ve meşgûl olanlarca ma’lûmdur ki ekser dîn uluları halvet-nîşîn olup Allâh’ı aşkın kalbinde tüten dumanı çok def’alar zâhirde görüldüğü gibi olmayıp aşkın tecelliyâtı başka başka zuhûra gelir ki bunu fehm ve idrâk edemeyenler onun zâhiri görüşüne aldanarak dil uzatmağa ve ta’n eylemeğe kadar cür’et ederler. İşte bu kabîlden olan dedikodularda büyük bir kusûr ve uzvu kâbil olmayan cürmlerendir. Cenâb-ı Mevlânâ’nın hazret-i Şems’e karşı olan ma’nevî aşk ve muhabbeti dolayısıyla ona başka ma’nâ vermek isteyenler dünyâ ve âhirette kendilerini hiçbir vakit mes’ûliyetden kurtaramayacaklarını düşünmelidirler. Bu sırrın hakîkatine ilim ve vukûf ve tecrübe gibi şeylerle ermek mümkün değildir. Ehl-i sûrete mâhiyet ve ehemmiyyetini teslim ettirmek de kâbil değildir. Muhakkak olan bir şey varsa o da dâ’imâ bunun böyle olmasıdır. Bundan ziyâdesini izâha mevzû’ mütehammil olmamakla berâber mübhemde bırakmak muvâfık görülemediğinden bunu mes’ûlin hallinde salâhati hâ’iz olan Sultân Veled’in “*İbtidânâme*” adlı eserlerini ve buna dâ’ir nakli kâbil ve mümkün olan ba’zı yazılarını buraya derh eylemek husûsunu fâ’ideli görmekdeyiz. Mevlânâ Celâleddîn’in Şems-i Tebrîzî’ye meftûn ve onun sohbetine müştâk olmasındaki sır ve hikmetin sebeplerini şöylece îzâh edebiliriz: Cenâb-ı Hakk’ın bir sınıf ma’şûkı vardır ki bütün enbiyâ ve evliyâ o gibi vücûd-ı âlî-kadrin müştâkıdır. Meselâ: Hazret-i Mûsâ büyük peygamberlerden olduğu hâlde Hızır ‘*aleyhi’s-selâm*’ın sohbetine tâlib olması ve hazret-i sultânü’l-enbiyâ ‘*aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm*’ efendimizin Veysel Karânî ile mülâkât eylemeğe hâhîş-ger bulunmaları ve hattâ soru

görüŖmeęe müyesser olamamalarından dolayı *إني لأجد نفسَ الرحمن من قبل اليمن*¹⁷ tarzında iŖtiyâk eylemeleri, kezâ hazret-i Cüneyd'in Ahmed-i Zındık'a kavuŖmaęa arz u izhâr eylemesi, kezâ İmâm Şâfi'î'nin Şeybân Râ'î nâm zâtın sohbetinden mütelezviz olduğu ve hiçbir zaman onunla mülâkâtı fevt etmemeleri ve kezâ İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe'nin "Behlül" ile gâyet gizli mülâkâtları ve İmâm Şa'rânî'nin (Aliyyü'l-Havassı) vesâ'ire gibi İslâm târihlerinde bu sayılan dîn ulularının bu gibi ashâb-ı cezbe son derece gönül verip müŖtâk olmaları onlar için ayân u beyân olup bizlerce aklımızdan çok nihân olan birer mes'elelerdendir. İşte böyle bir sebepten dolayı cenâb-ı Mevlânâ da Şems-i Tebrîzî'ye gönül baęlamıŖ ve müŖtâk olmuŖdur.

Hazret-i Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'nin hem-cinsi idi. Sırları, gevherleri bir asıldan idi. Zevce ile zevce muhtâc olmayan bir türden doęmuŖlardı. Anun için birbiriyle yâr olup ağyârdan uzak olarak ilâhî mertebede hamdeleyi geçdiler. Bunların hâl ve Ŗânını bilmek her velîye müyesser olamaz. Şems-i Tebrîzî'nin ma'ârifî, meŖrebi, seyâhati, gaybûbeti ve cenâb-ı Mevlânâ'nın kemâlât u hâlâtı ve her ikisi arasında geçen mesâhabâtı gerek *Dîvân-ı Kebîr*'de gerekse *Mesnevî-yi Şerîf*'deki îzâh edilen Hızır '*aleyhi's-selâm* kıssasıyla Mûsâ '*aleyhi's-selâm* kıssalarına pek yakın müŖâbeheti vardır. Şems-i Tebrîzî'nin bir münâcâtında "Yâ Rabbi! Hâssân-ı ilâhiyyenden benim sohbetime tahammül eden kimdir?" der. Ve cevâben "Sohbet bulmak için Rûm diyârına sefer eyle" denilir, derhâl olduğu mahalden kalkarak Rûm diyârına sefer edip Ŗehir Ŗehir, iŖitdięini araya taraya nihâyet 26 Cemâziyelâhir 642 târihine tesâdüf eden salı günü Konya Ŗehrine gece vakti eriŖir. Ve Penbe FerûŖân Hân'ına nâzil olurlar. Sabahleyin mezkûr hânın peykelerinde oturmakta olan eŖrâf u tüccârân cenâb-ı Şems'i görüp Mevlânâ da bu azîz misâfirin geldiğinden ma'lûmu olup hâna doğru yürümeğe ve yolda büyük bir kalabalık halk dahî hazret-i Mevlânâ'nın peŖini ta'kîb ederek azîz misâfirin elini öpmeğe gidiyorlardı. Mezkûr mahale eriŖip hazret-i Şems kâmil yanı bu olduğunu derhâl anlayıp misâfirin mukâbilinde bulunan safın öbür tarafına kendileri otururlar. Bir müddet birbirlerini gözden geçirdikten sonra kalplerdeki esrârı anladıktan sonra hazret-i Şems başını kaldırıp "Yâ Mevlânâ rahimekallâh" diye hitâbda bulunduktan sonra aralarında çok harâretli musâhabeler yapılır. Buna dâ'ir fazla ma'lûmât "*HâŖiye-yi Eflâkî*" ile "*Tevârîh-i Mevleviyye*"de mevcûddur. Hazret-i Mevlânâ'nın dershânelelerinde hazret-i Şems ile sohbet esnâsında cenâb-ı Şems'in gözü ba'zı kitâba iliŖir. Ve bunlar "Ne kitabıdır?" diye Mevlânâ'dan sorar. Ve bu su'âle karŖı cenâb-ı Mevlânâ sohbetinden iğtinâm için "Bunlar kîl u kâlden ibâretdir" der. "Senin anuna ne iŖin var?" deyince hazret-i Şems hemen onları önündeki havuza atar. Cenâb-ı Mevlânâ "Behey dervîŖ, ne yaptın? Bu kitâbların ba'zısı pederimin fevâ'idi idi ki bunlar bulunur Ŗey değildir. Birisi de Ŗeyh Attâr'ın NiŖâbur'da uğrayıp ellerini öptüğüm zamân bana hediye

17 Yemen tarafından Rahmân'ın nefesini alıyorum.

eyledikleri *Mantuku't-Tayr*, âlî-kavl *Esrâr-nâme*'dir" deyince hazret-i Şems elini havuza sokup kitâbları almış ve çıkardığı zamân bu kitâbların bozulmamış olduğu görülmüştür. Cenâb-ı Mevlânâ "Bu ne sırdır?" diye hayret edince "İşte buna ilm-i hâl derler" buyurmuşdur. Ondan sonra Mevlânâ bu gibi kâlden ferâğ olup hâl ilmi ile meşgûl olmuşlardır. Eflâkî nakl eyler ki cenâb-ı Mevlânâ, hazret-i Şems'in birinci def'a gaybûbetinde Hüsâmeddîn Çelebî'ye şöyle imlâ edilmesini bildirmişdir.

سافر المولى الأعزّ الذّاعي إلى الخير خلاصة الأرواح سرّ المشكاة و الزجاجة و المصباح شمس الحق و الدين نور
الله في الأولين و الآخرين أطال الله عمره و لقانا بالخير لقائه يوم الخميس الحادي و العشرين من شهر شوالى سنة ثلاث
و أربعين و ستمائة¹⁸

Şu ibâreye göre 21 Şevvâl 643 târihine tesâdüf eden perşembe günü gaybûbet eylediği anlaşılıyor. Bu def'a 121 gün Konya'da ikâmet etmiştir. Gaybûbetinden sonra bir ay kadar araştırılmış ise de bulunamamıştı. İşte müşârüniyehin bu gaybûbeti cenâb-ı Mevlânâ'ya son derece te'sîr yapmış olmalı ki hindbârîden bir ferâce yapıdırıp başlarına da peşm-i âlî denilen külâhı giyerek gezmiştir ki Mevlevîler'in düne kadar başlarındaki taşıdıkları sikkenin rengi ve tarzı bu şekildedir. Gömleklerini de göğsü açık olarak giymişlerdir ki tennûre benzer bir tarzdadır. Ayaklarına ulemâya mahsûs olan sarı renkte çedîk denilen pâbüç giydiler. Ve sarığını da şeker-âvîz sûretinde sarıp ya'nî aşağısı kalın ve yukarı doğru ince ve müdevver bir tarzda olup bir arşın mikdârı fazlasını da hayretlerine doğru koyuverdiler ki bu fazlalığa taylasân derler. İşte bu tarzda kendisi[ni] bir mâtem kıyâfetine sokdı. Bütün gününü bir zamân böylelikle geçirdiler. Kendileri mûsîkî ilmi ile de âlâkadâr olup hattâ "bâb" denilen çalgıya da iki tel fazla ilâve edip bunun sadâsını yükseltmiştir. Binâenaleyh gerek bu sazın ve gerek Mevlevîlerce mu'teber ve makbûl olan "ney"nin sadâsını işiden Mevlânâ coşa gelip bir zamân istiğrâktan kendilerini alamazdı. Ney hakkındaki gazelleri câlib-i dikkatdir.

آه دردت را ندارم محرمی

چون علی اه می‌کنم در قعر چاه

چه بجوشد نی بروید از لبش

نی بنالد راز من گردد تباہ¹⁹

18 İyiliğe çağırınların en şerefliisi, kandilin ve kadehin sırrı, hakikatin ve dinin güneşi, Allâh'ın öncekiler ve sonrakiler içindeki nuru (Allâh onun ömrünü uzatsın ve bizi onunla hayırlı bir karşılaştırmayla karşılaştırsın) olan efendimiz 21 Şevvâl 643 Perşembe günü yola çıktı.

19 Senin (aşk) derdinden ah etmek için bir sırdaşım yok. O yüzden aynı hazret-i Ali gibi kuyunun içine doğru ah ediyorum (dert yanıyorum). Ama o da coşunca dudaklarından ney (kamış) biter (kuyunun suyu çoğalıp taşınca etrafında kamış biter) ve ney inleyince benim sırrım açığa çıkar.

Cenâb-ı Şems'in gaybûbetinden sonra Şâm'dan hazret-i Mevlânâ'ya bir mektup gönderip bu mektup üzerine Mevlânâ güzîde bir hayli ashâbını Sultân Veled'e katarak ve zarûrî masraf karşılığı olarak da iki bin dinâr Sultân Veled'e verip ma'sûkunun diyâr-ı Rûm'a dönmelerini oğluna tenbîh eder. Efvâhda ise Şâm'da bir hânda bir karının oğluyla satranç oynarken bulacaksın diye tenbîh edildiği rivâyet olunmaktadır. Sultân Veled işbu hizmeti kabûl edip yirmi kadar berâberindeki arkadaşlarıyla Şâm'a doğru hareket eder. Ve Şâm'a vâsıl olur olmaz cenâb-ı Şems'i birkaç gün sonra araştırmağa başlar. Ve nihâyet bulup pederlerinin göndermiş olduğu hediyeği önüne koyup mektubuyla Mevlânâ'nın selâmını kendilerine bildirir.

Hazret-i Şems gülerek "Bizi sîm u zerle mi tatyîb buyuracaklar?" diye beyân-ı memnûniyetden sonra birkaç gün zevk ve semâ' ile meşgûl olup bundan sonra da'vete icâbetle oğlu Sultân ile birlikde Konya'ya müteveccihen hareket ederler.

Azîz ma'sûkunun geleceği[ni] haber alan Mevlânâ istikbâle gelip misâfirinin her vechle lâyık olduğu derece büyük meserret ve neş'e ile karşılayıp evine misâfir ederler. Ve kendilerine "Kimyâ" nâmındaki kızı da nikâhlamışdır. Bundan sonra Mevlânâ kendi evinde misâfirle birlikde uzun müddet birlikde oturmuşlardır. Müşârûnileyhin ortanca oğlu Alâeddîn Çelebî hüsn-i letâfetde ve bilhassa ilim ve fazîletde akrânı arasında hemen müstesnâ olup peder ve vâlidelerinin ellerini öpmeğe hâneye geldikçe hazret-i Şems'e tahsis olunan yerden geçmek zarûreti karşısında kalıp cenâb-ı Şems'in ise gayret-i velâyetleri buna râzı olmayarak bu hâlin tekerrüründen dolayı bir gün "Ey nûr-ı dîdem! Âdâb-ı zâhireye ve bâtneye alâkadar olduğun için ihtâra hâcet yoksa da ba'demâ bu hâneye hesâbla gel git." diye nasîhat eder. Bu söz ise Sultân Alâeddîn'in gâyet gücüne gidip bundan dolayı cenâb-ı Şems'e bir infi'âl peydâ eyler. Velhâsıl bu infi'âlin tâkat getiremeyecek derecede temâdî eylemesi üzerine cenâb-ı Şems'in ansızın gaybûbetine sebep olur. Bu son gaybûbet mes'elesi etrâfında Mevlânâ'nın son derece cânı sıkılmışdır ki Şems'i aramak için bir hayli muhibbânıyla birlikde Şâm'a kadar gitmişdir. Bu gaybûbet hâdisesi hicretin altı yüz kırk üç senesinde olmuştur. Eflâkî, Şems'in gaybûbetini şu yolda zabt eyler "تاريخ الغيبة والاستشارة" (شمس الدين يوم الخميس سنة خمس و اربعين و ستمائة" 20 (645)

Cenâb-ı Şems'in bu son gaybûbetinden sonra hazret-i Mevlânâ mâtem alâmeti olarak mâ'î renkli abâ giyip başına vefâhî küllâhını gâh dehânî sarıkla ve gâh sarıksız giyer ve ba'zen de üzerine mâ'î renkli ferecî alırlardı. Ve bu esnâda makasla düzeltmeği âdet eylediler. Ve bu son gaybûbetinden sonraki hicretin altı yüz kırk altı yılında Şeyh Salâhaddîn Konevî'yi 65 yaşında tarîkat seccâdesine kâ'im-makâm ta'yîn buyurup kendileri Sultân Veled'le birlikde Şâm'a

gidip cenâb-ı Şems'i aramışlarsa da bulamayıp bir müddet sonra Konya'ya geri dönmüşlerdir. Ve bundan sonra Şeyh Salâhaddîn-i Zerkûb ile sohbet başladılar.

Matbû' *Cihânnümâ*'nın 282'inci sahîfesinde Tebrîz'den bahs ederken şöyle bir kayd olduğunu ecille-yi Mevleviyye'den fazîletli Ahmed Remzî Efendi²¹ hazretleri tarafında haber ve işâret olunmuştur. “Bu şehre fuzelâ ve kibârdan nice ahyâr mensûbdur. Ol cümleden Şemseddîn Muhammed bin Alî Melikdâd ki hazret-i Mevlânâ'nın mürşidi idi. Hoy'da medfûndur. Bunların şeyhi Ebû Bekir Selebâf Tebrîzî idi. Ba'zılar Şeyh Rükneddîn Secâsî mürîdidir der. Atı yüz kırk ikide Konya'ya gelip Mevlânâ ile sohbet etdi. Ve kırk beşde dünyâdan gitdi. Kimi Konya'da medfûndur derler.”

Gelelim mevzû'umuza: Şehrin büyükleri bir gün cenâb-ı Mevlânâ'dan va'z eylemelerini ricâ edip hazret-i Mevlânâ bu ricâlarını kabûl ederek va'za başlar. Ve va'z esnâsında pek çok kimseler bî-hûş olur. Hazret-i Şeyh Salâhaddîn dahî esnâ-yı va'z'da vecde geldiler. Hazret-i Mevlânâ semâ' ederek meclisten çıkıp gitdiler, bundan sonra Mevlânâ bir daha minbere çıkmadılar. Esâsen Şems-i Tebrîzî ile mülâkâtdan sonra zikri ve dersi terk eylemişlerdi. O günkü va'zı mahzâ muhibbânın niyâzı ve Şeyh Salâhaddîn'in ricâsı üzerine olmuştu.

زاهد سجاده نشین بودم با زهد و ورع

عشق درآمد زدرم بر دبخمار مرا²¹

Cenâb-ı Mevlânâ'nın altıncı def'a olarak cenâb-ı fahr-i âlem *sallallâhu 'aleyhi ve's-sellemi* rû'yâsında görüp ilm-i hakâyık kalbine münkeşif olarak peygamberin huzûrundan çıkdıktan sonra şu beyti söylemişlerdir.

21 [Müellifin dipnotu] Meşâyih-i Mevleviyye'den olan bu fazıl Kayseriyye şehrendendir. Haleb Mevlevihânesi meşihatında iken Üsküdâr Mevlevihânesi'ne gelmiş ve artık bu münâsebetle Üsküdâr'da yerleşmiştir. Hâlen Üsküdâr'da Hâcî Selîm Ağa Kütüphanesi'nin müdürüdür. Ârif, şâ'ir, kâmil, afif, zarif bir fâzıl-ı muhteremdir. Erbâb-ı ilm ve irfân arasında kadr ü kıymeti ile tanınmış hoş-sohbet ve ahlâkî mezâyâ-yı câmi' nâdirü'l-emsâl olan bu fâzıl âcizlerini bir evlâdı kadar sever ve benzenizlerine bir pederim kadar hürmetlerinde bulunurum. Meclisinde bulunanların sohbetleriyle mütelezziz eyler *sellemallâh fi'd-dâreyn* (Osman Fevzi). Mevlana'nın ser-tarîklik makâmı vardır ki Çelebi Efendi herhangi bir zamân âher mahalle gitdiğiinde mukâbeleden mâ'adâ diğer umûrun cümlesini bu makâm sâhibi vekâlet eder. Ve bugüne kadar Mevlevî teşrîfâtında ba'zı güzide makâmaların meşâyihinden mâ'adâ bi'l-umûm zâviye şeyhlerine tekaddüm eder. Çelebi Efendi ise bi'l-umûm Mevlevihâneler'in şeyhi olup diğer meşâyih onun vekili olduğuna göre “Ser-tarîk Dede” âdetâ Konya merkezi Mevlevihânesi şeyhi gibidir. Bugünkü ser-tarîklik derecesi için ahd-i Mevlânâ'dan bir esâs aranılır. Şeyh Salâhaddîn'in vekâleti ve onun vefâtıyla Hüsameddîn Çelebi'nin o mevki'e hâ'iz olmaları gösterilebilir. Ancak hazret-i Mevlânâ'nın zamânından sonra ser-tarîk nasbına dâ'ir bir kayd görülemediği gibi bir vakitler âdetâ bugünkü başdede derecesinde olduğu görülür. Hulâsa: Ser-tarîklik eski Mevlevîler'e mahsûs olup Mevlânâ'nın dergâhında mu'tâd olan âdâb ve terbiyeye nezâret eder. Ve dervîşânî dâ'imâ göz önünde tutar. Muhâlefet ve müsâmaha edenleri ihtâr eyler. Zikr esnâsında ve sâ'ir ahvâlde kusuru olanlara tenbihât verir. Ve bu tarîkatin âdâb ve erkânını anlatır. İşte Ser-tarîk Dede'nin vezâ'if-i umûmiyyesi bundan ibâretidir.

22 Züht ve takvayla seccadede oturan bir zahittim ama kapımdan aşk girdi ve beni sarhoşluğa götürdü.

بشنو این نی چون حکایت می‌کند

از جدایی‌ها شکایت می‌کند²³

Bundan sonra Mevlânâ, *Mesnevî-yi Şerîf*'i söylemeğe başlamış ve Hüsâmeddîn Çelebî tarafından bunlar tamâmen zabt edilip altı cild tamâm olunca huzûr-ı pîrde okuyarak tashîhi yapılmış ve bu sûretle bitirilmişdir. Ve bu altı cild *Mesnevî-yi Şerîf* 659 senesinde başlayıp 666 târîhinde ikmâl edildiğini Seyyid Sahîh Ahmed Dede tarafından bildirilmektedir. Son cildin nihâyetinde bahsedilmiş “Şehzâdeler Hikâyesi”nin noksân olarak bırakılmış emr u işâret-i ma'neviyye ile olduğu ilâve edilmektedir. Binâenaleyh *Mesnevî-yi Şerîf*'in tamâmı yirmi altı bin kûsür beyti ihtivâ etmektedir. Kitâb-ı mukaddesimiz olan Kur'ân-ı hakîm ile ehâdis-i nebevîden sonra en ileri gelen kitâb-ı İslâmiyye'dendir. Hindistân'da, Türkistân'da, Câvâ'da ve daha sâ'ir birçok memâlik-i İslâmiyye'de müte'adid def'alar basıldığı gibi bilhassa Avrupa ulemâları arasında dahî büyük bir revâç gören bu eser muhtelif lisânlarla tercüme edilip taktîr edilmişdir.

Mevlânâ'nın Hayâtının Son Devrelerindeki Vazi'yeti

Hicretin altı yüz altmış dokuz târîhinde Mevlânâ tam altmış beş yaşında bulunuyordu. Ashâbı, ahhâbı ve yârânı birlikde vezîr-i a'zam kethüdâsı olan Celâleddîn Karatâ'î Medresesi'nin önünden geçerken tevakkuf edip medreseye girdiler. Ezân vakti olduğunda ezân okundu. Müte'âkiben hazret-i Mevlânâ'nın yârânı içeri girdiler. Ve sonra da kendileri girip cümleye selâm vererek i'âde-yi selâm eylediler. Namâzdan sonra 'aşr-ı şerîf okundu. Müte'âkiben halka-yı zikr-i tesbîh ve ism-i celâl ve onu müte'âkib de yine Kur'ân'dan 'aşr-ı şerîf ve gülbâng-ı Muhammedî ve na'at-ı Resûl ve bu meyânda ney u kudûm çalınmağa başladı.

Peder-i mükerrerleri Sultânü'l-'Ulemâ'nın ravza-yı mutahharada yaptığı gibi devr-i selâseye başlayıp sağdan sola ve gurûbdan âlem-i zuhûra erkân-ı kadîm üzere tavâf ve bundan sonra da semâ' edilmeğe başlanmışdır. Bu sûretle üç def'a fâsıla verilip her fâsılda selâm alır gibi niyâzda göründü. Ve üçüncü selâm akabinde sakin oturup tekrâr 'arş-ı şerîf ve ondan sonra yârân birbirleriyle musâfâha ederek hayr sâhibinin ismini yâd ve rûhunu şâd buyurdular ki âyîn-i Mevlevî bu yolda icrâsı tesebbüt edilmişdir.

Eflâkî'den naklen rivâyet edildiğine göre bir gün cenâb-ı Mevlânâ'ya haremleri “Ne olurdu hazret-i Hüdâvendigâr üç dört yüz sene mu'ammer olaydı. Tâ ki cihânı hakâyik ve me'ânî ile doldura idi” demekle Mevlânâ buna karşı buyurmuşlar ki: “Niçin, niçin biz Fir'avun muyuz,

23 Dinle, bu ney nasıl şikayet ediyor, ayrılıkları (nasıl) anlatıyor.

Nemrûd muyuz? Biz bu âlem-i hâkdânda ne işimiz var ki ikâmet ve karâr edelim. Bizim bu zindân-ı dünyâda mahbûsiyetimiz birkaç tane mahbûsînin tahlîsi içindir. Me'mûldür ki 'an-karîb vâsıl-ı bezm-i habîb oluruz."

عالم خاک از کجا گوهر پاک از کجا

بر چه فرود آمدیم بارکنم این چه جاست²⁴

"Eğer bu biçâregânın tertîb ve irşâdına dâ'ir umûr ve maslahatım olmasaydı bu hâk-i elemde bir dem karâr etmezdik" buyurmuşlardır. Ömrünün son devrelerini yaşarlarken üç gün üç gece aslâ kimseye tek bir lâkırdı söylemediler. Esâsen hâline tahammül edecek kadar kimsenin de mecâlî kalmamışdır. Haremleri yanına gelip keyfîni ve hâtırını su'âl eyledikde "Nasıl olacaktır diye ölümü tefekkür ediyorum" buyurmaları ile feryâd edip bir müddet bî-hûş kalmışdır. O günlerde medreselerinin önlerinde geziniyor ve ara sıra derin derin âhlar çekiyordu. Âhir vakitlerinde bir kimseye elli 'aded sîm borcu olup bunu vererek alacaklısından helâllik diler, fakat dâyin kabul etmez, alacağını bağışlar. Cenâb-ı Mevlânâ "Elhamdulillâh bu dehşetli ukbâdan kurtuldum." der ve sevinir.

Hüsâmeddîn Çelebî hikâye ederler ki bir gün Kâdı Sirâceddîn, hazret-i Mevlânâ'yı ziyârete gelmişti. Belki o sırada Hüdâvendigâr'ın dudaklarını ısıtırlar fikriyle ben de elimde şerbet kâsesiyle duruyordum. Kendisine bir türlü iltifât buyurmadılar. Kâseyi ben Kâdı'nın eline verdim ki belki o büyük zâtın elinden alır. Ona da i'tibâr etmedi. Artık ondan sonra gördüm ki Şeyh Sadreddîn teşrîf eyledi. Kâseyi elimden alıp Hüdâvendigâr'a uzatdı. Bir yudum içip yine i'âde eyledi. Şeyh, "Mevlânâ'dan sonra bizim hâlimiz ne olur?" demekle kemâl-i mekânle "Siz de âlem-i firâkdan âlem-i visâle kesb-i ittisâl eylersiniz. Bu sûretle umduğumuz hakîkatlere erişirsiniz" buyurdular.

Hüsâmeddîn Çelebî'den rivâyet olunur ki Şeyh Sadreddîn dervîşlerle birlikde cenâb-ı Mevlânâ'nın ziyâretine gelirler. Vazi'yetlerini görüp azîm te'essûf gösterip "Şifâkellâhu, şifâ'en âcilen, inşâ'allah ref'-i derecâta bâ'isdir. Me'mûldür ki sıhhat-ı küllî yüz gösterir gibi temennîyâtda bulunur. Cenâb-ı Hüdâvendigâr buna karşı ba'de ez-în şifâkellâhu sizin olsun. Şimdi âşıkla ma'sûk arasında bir gömlekden başka hâciz yoktur. İstemez misiniz ki onu da çekip çıkaralar. Tâ ki nûr, nûra vâsıl ola.

Şeyh Sadreddîn ashâbıyla birlikde pür-giryân olup vedâ' ederek ayrıldılar. O sırada cenâb-ı Mevlânâ şu gazeli îrâd buyurarak cümle yârân u ihvânına izhâr-ı aşk eyledi.

24 Topraktan dünya (âlem-i hâk) nerededir, temiz cevher nerede? Nereye konmuşuz (gelmişiz), burası nasıl bir yer (kalınacak yer değil ki) yükümüzü bağlayalım.

چه دانی تو که در باطن چه شاهی همنشین دارم

رخ زرین من منگر که پای آهنین دارم²⁵

Bir gün cenâb-ı Mevlânâ, ashâb ve mahremân ahhâbını toplayarak buyurdular ki “Benim vefâtımda aslâ korkmayınız. Ve bunun için de kederlenmeyiniz ki hazret-i Mansûr’un nûru, yüz elli sene sonra Ferîdüddîn Attâr’ın rûhuna tecellî eyledi ve mürşidi oldu. Herhangi hâlde olursanız benimle olunuz ve beni anınız. Ben kendimi size göstereyim ve size imdââ eyleyeyim. Hangi libâsda olursam dâ’imâ sizinle berâber olurum.

Peygamber efendimizin buyurduklarını ben de size derim ki “حَيَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ وَمَمَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ” ya’nî hayâtım size hidâyet ve memâtda inâyetdir.

Ölüm anlarında bir gün ikinci haremî ve emîr-i âlem-i kebîrin vâlideleri olan Kerrâ Hatun ağlayarak “Ey nûr-ı âlem, ey cân-ı âdem beni kime ısmarlarsınız, nereye gidiyorsunuz?” dediler. Sanki ben nereye gidiyorum ki sizin halkanızdan hâriç değilim. Yine Kerrâ Hatun “Acabâ hazret-i Hünkâr’ın bir daha misli var mı?” demekle cenâb-ı Pîr buyurdu ki “Eğer zuhûr ederse o benim, benden başka değildir.” diye şu beyti okudular.

یکی جاننست در عالم که ننگش آید از صورت

بیوشد صورت انسان ولی انسان نمی باشد²⁶

Ashâbını şu sûretle taltîf edip buyurdular ki “Benim iki cihetle âleme ta’allukum vardır. Birisi size diğeri bedene Allâh’ın inâyetiyle bedenden mücerred olup da âlem-i tecrîd ve tevhîd ve tefrîde erişirsem ikinci ta’allukum dahı size â’id olur.” buyurmuşdur.

Sipehsâlâr’a göre cenâb-ı Mevlânâ’nın artık irtihâli yaklaşip ²⁷كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ عَلَيَّ أَصْلِهِ mantûkunca artık fenâ diyârından bekâya hâzırlanırken Konya’da li-hikmetin kırk gün zelzele olmaya başlayıp halk ahâlîsi korku ve endîşeye düşdüler. Ve bu ilâhî âfetin ber-taraf edilmesi için cenâb-ı Mevlânâ’dan du’â buyurmaları niyâz edildi. Buna karşı cenâb-ı Pîr “Cem’iyyet-i kalbiyyenize halel getirmeyiniz. Çünkü mâder-i zemîn çok acıkmış yağlıca bir lokma istiyor. Yakın zamânda umduğuna nâ’il olur. Bu zahmetde sizden mündefi’ olur” buyurmuşdur. Gün geçdikçe mizâcı bozulmağa başlayıp artık râhatsızlıklarının kesb ve vehâmetini öğrenen yârânı sık sık ziyâretlerine gelmeğe başlamışlardır. Mevlânâ Ekmeleddîn ve Gazanferî ki her ikisi de hazret-i Pîr’in doktoru idi. Bunlar hastanın başında nöbet tutarak tedâvileriyle meşgûl oluyorlardı. Bu sûretle tedâvi edilmelerine rağmen i’âde-yi âfiyet ümîdi azaldıkça

25 Sen nasıl bileceksin ki batınımda (içimde) nasıl bir şahla oturuyorum. Benim altın yüzüme bakma çünkü demirden ayağım vardır.

26 Dünyada bir can vardır ki asla sûrete girmek istemez. İnsan sûretine girse de insan değildir.

27 “Her şey aslına geri döner.”

artık doktorlar da devâdan fâ'ide olamayacağını anlayarak hastayı hâline bırakmağa mecbûr oldular. Artık âlem-i bekâya hâzırlanmışının farkında olan Mevlânâ'nın ihtiyârı elinden gidip “irci'î” emr-i celiline pür-ihtirâm tâbi' olup bekâya rihlet eyledi.

Mevlânâ irtihâlinden evvel ashâbına başlıca şöylece vasiyyetde bulunmuşdur “أُصِيكُم بِتَقْوَالِلله” “فِي السَّرِّ وَالْعَلَانِيَّةِ” tenhâda ve meydânda cenâb-ı kâdir ü zu'l-celâlden korkup çekinmenizi tavsiye eylerim. Az yemeyi, az uyumağı, az söylemeğı, isyân ve günâhdan kaçınmağı, orucunuza devâmı namâzınıza ikdâm ve gayret olunmasını, herkesden gelen cefâ ve meşakkate tahammül edilmesini sufehâ gürûhuyla görüşülmemesini sâlih ve mükemmel zevâtla hasbihâl ve sohbetde bulunulmasını tavsiye buyurmuşdur.

Mevlânâ Sirâceddîn-i Fakîh-i Tatarî'den nakledilir ki hazret-i Mevlânâ ölüm anlarında mûmâileyhi nezidine çağırıp bu du'âyı ta'lîm eylediğı ve bunu dar ve geniş zamânlarda okumağa devâm edilmesini tavsiye eylemişlerdir. اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَتْتَفَسُّ لَكَ وَاَمَدَ نَفْسِيْ اِلَيْكَ ya'nî “Yâ Rabbi! Senin için teneffüs ederim ve nefsimi sana ısmarladım. Yâ Rabbi! Zikrini unutturan, şevkini mahveden ve tesbîhinin lezzetini dilimden kesecek hastalığı verme ve beni azdıran azamet ve şirretimi artdıran sağlığı da verme. Ey merhametlilerin en rahîmi olan senin merhametine ilticâ ederim”.

Hastalıkları esnâsında e'imme ve meşâyihiin umûmu yanına gelip büyük mürşidlerinin ömürlerinin zevâl bulduğuna acınırlardı. İçlerinden birinin “Mevlânâ'nın irşâd ve hilâfet makâmına münâsibi kimdir?” diye su'âline karşı “Hüsâmeddîn Çelebî” cevâbını verdiler. Ve bu su'âl üç def'a tekrâr edildi. Dördüncüsünde “Mevlânâ Bahâeddîn Veled için ne cevâb buyuruluyor?” denilince buna da şu tarzda cevâb verilmişdir. “O pehlivandır, onun vasiyete ihtiyâcı yokdur” buyurmuşdur. Fakîr-i Rabbânî Fahrü'l-İbâd Mevlânâ İhtiyârüddîn İmâm Çelebî Hüsâmeddîn nakl eylemişdir ki Çelebî, hazret-i Mevlânâ'nın son günlerinde baş ucuna oturup cenâb-ı Mevlânâ da ona dayanmışlardır. Nâgâh güzel sîmâları gözüne ilişip hüsn-i letâfetinden dolayı bî-hûş olarak istiğrâka gelip اِفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ 28 buyurduklarını işitmişdir.

Sipehsâlâr'ın nakline göre irtihâli hicretin altı yüz yetmiş iki senesi Cemâziyelâhîrinin beşinci yekşenbe günü güneş batarken vâki' olmuşdur. O gece techîz ve tekfîni hâzırlayıp ertesi gün ya'nî cum'a günü cenâzesi kaldırılmışdır. Cenâzelerinde binler halk hâzır bulunup saltanat nâ'ibi ve memleket büyükleri ve ümerâ tabutunu omuzlarında taşımak sûretiyle büyük bir izdihâm arasında musallâya erişdirdiler. Ve namâzını kılmak için Şeyh Sadreddîn tabutun önüne gelince haykırp bî-hûş oldu. Bilâhare Kâdı Sirâceddîn Urmevî imâmete

28 Azrâ'il vazîfesini ifâya geldiklerini hissedince “Daha yaklaş hayâtım daha yaklaş. Devletli pâdişâhın dergâhının elçisi gel, gel neye me'mûr isen onu icrâ eyle. İnşâllâh beni sabırlı kullar sırasında bulursun” demişdir.

geçerek namâzi müşârünileyh tarafından kıldırıldı. Kırk gün bütün memleket ahâlisi kabrinin ziyâretiyle meşgûl oldular.

Hazret-i Mevlânâ'ya tâm bir irâdet ile hakîkî dost olan papazlarla sâ'ir Hristiyanlar'ın cenâze merâsimine iştirâklerini gören ba'zı kimseler bunları men' eylemeğe kalkışıp “Bu cenazenin size ne ta'alluku vardır?” gibi söylenen ve men' edilmek istenenlere karşı “Siz çok yanlış düşünüyorsunuz, hazret-i Mevlânâ öyle hemen bir dînin re'isi ve bir kavmin ulusu değildir. Belki o mübârek vücûd tıpkı nân-ı azîz gibidir. Hiç kimse ondan müstagnî olamaz. O da hiçbir tâ'ifeye tahsîs edilemez” sözleriyle i'tirâz edenleri ilzâm eylemişlerdir. Ve bundan sonra hazret-i Mevlânâ'nın menakıbından sayıp dökmeğe başlayarak her bir râhip onun sohbetinden ne kadar müstefîd ve mütelezziz olduklarını ve hattâ kendi dînlerine â'id nice fâ'ideli hakikatleri ondan öğrenerek dalâletinden kurtulduklarını yana yakıla anlatmışlardır. Merhûmun cenâze merâsiminde teşrîfât vazîfesini îfâ eden dervîşlerinden Kemâleddîn Emîr Mahfîl ki mu'arrif diye yâd olunur. Bu vazîfe esnâsında Şeyh Sadreddîn Konevî'yi ileri sürüp bu yürek makâmında “Bismillâhi melikü'l-mülûku'l-muhakkikîn şeyhü'l-islâm fi'l-âlemîn” diye söze başlamakla Sadreddîn Konevî “Dünyâda biricik şeyhü'l-islâm var idi, o da gitti. Mâdem ki umûr-ı me'ânînin vâsıtası aramızdan uzaklaşdı. Bundan böyle umûrumuzun intizâmı ve cumhûrumuzun nizâmı bozulmuş oluyor” demişlerdir. Hakîkaten hazret-i Mevlânâ'nın ebedî gaybûbetinden sonra evvelâ Fahreddîn 'Irâkî vefât edip ondan sonra birçok urefâ ve ulemâ ve meşâyih ve ümerâ kâfile kâfile vefât eylemeğe başladılar. Bundan sonra Konya şehri gün geçdikçe tenhâlaşmağa yüz tuttu. Ba'zıları da bütün bütün şehri terk ederek âher memlekete hicrete başladı. Başda tutar kalmayınca memleketde huzûr ve sükûn da kalmadı. Nihâyet sultân ve ümerânın taht ve bahtı pây-mâl olup bi'n-netîce yurt Cengizler'in mihmân-hânesi olarak âlemden bereket ve sa'âdet denilen bir şey kalkmağa başladı.

Sultân Veled Çelebi'den rivâyet ve nakl olunur ki bir gün pederleri kendisine buyurmuşlar ki “Bahâeddîn bana iyice nazar eyle ki eğer ben bir gün dalım ağaç olursa beni göremezsin ve idrâk edemezsin. Sözlerimin ne demek olduğunu iyi anla ve çokça çiğne ki lezzeti çıksın. Tanenin ekilmesi cismin toprağa defni, ağaç olması da öldükten sonra ma'nevî ve ebedî hayât olduğunu îzâh yolunda anlatdılar ki toprağın altına atılan tanenin zâhirde sûreti olup nâ-bedîd olduğu hâlde bir müddet sonra zinde ve hayât bulacağına şüphe edilmemelidir. Ez-cümle enbiyâ ve ulaşımların dahî vücûdları aslâ zâyî' olamaz” buyurmuşdur. “Yârânımız bizi ve bizim türbemizi uzak mesâfeden görünecek kadar yapsınlar ki kalben irâdet ve i'tikâd edip velâyetimizi ikrâr edecekler, ilâhî rahmete mazhar olur” buyurduklarını da nakl eylemişdir. Zamânının meşhûr kumândânlarından ve aynı zamânda dervîşânından olan İlmüddîn Kayserî, Mevlânâ'nın türbelerinin binâsı için son derece himmet edip bu husûsda oğlu Sultân Veled'le

şu yolda istişâre eylemiştir. Dünyâlıktan ne kadar mevcûdun vardır. Üç bin dirhem bu para tamâm olur. Binâ nâ-tamâm kalırsa ne ile ikmâl edersin. Hazret-i Hüdâvendigâr'ın hazîne-yi gaybdan ihsân ederler. Öyle ise tamâm-ı ihlâs ile o beyt-i ma'mûrun binâsına başlayıver" dediler. İlmüddîn'in sadâsı gâyet güzel idi. O gece sultânî sarâyı minâresine çıkarak nice münâcât ve Mevlânâ'nın eş'ârından okumağa başladı. İlmüddîn'in o hazin sadâsını işidenlerden Emîr Pervâne ile Gürcü Hatun fevkalâde mest olup bir hayli göz yaşları dökdükleri ve ale'l-sabâh İlmüddîn'i da'vet edip bir hayli âferîn ve teyemmün eyledikten sonra seksen bin dirhem sultânî hediye ihsân eylediler. Ve bu meyânda ayrıca elli bin dirhem de Kayseriyye emvâlinden ta'yîn ve bundan başka da kendisine teşrifât-ı halkî giydirdiler. Ve bu hediyelerden sonra cenâb-ı Pîr'in türbelerinin inşâsına başlanıp bu sûretle ikmâl edildi. Evliyâ Çelebî Seyâhatnâmeleri'nde Konya kal'esini bahsederlerken hazret-i Mevlânâ'nın dergâhının ta'mîri hakkında şöyle yazmışlardır: "Bu hakîr-i pür-taksîr bin altmış târîhinde Melik Ahmed Paşa Efendimiz sadrazam iken Karaman pâdişâhıyla bu âsitâneyi ta'mîr ve termîm edip" ifâdesine göre bu târîhde de ayrıca bir ta'mîr gördüğü anlaşılıyor. Ashâb-ı hayrın cenâb-ı Hak dâreyinde ecrlerini ihsân buyursun²⁹.

29 [Müellifin dipnotu] Hazret-i Mevlânâ'nın türbesiyle civârındaki Sultân Veled Medresesi ilk def'a olarak Sultân Alaeddîn Selçukî tarafından inşâ edilmiştir. Ve inşâsına himmet eden İlmüddîn Kayserî'dir. Bundan sonra Karaman Oğulları'ndan Halil Bey Konya'ya işgâl eylediklerinde türbeyi ziyâret edip münâcât esnâsında "Ey Mollâ Hünkâr, eğer Silifke'yi küffâr elinden kurtarırsam gazâ mâlından senin üstüne bir gökkubbe yaptırım" diye nezd edip âmâlîne muvaffak olunca derhâl bugünkü görülen kubbeyi yaptırmıştır. Kubbe-i Hadrâ nâmı verilir. Gâyet zarîf ve Selçuk tarzı ve Karamanî yaldızlı, kıymetli çinilerle işlenmiş, fakat aradan geçen uzun asırlar bu kıymetli eser üzerindeki zarâfetin bozulmağa ve çinileri dökülmeğe başlamış ve o târîhden Yavuz zamânına kadar esâslı bir ta'mîr görmeyen türbe Yavuz Selîm tarafından mükemmel ta'mîri yaptırılmışdır. Sultân Selîm, Mısır seferleri esnâsında Konya'ya uğrayıp hazret-i Mevlânâ'yı günlerce ziyâret eder ve orada hâcet namâzını edâ eylerdi. Bir gece rüyâsında cenâb-ı Mevlânâ "Selîm düşeceğim beni kurtar" deyip kolundan tutar. Ferdâsı günü meşâyihü'l-İslâm'la birlikte bu rüyânın halli için türbe etrâfında sabâh namâzından sonra gezinirlerken künbedle kible ciheti meyilli durduğu görülür. Esâsen bir arada bulunan hânedân mezârlığı ile künbed yeniden inşâ etdirilir. Ve civârında başlanmış olan büyük câmi' ve imâret ise Yavuz'un oğlu Süleymân tarafından ikmâl edilmiştir. Târîhi 925'dir. Mevlânâ'nın türbe-yi şerîfeleri bundan sonra epey zamân ta'mîr edilmemiştir. *Sefîne-yi Mevleviyye*'ye nazaran yalnız kubbe-i Hadrâ'nın Karabostân Çelebi nâm zât tarafından kendi mâlından ta'mîre kalkışmış ve fakat bu eserin mülûk-ı âsârından bulunmasından dolayı cesâret göstermemiş ve bu husûsî, arazî işler "bizim vazifemizdir" cevâbı verilip 1110 târîhinde Ümmîzâde Hüseyin Paşa tarafından bir parça ta'mîrine himmet edilmiş 1212 târîhinde Üçüncü Selîm tarafından Kubbe-i Hadra'nın nisfından yukarısı yeniden yaptırılıp çinileri koydurulmuştur. 1233 Muharreminde İkinci Mahmûd tarafından tekrâr ta'mîr ve çinileri yenilenmiştir. Ve rivâyete göre yüz doksan kese sarf olunmuştur. Ve 1251 senesi bahârının Muharrem ayında binâ emîni Güllü Alî Paşa tarafından beş yüz kese sarf edilmek sûretiyle Kubbe-i Hadra ta'mîr edilmiş, dergâh-ı Mevlânâ'nın önündeki şâdîrvânını Birinci Selîm yaptırmıştır. İkinci Murâd da dergâhı ta'mîr ve hücreleri inşâ eylediği esnâda yeniden bir ta'mîr daha görmüştür. Herhangi inşâ ve ta'mîrâtında manzûm olarak söylenmiş târîhleri buraya teberrûken kaydedilmiştir. Ümmîzâde Hüseyin Paşa'nın ta'mîrine dâ'ir seyyidü'l-şu'arâ Nâbî tarafından söylenen târîh:

Etdi nüzûl musarra' târîh gaybdan / Ta'mîr olundu künbed-i ulyâ-yı Mevlevî (1110)

Üçüncü Selîm'in ta'mîrine dâ'ir şâ'ir Surûrî tarafından şu iki târîh söylenmiştir:

Surûrî nazmına kubbe çevirmişdir yapıp târîh / Metânet buldu yâhu künbed-i bâlâ-yı Mevlânâ (1213)

Diğeri: Kebâb-ı âsumâna kudsiyân nakş etdi târîhin / Selîm Hân yapıdı Mevlânâ'ya lillâh künbed-i âlî (1213)

Bu Bahs Cenâb-ı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin İlim ve Ma'ârifdeki Kudret ve Varlığından ve Buna Dâ'ir Ma'lûmâtdan Haber Verir

Cenâb-ı Pîr'in tahsîlleri ma'lûmât-ı ilmiyedeki derecesi, meslekleri, ma'lûmâta delâlet eden sözleri, en ziyâde iştigâl eylediği kitâblar ba'zı hekimâne sözleri mizâc ve latifeleri, meşhûr eseri:

Birinci Fasl

Hazret-i Mevlânâ lügât, edebiyât, fıkıh, hadîs ve tefsîre müte'allik müdevvin olan ilimlerde asrının âlimleri arasında hemen müstesnâ olarak tanınmıştır. Gençlik devrinde Haleb'de bulunmuş ve tahsîlini meşhûr Kemâleddîn ibn 'Adîm'den bir müddet tahsîl ederek Konya'ya dönmüş ve Konya'da birkaç medresede ders tahsîliyle meşgûl olmuştur. O zamânlarda akrânı olan ulemâ ba'zen ilmi mes'eeleri danışmak için kendilerine mürâca'at eyledikde sorulan mes'eelyi birkaç yoldan tedkîk ve tahkîk eyleyerek müşkillerini hal eylemekte güçlük çekmeyen Mevlânâ'nın bu kudretine sorucuları hayret ederlerdi.

"*El-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâtü'l-Hanîfiyye*" adlı eserde îzâh olunduğu gibi Mollâ Hünkâr nâmı verilen bu büyük feylosof her türlü mezâhibe vâkıf ve fıkıhda emsâli görülmeyen bir üstâd idi. Kâsım ibn Kutluboğa'nın *Tabakâtü'l-Hanîfiyye*'ye müte'allik Tâcü'r-Râcim adlı eserinde dahı şu ibâre ile tavsîf edildiği yalnız her ikisinin de silsilelerini Muhammed bin Muhammed bin Hüseyin bin Ahmed Kâsım bin Müsebbib bin Abdullâh bin Abdurrahman el-Sâdikî ibn Ebû Bekir es-Sâdik Ebû Kuhâfe el-Hâşimî tarzında zabt ve tahrîr olduğuna göre tarikat-i Mevleviyye mü'esseselerinin silsilenâmelerine uyulmaktadır. Binâenaleyh fukahâ-yı hanîfiyyeden olan bu zâtın bu yolda silsile ta'kîb eylemeleri de haklı olabilir. Hazret-i Mevlânâ'yı sitâyişle öğmüşlerdir. Mevlânâ yedi sene kadar ilmi tahsîl eyledikten sonra tasavvuf ilmine olan fitrî kabiliyetini de zamânın yüksek mutasavvıfılarından olan Sadreddîn Konevî gibi zâtın huzûruna mülâzemet ve ma'nevî ilmin lezzetini ondan tatmıştır.

Esâsen çocukluk devresinden zekâ alâmeti hutût-ı vechiyyesinde okunmağa başlanmışdı. Mevlânâ'yı büyütüp ve onun her sûretle hizmet ve terbiyesine nezâret eyleyen Sultânü'l-'Ulemâ'nın en samîmi dostlarından olan meşhûr Hâce Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerkandî'dir. Bu zât hem Sultânü'l-'Ulemâ'nın umûriyetlerini ve hârici hizmetlerini görür aynı zamânda mini mini Mevlânâ'nın lâlâlığını iftihârla yapardı.

Bu zât Mevlânâ'yı yanından ayırmadı, onu berâberinde taşımaktan zevk alırdı. Hattâ Haleb'de Şâm'da senelerce tahsîlleri esnâsında berâberinde bulunmuşdur. Mevlânâ'nın rûhundaki yüksek duygularını ifâde eyleyecek herhangi bir kalem onu hakkıyla vasıflandırmak

istese mutlak âciz kalır. Çünkü Mevlânâ'nın bizâtihî taşımakda olduğu varlığını anlamak her kudretin kârı olmayıp başlı başına bir meziyyet-i ma'nevîye sâhibi bir zâtdı. Ondaki haslet hîç kimseye nasîb olmayan bir fevkalâdeliği hâ'iz bulunmakta idi. Büyüklerine hürmet ve ri'âyetini küçüklere rahm ve şefkati esirgemezlerdi. Kusûr denilen bir şeyi aslâ kendilerinden sâdır olmadığı hâlde bilmeyerek yaptığına kâ'il olduğu kusûrunun afv ve mağfîret dileğini de dilinden bırakmazlardı. Dostlarına ve ehibbâsına bütün telkînâtta bulunup dâ'imâ onları iyi ve selâmet yolunu gösterir bir mürşiddi.

Kendileri bir gün semâ' esnâsında vecde gelip o sırada *وَرَأَيْتُ اللَّهَ فِيهِ* ya'nî hîçbir şey görmedim ki Hakk'ı onda görmemiş olayım deyince o sırada bir dervîş bir na'ra atıp Mevlânâ'ya yaklaşarak “Yâ Mevlânâ, her ne kadar huzûrunuzda söz söylemek küstâhlık ise de ben mestim, mestin kusûruna bakılmaz. Bu *fth* lafzı zarfîyyet içindir. Cenâb-ı Hak hakkında bu lafzın îrâdî câ'iz değildir. Çünkü o azîmü's-şân mazrûf ve muhât olamaz deyince Mevlânâ buyurdular ki sen mestsin ammâ biz de mest-i hoş-yâruz. Eğer bu söz kâmil ve sahîh olmasaydı biz söylemezdik. Zarf, mazrûfun gayrı olsa idi i'tirâfınız yerinde olurdu. Meselâ: “Âlem-i sıfat, âlem-i zâtın zarfı olmakla berâber ikisi de birdir. Ayrı gayrı değildir. Ortada Hak'dan gayrı gördüğün eşyâda bir ân vücûd yoktur. O bir vehm ve hayâlden ibâretdir. Cenâb-ı Hak dâhili de hârici de muhîtdir. Zarf da mazrûf da odur. Bizim fenâya, ma'dûma â'id sözümüz yoktur” buyurunca dervîşin müşkili hallolunup bundan sonra kendisine hâs mürîd oldu.

الله چونکه عارف گفت می

پشین عارف که بود معدوم شی³⁰

Hazret-i Mevlânâ nâmına Konya'da bir câmi' yapırdan Sultân İzzeddîn Keykâvus'un veziri olan Kâdî İzzeddîn Şehîd bir gün Mevlânâ'ya “ulûm-ı şerîfeden sizin okuduklarınızı bize de sa'y ile tahsîl eylediğimiz hâlde mükevvenâtdan size ma'lûm olan ma'nâya biz aslâ vâkıf olamıyoruz. Aklımız o gibi letâ'if-i galebeyi idrâk edemiyor. Bunun acaba sebebi nedir?” diye sordular. Hazret-i Mevlânâ gülümseyerek buyurdular ki “Evet, fakat biz bir iki varak dahî ilm-i ikbâlden mütâ'ala eyledik. O ilm herkesin kulağına ulaşmaz. Dilediklerine okuturlar. *ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ*”³¹ Bir cum'a günü ba'zen ümerâ ve ulemânın ricâları ile Kal'e Câmi'i'nde halka va'z veren cenâb-ı Mevlânâ'nın bu va'zında zamânının Sultân'ı da halk arasında bulunuyorlardı. Tefsîrine giriştiği âyet-i kerîmeye o kadar şümûllü ve ihâtalı îzâhâtta bulundular ki her tarafda cemâ'at mest oldu. O esnâda câmi'de hâzır bulunan büyük bir fakîh kendi kendine ta'accüb ederek hazret-i Mevlânâ'nın îrâd eyledikleri takrîr ve tefsîrinin fazlını

30 Allah Allah! Arif olan biri şarap deyince o arifin yanında nasıl bir şey yok olur?

31 İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. (Cum'a, 62/4).

delâlet eylediğini ve böyle bir mahâreti göstermek her vâ'izin kârı olmadığını sitâyîşle takdîr eyledi. İşte bu büyük mürşid letâ'ife kadir, her ilim ve fende mâhir olup her vechile ma'nâ ve hakâyıkı öğrenmiş varlıklı bir mürşid-i kâmil idi.

Sultân Veled “Pederlerinden bir gün لا يعرفهم غيرى يا'nî velîlerim kubbelerim altında onları benden gayrısı bilmez” me'âlindeki bu hadîs-i kudsiyenin tefsîrini su'âl buyurmuş, “Kubbeden maksad endâm ve eşkâlidir” dedikde hazret-i Mevlânâ buyurmuşlar ki Bahâeddîn o tevcihde vardır. Fakat asıl kubbeler halkın hücum ve işgâlinde gizlenmek için ba'zı şeylere hırs göstermek, bir yerde durmayıp seyâhat eylemek, ticârete sülûk etmek, dünyâ mâlî yağmak, fâ'ide vermeyen ilimlerle meşgûl olmak gibi nefsü'l-emrde gayr-ı meşrû' değil iken kısa fikirli insânlara yüz çevirtecek hareketlerde bulunmalarıdır. Bunlardan ba'zıları halkın nefretini celb için şer'in hilâfına sandıkları ba'zı hareketde bile bulunurlar. İşte o misillü kubbeler altında gizlenerek şöhetden kaçır, köşeye çekilip istirâhat eylerler. İşte bu gibi gizli erişmişleri avâm değil ba'zen havâsdan geçinenler bile kolay kolay idrâk edemezler.

Mesnevî:

قوم دیگر سخت پنہان می روند

شہرہ خلقان ظاہر کی شوند

این همه دارند و چشم هیچ کس

بر نیفتد بر کیاشان یک نفس

هم کرامت شان ہم ایشان در حرم

نام شان را نشنوند آبدال ہم³²

Bir gün dânişmendânın büyüklerinden birisi hazret-i Mevlânâ'yı ziyârete gelip sohbet ederlerken sohbet esnâsında su'âl etdiği cenâb-ı Hakk'a nefis itlâkı câ'iz midir, değil midir? Câ'iz ise ³³ کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ “Her nefis ölüm tadını tadacaktır” me'âlindeki âyet-i kerîmenin ma'nâsıdır. Değilse niçin ³⁴ ya'nî “Yâ Rabbî, sen benim nefsimdeki olanı bilirsin ben senin nefsindekini bilemem” denildi.

32 Diğer bir grup (var ki) çok gizli gitmekte (yolculuk etmekte). Onlar zahire bağı olan insanlar arasında nasıl meşhur olurlar? Bu kadar varlıkları var ama kimsenin gözü bir an bile onların şahhığını görmez. Hem onlarda keramet vardır hem de haremelerdir. Onların adını abdallar bile duymaz.

Al-i İmran 3/185.

33 Al-i İmran 3/185.

34 Ma'ide 5/116.

Kezâlik cenâb-ı Hakk’a şey itlâkı câ’iz ise niçin هالك كُلُّ شَيْءٍ³⁵ “Her şey helâka mahkûmdur. Helâk olacak ancak vech-i Bârî kalacak” buyurdu.

Hazret-i Mevlânâ buyurdular ki cenâb-ı Hakk’a nefis itlâkı câ’iz değildir. وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ. ³⁶ âyeti ben senin ilm-i zâtında olanı bilmem diye tefsir edilir. Ammâ şey’ itlâkı câ’izdir. قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ ³⁷ En büyük şâhid nedir diye sor. Yine kendin Allâh’dır diye cevâb ver. Âyet-i kerîme sarîh-i delîldir. هالك كُلُّ شَيْءٍ âyet-i kerîmesi كُلُّ شَيْءٍ mahlûk takrîrinde olup muzâfun-ileyh buradan hazf edilmiştir. Bu cevâbları alan Dânişmend, cenâb-ı Mevlânâ’nın ihâtasını takdîr edip kendilerine mürîd olmuşlardır. Yine bir gün Arap ulemâsından birkaç zât hazret-i Mevlânâ’yı ziyârete gelip onlarla Arapça konuştular. Ziyâretçiler hiç işitmedikleri birçok me’ânî-yi nâdireyi işidince mest oldular. Mevlânâ ilim ve irfân sâhibi olduğu hâlde kendilerini hiçbir ma’lûmât ve bilgi ile alâkaları yokmuş gibi gösterdiklerini ve bu mahviyetkârlığına hayrân olan Şems-i Tebrîzî bir gün medrese-yi Mevlânâ’da muhibbâne ma’ârif takrîr ederlerken “Şu zamânda rub’-ı meskûnda hazret-i Mevlânâ’nın emsâli ve nazîri olarak bir âlim yoktur. Nahiv, mantık, fıkıh vesâ’ir fenninin kâffesinde erbâb ile mübâhata iderse herhâlde onlardan ihâtalı ve daha etrâflı olduğunu beyân edip eğer ben aklımı başıma toplayıp da yüzüne tahsîl etseysem anın onda bir ilmini öğrenemem. Böyle olduğu hâlde benim karşımda kendilerini ma’lûmâtsiz gibi gösterirler.

Sultân Alâeddîn-i Selçukî’nin vezîri Emîr Mü’înüddîn Süleymân Pervâne, cenâb-ı Mevlânâ’nın dervîşlerinden idi. Müşârünileyhin zevcesi Gürcü Hatun’un kendisiyle araları açıldı. Ba’zen kimseler Emîr Pervâne’nin afvı için şefâ’at eylemişlerse de bir şart ile râzı olurum ve o şartı îfâ edeceğine Emîr, nikâhı üzerine yemin eylesin der. Emîr Pervâne de nâçâr söz verir. Bunun üzerine Gürcü Hatun “Etdiğim şart beni tatlık etmiştir” deyince mes’elenin rengi değişir. Emîr Pervâne nâçâr kalıp keyfiyeti Mevlânâ’ya arz eyler. Buyurur ki “Onun etdiğini mevkûf tutarsın. Her vakit istediğinde ilâ-nihâye vereceğim der gidersin. Bu sûretle hem teklîfi kabûl etmiş olursun. Hem de va’dinde hulf etmezsin. Hem de zevcen elinden gitmez”. Hristiyân ulemâları ve papazları çok def’alar ziyâretlerine gelirler ve onun sohbetinden istifâde ederler. Ve Mevlânâ da onları her sûretle kalblerini okşar ve fikirlerini tatmîn ederek ekserîsinin Müslümân olmalarını te’min ederdi. Îrâd eyledikleri va’z ve nasîhatlerinden birisi de ahkâm-ı İslâmiyye’nin esâsını teşkil eden bi’l-umûm insânların hakîkî bir insân olabilmek için kendine her sûretle elzem olan umûmî ve fâ’ideli esâslar üzerine telkînâtda bulunmuş olmalıdır. Mevlânâ’nın ihâtalarına yalnız *Mesnevî-yi Şerîf*

35 Kasas 28/88.

36 Ma’ide 5/116.

37 Enam 6/19.

göstermek kâfi geldiğini söylemek yetiştir. Tevhîd, kelâm-ı tasavvuf, ahlâk, tefsîr, hadîs gibi ilimlerden başka tabî'î ilimlere ve birtakım garîb hünerlere de vâkıf bulunurlardı. Rûmca lisânını öğrenip bu lisânla şîir söylemeleri düşünülürse fikr-i kuvveti ve ihâatalarının derecesini göstermeğe kâfidir.

İkinci Fasl

Mevlânâ'nın sûrî, ilim ve fenne â'id rivâyetleri menâkıblarda pek az bulunur. Çünkü bunları mahzâ ma'nevî ilme vâsita olmak üzere tahsîl eylemiştir. Matlûb hâsıl olduktan sonra ba'demâ sûrî ilimlerle meşgûl olmamıştır. Ulûm-ı hakâyika dâ'ir olan ma'lûmâtımız noksân olup menâkıb kitâblarında gerek ulûm-ı âliyye olsun gerek ma'ârif-i yakîne olsun bunlar maksûdun bi'z-zikr değıllerdir. Maksad kemâlini bulan bir velînin mertebesini ve seyr ü sülûkunu, ahlâkını, âdâtını, makâmâtını tâliblere anlatıp onları hak yoluna teşvikden ibâretidir. Bi'l-iltizâm okuduğu usûl derslerinden, tefsîr ve hadîs kitâblarından, *Risâle-yi Kuşeyrî*, *Avârifu'l-Ma'ârif*, *Kuvvetu'l-Kulûb* ve buna benzer hakâyika dâ'ir kitâblar ile meşgûl olduklarından bahs eylemiyorlar. Diğeri bir rivâyete nazaran ba'zen eserlerle meşgûliyeti istinbât olunuyor. Bu husûsda gördüklerimizden birkaçını söyleyelim. Hazret-i Hüdâvendigâr *Arâ'isü'l-Kur'ân* nâmındaki hakâyıktan bahseden bu eserle çok meşgûl olmuştur. *Fih Mâ Fih* adlı eserlerindeki şu fikra mevzû'umuza misâl teşkîl eder. *رُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ* ³⁸ *النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرَ الْمُقَنْطَرَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ* ilâ-âhirihi: İnsânlar için kadın olan ayâr ve zen edilmiş hâlis altın ve buna benzer şeyleri sevmek husûsundaki alâka insânların nazarına süslü gösterildi. Hâlbuki Kur'ân'da "Zeyn, mechûl sîgasıyla süslendirildi" buyurulduğuna göre demek oluyor ki nefsu'l-emrde bunlar süslü güzel değıllerdir. Belki ki güzellik onlardan ârif olup başka bir yerden gelmiştir. Yıldızdır ve kalıptır. Buradaki âyet-i kerîmenin ma'nâsı bu dünyâda nefsu'l-emr görülen nesnelere denizin yüzünü kaplayan süprüntü ve köpüğe benzeyen şeylerdir. Bunlar ise kıymetden ârîdir demektir. Mevlânâ ekser zamân peder-i mükerrerlerinin *Ma'ârif*'ini okumuş ve onunla meşgûl olmuşlardır. Bundan başka Hekîm Senâ'î, Şeyh Attâr'ın eserleriyle de meşgûl olmuşlardır. Hattâ bir sohbet esnâsında Şeyh Attâr'ın sözünü dikkatle okuyan Senâ'î'nin esrârını anlar. Ve Senâ'î'nin sözlerini mütâla'a eden bizim kelâmımızı anlar buyurmuşlardır.

Üçüncü Fasl

Hazret-i Mevlânâ'nın âsâr-ı aliyyelerinde pek çok ma'ârif ve hikmet mevcûddur. Burada yazacağımız ba'zı menâkıblarda, mecmû'a ve kitâb kenârlarında bilhâssâ kendi el yazılarıyla olan ba'zı ma'rifetlerini yazacağız.

Vâ'izin birisi kürsüde va'z ederken “Hamd olsun cenâb-ı Hak bizi kâfirlerden eşref kıldı” tarzında münâsebet getirip bu sözü sarf eder. Orada hâzır bulunan Mevlânâ kendisini küffârla tartıp onlardan ağır görerek mağrûr olacağına enbiyâ vü evliyâ ile muvâzene edip kendisinin ne kadar alçakda olduğunu görerek noksânını ikmâle çalışsa daha fâ'ideli bir iş görmüş olmaz mı buyurmuşdur. Cenâb-ı Pîr'in değerli dostlarından olan Emîr Tâceddin El-Mu'tezü'l-Horâsânî ki hazret-i Mevlânâ bu zâtı çok severlerdi. Hattâ sohbet esnâsında kendisine “hem-şehri” diye hitâb eylerdi. Bir gün bu zâtle muhabbet ederlerken buyururlar ki “bir kimse kuyunun dibinde ene'l-a'lâ dese diğeri de bir damın tepesinde ene'l-ednâ dese ikisinin de sedâsından buldukları makâm derhâl ma'lûm olduğu gibi bir kimsenin da'vâ-yı fenâ vü vuslat eylemesi de ârifler beyninde ma'lûm olur. Sarımsak yiyen bir kimsenin ağzındaki kokuyu bırakarak miskden itriyâtdan dem vurmakla güzel koku neşretmediği gibi kezâlik ağzına menekşe kökü alan kimsede sarmısakdan bahsetmekle menekşe kokusu zâ'il olmaz. Mevlânâ'nın eserlerini yazmakla meşgûl olan Bahâeddin Bahrî bir gün huzûr-ı Pîr'de Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr hazretlerinin hamâmında iken dervîşlerine şurada bir peştimâlle bir tâsa mâlik bulunuyoruz. Hâlbuki o da bizim değil buyurduklarını nakledince cenâb-ı Mevlânâ buna karşı buyurmuşlar ki Ebû Sa'îd'e sorunuz câmekândaki elbise ve eşyâ kimindir? Hamâm kapısına bağlı duran katır kimindir? Bunu muhakkak bilmelidir ki halkın umûrunu görmek için kâffe enbiya vü evliyânın bu âlime bir parça ta'alluku vardır. “Akıllı bir hırsız cürmlerine tevbekâr olup tâli' neticesi günün birinde beldeye re'îs olmuş hırsızların ahvâlini son derece iyi bilip tanıdığı için kimseye fenâlığa meydân vermeyip memleket halkını memnûn eylemiş. Böyle bir âdem, şeyh olsa mürşid-i kâmil olur” sözleri de *Fih Mâ Fih*'de hikâye edilmiştir.

Yine eserde beyân olunan câlib-i dikkat şu hikâyede deniliyor ki: Cenâb-ı Peygamber'in torunları İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin hazerâtı daha küçükler iken bir âdemin âdâba mugâyir âbdest aldığı görmüşler. Ve o adamcağıza âbdest nasıl alınacağını öğretmek isteyerek yanına varıp bu bana ters âbdest alıyorsun diyor. Senin yanında her ikimiz de âbdest alalım hangimizin doğru olduğunu sen bize söyle demişler. Ve her ikisi de cedd-i pâklarının sünnet-i seniyyeleri vechile güzel bir âbdest almışlar. Zavallı adamcağız demiş ki güzel çocuklar ikinizin aldığı âbdest doğrudur. Benim âbdestim ters ve yanlışdır.

Herifin biri anasını öldürmüş. Bir dostu “Hîç insân dünyâda en ziyâde hürmet ve hizmeti üzerine farz olan vâlidesine bu fenâlığı irtikâb eyler mi?” demekle cevâben “Öyle şenâ'ati irtikâb eyledi ki ancak katliyle ülke silinebilirdi” dedi. Dostu “O alçak herifi öldüreydiniz” deyince “Her gün bir âdem mi öldüreyim?” dedi. Bu fıkralar hakkında *Mesnevî-yi Şerîf* de icâb eden tafsîlât verilmiştir.

Bir gün kal'e hendekinin kenârında dururken fukahâdan birkaç kimse Karatay medresesinden çıkıp Mevlânâ'nın huzûruna gelerek kendilerini imtihân eylemek maksadıyla ashâb-ı kehfın kıtmirinin rengi nasıl olduğunu sorarlar. Bunlara cevâben “Benim gibi rengi sarı idi. Çünkü âşık idi.” buyurmuşlardır. Mahviyetkârlığının, tevâzu'larının derecesini bununla isbât eylemek kâfîdir. “Du'â ok gibidir, âmîni de onun yelekleridir” sözü de büyük mürşidindir.

Zâtın birisi niçin بَارِكَ اللَّهُ السَّبْتِ وَالْخَمِيسِ ³⁹ buyurulmuşdur diye hazret-i Mevlânâ'dan sormuşlar “Cum'aya komşuluklarından dolayı” diye cevâb vermişlerdir.

Cenâb-ı Mevlânâ bir gün Mu'înüddîn Emîr Pervâne'ye buyurmuşlar ki hayâtda kaldıkça dört kibleye teveccüh eyle ve yönel, zirâ Ka'be namâzın kiblesidir. Âsumân du'ânın kiblesidir. Sultân-ı âdil hâcetin kiblesidir. Dil-i merdân-ı Hudâ ise kible-yi nazar-ı Mevlâ'dır” buyurmuşdur.

Bir gün Emîr Pervâne'nin sarâyında erbâb-ı kemâle hitâben bu dünyâda cenâb-ı Hak bizlere sûrî ve ma'nevî bir hayli ni'metler ihsân buyurdularından bahsederlerken Şeyh Tâceddîn Erdebilî öyle ise niçin الدنيا جيفة وتاليها كلاب ⁴⁰ buyurmuşlardır deyince buyurdular ki “Her işde cemî' iştihâ ki yerine getirmek için dünyâda fazla talebde bulunma ki aranızda cîfe ve kelâb sırrı tecellî etmesin. Mevlâ'nın rızasına uygun hizmet et ki الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْأَجْرَةِ ⁴¹ sırrına mazhar olasın.

Dervîşin birisi خمرت طينة آدم اربعين صباحًا ⁴² hadîs-i şerîfinin sırrını Mevlânâ'dan sordular. Cenâb-ı Mevlânâ buna şu yolda cevâb verdiler. “Eğer cenâb-ı Hak, âdemin çamurunu gece yoğura idi cümle âdem oğulları zulmânî ve katı meşreblî olurlardı. Gündüz yoğura idi hepsi nûrânî ve latîf olurlardı. Sabâh vaktinde yoğurdular ki kimisi kalbleri karanlık kâfir ve şakî kalmış, kimisi ise nûrânî ve mü'min olmaları için” buyurdular.

Mecnûn, Leylâ'ya bir mektûb yazmak isteyip kalemi eline alarak şu beyti yazmışdır:

حيالك في عيني واسمك في فمي

وزكرك في قلبي الى اين اكتب

Ya'nî “Ey Leylâm, hayâlin gözümde, nâmın dilimde, yâdın kalbimdedir. Şu hâlde ben kime mektûb yazarım. Uzakda gâ'ibde kimsem yokdur” der ve bunun üzerine kalemi kırıp kâğıdı parça parça eder, bir tarafa atar.

39 Allâh cumartesi ve cumayı mübarek kılsın.

40 Dünya bir pisliktir, ona talip olan da köpeklerdir

41 Dünyâ, ahiretin tarlasıdır.

42 Adem'in tabiatı kırk sabah yoğruldu.

Dünyâ umûruna dalanlar öbür tarafın bekâ olan âhenk ve huzûrunu bilemezler. Bizler orayı bura kafasıyla idrâk edemeyiz. Âhîret hakkındaki rivâyâtın bir kısm-ı mühimî dünyâ aklına zekâsına dayanarak halledilecek iş değildir. Orada görüp bilinecek şeyleri onun mukâbil zıddı olan dünyâ kafasıyla ölçmeğe hâcet yoktur.

Bir çocuğun eline kıymetli bir inci danesi geçse iki adım ileride birisi ona kırmızı bir elma verip elinden kolaylıkla alabilir. Üçüz alan üçüz verir. Kıymetdâr bir cevher bir çocuğun elinden el kadar bir ekmeğe kolayca almak mümkündür.

Fih Mâ Fih'de hazret-i Mevlânâ'nın şu vasiyyetleri şâyân-ı dikkatdir. Ehl-i kemâle günün birinde ilâhî esrâr yolu kalbinde açılmağa başlar. “Sakın açılan bu yolu nâ-ehl-i ağıyâra söylemeyiniz. Hikmeti nâ-ehline verirsiniz hikmete zulmedilmiş olur. Ehlinden sakınırsanız ehline zülm eylemiş sayılırsınız” buyurdıkları bu meşhûru îrâd eyledikten sonra “Bir sevdiğin dilber olsa da gizlice hânene gelse ve beni kimseye ifşâ eyleme dese herkese söyler misin?” tarzında nice nüktelerle tavzîh buyurmuşlardır.

Mecâlis-i Seb'a'da “Büyük mutasavvıflardan birisi havf erkektir, ricâ dişidir. Bunun ikisinden bâkiyât-ı sâlihât doğar.

Zâtın birisi Basra'dan hurmâ alıp orada satar ve para kazanır. O tâcirin basîretine delâlet eder. Fakat oradan gayrı âher memlekete götürüp de kâr ederse basîrete delâlet etmez, çünkü o zamân mesâfeden kazanmıştır” buyurmuşlardır.

Dördüncü Fasl

Hazret-i Mevlânâ'nın Latifelerine Müte'allik Ba'zı Ârifâne Sözlerinden Bahs Edecektir

Kendilerinden su'âl buyurulmuş olmalı ki en menfûr ses, şehvet ilcasıyla zuhûr eden sesdir. Eşek ancak karnının açılığında veya çiftleşmek ârzû ettiği vakit anırdığı cihetle onun zırlaması hakkında ⁴³ *إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ* buyurulmuştur.

Bir kimsenin üzerindeki söküğü dikerken kadınlarca ağızlarına bir tane veya saman çöpü verirler. Mevlânâ'nın harem-i âlîleri Kerrâ Hatun bir gün hazretin üzerindeki sökülen mahalli dikerlerken bu âdet hâtırına gelerek tatbîk etmek istediğini Mevlânâ hissedip “Be'is yok, sen sağlam dik. Benim ağızımda ⁴⁴ *قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ* vardır buyurmuştur.

Kendilerini ziyâret eden râhiplerden biriyle şöyle bir latîfede bulunmuş “Sakalınızı beyâz görüyorum. Galibâ sizden yaşlı olmalı” buyurur. Râhip buna karşı “Hayır efendim, o benden

43 Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir! (Lokmân 31/19).

44 De ki: O, Allah'tır, bir tektir. (İhlâs 112/1).

yirmi sene sonra dünyâyâ gelmiştir”. “Öyle ise o sizden evvel nûrâniyet kesb etmiştir. Ondan ibret alıp onunla hem-renk olmağa gayret etmeliğiniz lâzım gelmez mi?”. Bu nükte râhibe te'sir edip İslâmiyeti kabûl ve aynı zamânda dervîşleri zümresine dâhil olmuştur.

Fihî Mâ Fih'de şöyle bir hikâye vardır: Birisi eşeğini kaybetmiş ve bulmak için üç gün oruç nezretmiş ve merkebin için yaptığı bu nezri yerine getirerek orucunu tutmuş. Fakat ne çâre ki eşek ölmüş. Buna sâhibinin son derece cânı sıkılmış. Başını göğe kaldırıp “Eğer bu tuttuğum oruçları Ramazân'a mahsûb etmezsem adam değilim. Benden bâd-ı hevâ kazanmak mı istiyorsun?” der.

Hazret-i Mevlânâ'nın hâ'iz oldukları mekârim-i ahlâkiyyelerine delâlet eden inzivâ, kanâ'at, fakrla fahr, sehî, inâyet, müşfik, merhametli, âdâb ve nezâhate hürmetkâr, vefâlî, mütevâzi', halîm, sabûr olmakla berâber i'tikâdda fazîlet, mezhebde kudsiyet, tarîkatde ulviyet Kur'ân'a ta'zîm, namâz ve zikrullâha â'id envâ'-i me'ârif olup vücûdunu riyâzete, nefsi mücâhedeye, kendilerini zikrullâha ve uykusuzluğa, az yemeğe ve konuşmağa, dînin icâblarına olan ihtimâmı vecd ve ma'nevî sekr ve istiğrâk, semâ', aşk, şevk, sülûk ve amellerindeki büyüklük, rü'yâ ta'bîrindeki mahâretleri ilâ-âhire gibi yüksek vasıflarını saymakla bitirmek mümkün değildir. İlim ve amellerine dâ'ir olan tercüme-i hâli münâsebetiyle geçen sûrfî hayâtı cismânî sîretlerine karşı kat kat müreccahdır. Binâenaleyh kimseden beklenilemeyen hakikatleri bilip her bahse müte'allik husûsları kolaylıkla tahlîl eden büyük bir mutasavvıfıdır.

Beşinci Fasl

Hazret-i Mevlânâ'nın hulefâlarının ve ashâbının yüksek makâmından bahsedecektir. Muhammed Burhâneddîn Muhakkik el-Hüseynî et-Tirmizî ki bu zât akrânî arasında yüksek varlığı ile tanınmış olan mutasavvıflardandır. ⁴⁵ اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ Halkın iç yüzünü keşf eylemesi nâsi arasında şüyû' bulup kendisine “Seyyid Sırdân” diye yâd edilirdi. Daha hayâtının bidâyetinde zekâ nûru hutût-ı veçhesinde belirmeğe başlamıştı. Sultânü'l-Ulemâ'dan sonra ulûm-ı dîniyyede kendilerinden ziyâde varlıklı ve geniş ihâtalı Mevlevî fâzılları gösterilmeğe imkân yoktur. İlm-i hey'et, mantık, hesâb, mûsîkî gibi ilimlerde dahi emsâlî yoktur. *Makâlâtı*'nı dikkatle gözden geçirenler bu hakikati göreceklere şüphe yoktur. Hazret-i Mevlânâ'nın terbiyelerini ikmâl için Tirmiz'den Konya'ya geldikleri vakit aynı hâlde idi. Belh'den Konya'ya kadar olan seyâhatleri on sekiz sene devâm edip iki sene de Konya'da kalmışdır. Ve Konya'da kaldığı bu müddet zarfında Mevlânâ'nın terbiyesiyle meşgûl olmuştur. Sultânü'l-Ulemâ, halveti Mûsevî mezhebine â'id olduğunu ve riyâzeti ise İsevî meşrebinden add eyledikleri hâlde cenâb-ı peygamberin cebel-i Hirâ'da bir müddet

45 Müminin ferâsetinden korkun, çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar.

için riyâzet eylemeleri ictihâd-ı seniyyelerinden bulunduğundan dolayı bir nebze halvetde bulunmağı hoş görürlerdi.

İşte Seyyid Burhâneddîn'in Tirmiz şehrinde gelmelerindeki maksad mahzâ bu hizmeti görmek içindir. Tahkîk ve bildirildiğine göre cenâb-ı Mevlânâ'nın gerek Seyyid Burhâneddîn ile ve gerekse cenâb-ı Şems-i Tebrîzî ile halvetleri 1001 güne bâliğ olmuşdur.

Cenâb-ı Burhâneddîn Muhakkik, hazret-i Mevlânâ'nın atabeyi idi. Ya'nî cenâb-ı Pîr'in zâhir ve bâtın ma'lûm olan kemâlâtı yolunda onun hizmetine nezâret eylemiştir ki bundan dolayı atabey unvânı almıştır. Mollâ'yı bir ay tahsîl [için] Şâm'a gönderip avdetinde Kayseriye'de kalarak orada halvetlerde, tatlı sohbetlerde bulduklarından bu vechle kendisine Mevlânâ'dan denilmektedir.

Seyyid Burhâneddîn, Tirmiz'de oldukları esnâda muntazaman tahsilde bulunurken Konya'ya ve oradan Kayseriye'ye geldiklerinde tadrîsi tamâmen terk edip ömrünün sonuna kadar mücâhede ve riyâzet ve vecd ve istiğrâkla vaktini geçirmiştir. Hattâ son zamânlarını kâmilten halkdan uzaklaşmak sûretiyle başlı başına hayâtını geçirmeğe başlamıştır. Mevlevîler'in zurefâsından sayılan Seyyid Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre cenâb-ı Seyyid Burhâneddîn'in doğum târihi 565 ve cenâb-ı Sultânü'l-Ulemâ'ya intisâbı 605 ve Konya'ya gelmeleri 630 târihinde olup Konya'da birkaç sene cenâb-ı Mevlânâ'nın peder-i mükerrerleriyle sohbetde bulunup kendisiyle hem-bezm olduktan sonra hazret-i Mevlânâ'yı Şâm'a tahsile getirip Mevlânâ'nın avdetinden sonra Konya'da halvetini bitirmiş ve Konya'dan Kayseriye'ye gitmiştir ki azîmet târihi 640 olup 641 târihinde vefât eylemiştir.

Cenâb-ı Seyyid Burhâneddîn⁴⁶ hem Sultânü'l-Ulemâ'nın talebesi ve hem de o büyük müşşid dervîşlerindedir. *Makâlât* adlı eser-i ârifânelerinde buyururlar ki: “İnsânlar takımı bir yemiş gibidir. Hâm iken ağzı buruşdurucu ve acı olur. Fakat ölüp kemâle erince tadı

46 [Müellifin dipnotu] Ba'zı mecmû'alara göre Seyyid Burhâneddîn'in doğum târihi 561 ve vefât târihi 642 olarak gösterilmiştir. Ve şu kıt'a ile te'yid edilmekte olduğu da görülmektedir.

نید و قحمری دمرت دیند

نیقیه دار نید ناهر د تسه

[Din alimi Seyyid Tirmizi Muhakkik din burhanının yakîn yoludur.]

نیدلا ی جموا تسیناژ مکناز

(Sânî 561) نید ی تابڈ وا دولومر لاسد

[O ikinci Muhiyyeddin'dir ve onun doğum yılını “sübatı” olarak gör]

ی ماد ن ل قتل لاسد مقرر دز

(642) ی ماسلا درسد الله سدقة

[O ünlünün vefâtı senesini “Kaddas'allah sırruhu's-sâmî” olarak belirlendi.]

Mukîm belde-yi Kayseriye cümlesi dahı 642 olarak vefât târihi deniliyorsa da Kayseriye şer'iyye mahkemesi sicilinde saklı 644 târihli bir vakfiyede Seyyid-i müşârünileyhin şâhid olarak gösterildiğine göre derece-yi sıhhati mu'allel kalmıştır. Mahkeme-yi şer'iyye sicilindeki 644 târihi vakf-nâmeden sonra vefât eylediğine delâlet etdiğini Ahmed Remzî Efendi üstâdımız tesbît eylemiştir.

lezzeti yerine gelip yemiş-i latîf olduğu gibi müttekâmil insânlar da tatlı ve sevimli olurlar” buyurmuşdur.

Yine buyururlar ki: “Cenâb-ı Hakk’a yakın olan âdem oğulları mizâçlarını cenâb-ı Hakk’ın kelâmına uydururlar ve ondan hûy kaparlarsa her nevi fenâlıklardan kendilerini korumuş olurlar. Zirâ Kur’ân-ı kerîm her türlü fenâlıktan münezzhdir. Binâenaleyh Kur’ân’ı oku ki hayâtın Kur’ân’a uysun ve ondan hûy kapsın ki kendini korumuş olasın”

Yine buyurmuşlardır ki: “Va’z esnâsında cemâ’at neş’eli olmazsa benden güzel sözler sadr olmaz. Çünkü cenâb-ı Hak, taleb ve ihtiyâç olmadıkça hîçbir şey vermez. Eğer insânın bakmağa ihtiyâcı olmasaydı gözleri ve iştmeğe ihtiyâcı olmasaydı teşkilât-ı bedende kulağı vermezdi” buyurmuşdur.

Bu da cenâb-ı Seyyid sözlerindedir: “Her şeyde esâs hüsn-i niyyetdir. Bir kimse sû’-i niyyetle peygamberin huzûrına varsa, ondan istifâde edemez. Kim olduğunu bilmemek şartıyla, bir puta tapan kâfirin huzûruna hüsn-i niyyetle girse ondan müstefid olur. Şu hâlde bundan anlaşılıyor ki insân her ne kazanırsa kendi kazanır”.

Makâlât’ında buyuruyor ki: “Birisi bir şeyhin huzûruna gelmiş onların sohbetinden istifâde edeceği yerde tavana bakarak “Şeyh Efendi tavanınızda sakatlık var” demekle Şeyh Efendi, dervişlerine hitâben “Pâbûçlarını çeviriniz, bu âdem herze-vekîldir” demişdir.

Nefsinin istediği şekilde yaşayan kimseler ârzû olunacak şekilde cân çekişdirip ölürler. Sen saygısızca istediği yerde dolaşan arıları görmedin mi ki kasâb birkaç def’a onu etin üzerinden kovaladı, vazgeçmedi üçüncü def’a satırı alıp ona yapışdırdı. Cânsız olarak yere düştü. Ben sana her yere konma demedim mi denildi. Bal arısı ise fermâna itâ’at gösterip oturdu kalkdı. Ona da ⁴⁷ *ثُمَّ كَلِمَةٍ مِنْ كُلِّ النَّمْرَاتِ* buyuruldu.

Cenâb-ı Seyyid gençliğinde babasına demiş ki: “Benim bir mesleğim var. Kim benim mesleğimi müşevveş etmezse o benimle yaşayabilir. İster müslümân olsun ister kâfir olsun. Benim mesleğimi teşvîş eden de hâ müslümân olmuş, hâ kâfir olmuş benimle yaşayamaz” demişdir.

⁴⁸ *الْصَّدَقُ تَرْدُ الْبَلَاءِ وَتَزِيدُ الْعُمُرُ* hadîs-i nebevîsi kendilerinden su’âl edilmiş olmalı ki cenâb-ı Burhâneddin sadakanın şu sûretle fazîletinden bahsederek demişdir ki: “Sadaka sâhibinin elinden hakkınca dört söz söyler! Fâni idim bâkî eyledin. İkincisi az idim çoğalttım. Üçüncüsü düşman idim dost eyledin. Dördüncüsü evvelce sen beni bekliyordun, şimdi ise ben seni himâye eyliyorum.

47 Sonra meyvelerin hepsinden ye... (Nahl/69).

48 Sadaka belayı defeder, ömrü uzatır.

“İnsânlar kendi selâmetini başkalarının selâmetinde aramalıdır. Kelâmı da hazret-i Burhâneddin’in sözlerindedir”.

Bu Bahs

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Ma'şûku Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'nin Terceme-yi Hâlinden ve Onun Ba'zı Husûsâtından Bahs Edilecektir

Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'nin hazret-i Mevlânâ ile aralarında olan hâlâtdan yukarıda kısmen izâh edilmişti. Şimdiki bahsimizde burada bir nebze terceme-yi hâlinden bahsedeceğiz.

Müşârünileyhin nâm u şöhretleri Muhammed Şemseddin bin Alî bin Melikdâd Tebrîzî'dir. *Mecmû'ü'l-Füsahâ* nâm eserin nakline göre: Hazret-i Şems daha çocuk iken pek güzel idi. Babası onu korumak için sakalı gelinceye kadar evden dışarıya çıkarmamıştır. O sırada kadınlarla “kılâbdân” ile iş işlemek san'atını öğrenmiş ve bu mahâretini iyi elde eylediği için “şems-i zer-dûz” nâmı verilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ tarafından kendisine verilen lakab şöyledir: el-Mevlâ el-eazz ed-dâ'î ile'l-hayr hülâsatü'l-ervâh sırru'l-mışkâtî ve'z-zücâce şemsü't-hakki ve'd-dîn nûrullâh fi'l-evvelîne ve'l-âhirîn. Mevlânâ bu zâtın ismini anarken sultânü'l-fukarâ sultânü'l-gurebâ derlerdi. Tebrîz'de ise “pîrân-ı tarikat ve irfân-ı hakikat, kâmil-i Tebrîzî” diye yâd ederlerdi.

Hazret-i Şems bidâyeten Şeyh Ebû Bekr-i Selebâf Tebrîzî'nin mürîdi olup Şeyh Rûkneddîn Sencâsî ve cenâb-ı Baba Kemâl Cündî gibi büyük mutasavvıfın da mürîdi olduğu rivâyetleri söylenilmektedir. Ma'nevî varlığında gün geçdikçe yükselmeğe başlayan bu zât kendisiyle hem-hâl olacak bir merd-i kâmil aramak üzere seyâhate çıkar ve birçok İslâm diyârını gezerek râstladığı memleketdeki birçok meşâyihî kendine cezbedip mürîdi olurlardı. Ve kendine ayâr arayan Şems-i Tebrîzî günün birinde Rûm diyârına kadar seyâhat idüp Konya'ya gelir ve Konya'da Mevlânâ Celâleddin Rûmî ile görüşürler (642'de Cemâziyelâhir ayının altıncı günü). Seyâhat esnâsında giydiği elbisesi yalnız siyâh bir abâ ve aynı zamânda yüzünde siyâh bir nikâb “peçe” vardı. Müşârünileyhin her bir ahvâli müstesnâ denecek kadar nazar-ı dikkati celb olup müstesnâ güzelliği ve ahlâkının temizliği bir insân için gıpta edilecek derecede idi. Daha pek küçük yaşda iken pederleriyle bir nehir kenârından geçerlerken bir tavuğun altında çıkan ördek yavrularının ırmağa dalıp çıktıklarını görüp tavuk ise karadan çırpınarak bağırdığını seyreden hazret-i Şems o vaz'iyeti babasına göstererek işte “Sizinle benim aramdaki münâsebetde şu kara hayvânıyla su hayvânlarının kuluçkadan çıkan yavrularının muvakkat münâsebetleri gibidir. Bu münâsebet sona erince meslekler, meşrebler tamâmen ayrılır” demiştir. Ve hakîkaten müşârünileyhin son gaybûbetine kadar ancak kendi meslek ve

meşrebinden anlar. Pek mahdûd kimselerle görüşüp sâ'ir insânlardan uzaklaşmıştır. Ve hattâ yüzünü dahı kimseye göstermeyerek nikâbla gezmegi tercih eylemiştir.

Cenâb-ı Şemsi'n kimden tahsîl eylediği ma'lûm değildir. Fakat birçok san'at ve görülmedik hünlerde tâm bir vukûf sâhibi olup ins ü cinni teshîrde dahı mahâret-i kâmile vardı. Konya'yı teşriflerinde Mevlânâ ile sohbet esnâsında zabt olunan konuşmaları ki "*Makâlât-ı Şems*" diye meşhûr olan bu eserde "Benim lisânımı Mevlânâ'dan gayrı kimse anlamaz" dedikleri gibi idi. Mezhepleri selef-i sâlihîn mezhebidir. Bâtıl te'villere i'tikâd etmeyip Kur'ân, hadîs-i şerîfe bağlanmayan sözleri tamâmen reddederdi. Hurâfât, âlâyîş ve merâsimi sevmeyen temiz rûhlu bir insân-ı kâmil idi. Ve'l-hâsıl ilâhî bir âşık olup vecde geldikleri vakit ellerini yukarı kaldırıp gözlerini kapayarak semâ eylerdi. Hazret-i Mevlânâ'yı da semâ'a teşvîk eyleyen bu büyük sûfidir. Cenâb-ı Şems kimseden çekinmez, gâyet sert ve doğru sözlü ve hakîkati beyân etmekden zevk alan bir mürşîd-i kâmil idi. Zâhirinde ne ise bâtını da aynı olup murâ'îleri sevmediklerinden dervîşlerinin ba'zılarını gücendirdikleri de vâkî' olmuştur. Ma'nevî varlığının hudûdunu sona erdiren belli başlı bir mürşîd olup onun hâlâtını tavsîf eylemek her kalemin kârı ve her merâmın kudreti kâfi olmadığına ancak bu kadarla iktifâ eyledük.

Şeyh Selâhaddin-i Zerkûb Konevî: Bu büyük sûfi de ma'nevi kemâlâtını cenâb-ı Seyyid Burhâneddin ile hazret-i Mevlânâ'dan bitirip tâm salâh-ı hâl kesb eylemiştir. Kendisi Konyalı diye tanınmış ise de esâsı Konyalı olmayıp Şeyh Şems-i Tebrîzî'nin hemşehrilerindedir. Bu zâtın ilmi yokdur. Ve ümmî olarak yetişmiştir. Seyyid Burhâneddin'in olsun, hazret-i Mevlânâ'nın olsun sohbetlerinden müstefid olup bu iki büyük mürşîdin kendilerinden işitdilerini zabt eyleyip Şems-i Tebrîzî'den ve sâ'ir sâdât-ı Mevleviyye'den duyduğunu hâfızasında saklamak sûretiyle birçok ma'ârif ve hakâyıkı kalbinde gizlemiştir. Cenâb-ı Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'yi gâ'ib eyledikten sonra artık ona karşı olan aşk ve muhabbetlerini Salâhaddin'e sardırılmıştır.

Cenâb-ı Selâhaddin kîl u kâlden başı hoş olmayan bir zât olup sorulmadan aslâ kendinden bir şeyi söylemez. Ve dâ'imâ dinleyici vaz'iyetinde kalırdı. Hazret-i Mevlânâ yanında kadr u kıymeti o kadar yüksekdi ki Mevlânâ'dan her ne iltimâs edilirse aslâ reddedilmezdi. Ehl-i beytinden biri cenâb-ı Mevlânâ'ya karşı kusûr işleseler Salâhaddin derhâl aralarını bulmağa çalışır. Bundan dolayı Mevlânâ kendisini son derece sever ve hattâ kerîmesi Fâtma Hatun'u Sultân Veled'e nikâh eylemiştir. "Bacu Han" külliyyetli mikdârda topladığı askerle Konya'yı işgâl eylediğinde memleket halkı endîşeye düşerek Mevlânâ'dan çâre bulunması için temînâtda bulunurken hazret-i Pîr "Hiç korkmayınız. Cenâb-ı Hak sizi Salâhaddin'e bağışladı. Bu şehre Tatar'ın katli'âmı erişmeyecektir" buyurmuşlardır. Bu sâyede Konya şehrinde bir günâ mühim bir tecâvüz de vâkî' olmamıştır.

Şems-i Tebrîzî'den sonra cenâb-ı Mevlânâ'nın özce dostu olan Salâhaddîn kendisini Mevlânâ'ya o kadar sevdirmişdi ki Mevlânâ ona her husûsda ehl-i beytini ve evlâdını ve hattâ bütün mürdlerinin umûrunu ve yapılacak vazîfe ve hizmetlerini ona tevdi' buyurmuşlardı. On sene kadar bu yolda hazret-i Mevlânâ'nın sohbetleriyle hem-dem olan Salâhaddîn'in kendilerine ansızın bir hâl gelip mübtelâ olduğu rahatsızlık bekâya rihlet eylemeğe vesile olmuş ve hicretin 657'inci senesine tesâdüf eden Muharrem ayının guresinde yetmiş beş yaşını bitirdikten sonra Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur. Merhûmun cenâzesi hazret-i Mevlânâ tarafından âyîn-i tarîkat üzere kaldırılarak namâzı kıldıkdan sonra Sultânü'l-Ulemâ'nın merkadlarının sağ tarafına gömdürüldü.

ای ز هجرانت زمین و آسمان بگریسته

دل میان خون نشسته عقل و جان بگریسته⁴⁹

gazeli Mevlânâ tarafından söylenmiştir. Tanrı'nın rahmetine doya doya kansın.

Bu Bahs

Çelebî Hüsâmeddîn'in Menâkıbından Bahs Eder

**Hazret-i Ebû Yezîdü'l-Vakt Cüneydü'z-Zamân Miftâh-ı Hazâ'inü'l-Arş Emîn
Künûzü'l-Ferş Hüsâmü'l-Hak ve'd-Dîn Hasan bin Muhammed bin el-Hasan bin Ahî
Türk**

Bu zât 622 senesinin Muharrem ayının guresinde Konya şehrinde doğmuştur. Ceddi Ebû'l-Vefâ Bağdâdî ki aslen Bağdâdî olup orada doğmuş ve orada vefât eylemiştir. 647 yılında kendisi ümmî olmaları dolayısıyla ba'zı kimseler tarafından mahzâ küçük gösterilmek duygusuyla kendilerinden bir va'z yapmaları istenip Çelebî ise halkdan beklenen bu va'zın ertesi günü yapacağına söz verir. Ve kendisinin hâl-i menâmda "âlim ve hekîm" ism-i celîli ile mazhar olup bu tecellî eden ma'nevî sırrın kuvvetine dayanarak sabâhdan kürsîye çıkar ve ilk def'a olarak cemâ'ate şu sözleri sarf eder: "Akşam Kürt olarak yatdım. Ve sabâhleyin Arap olarak kalkdım" demiştir. İşte o sene oğlu Ahî Türk Urmevî doğdu. Ve babasının vefâtı üzerine Urme'ye hicret eylemiştir ki bu yer Tebrîz'e yakın bir Türk şehridir. Ancak Ahî Türk'ün ismi ma'lûm değildir. Binâenaleyh bu zât Kürdî olarak müştehir ise de ekser müslümân Kürtler gibi aslen Türk oldukları hâlde ecdâdının bir müddet Kürdistân'da oturması hasebiyle kendilerine Kürtlük isnâd edildiği de me'mûldür. Bunun en mühim delili ise Ahî Türk unvânının alınmış bulunmasıdır. Çelebî Hüsâmeddîn'in babası Konya şehrinin ahîsi idi. Rûm diyârında ahîlik uzun zamân yer alıp onların mütâla'aları ve muvâfakatları alınmadan bir iş yapılamadığı

49 Ey! Senin ayrılığından yer ve gökyüzü ağlamaktadır. Gönül kan içinde oturup akıl ve can da ağlamaktadır.

gibi Anadolu'nun ahîlerinin de Çelebî Hüsâmeddîn tarafından yetiştirildiği ve bu meyânda Seyyid Battâl Gâzî tekyesinin şeyhi umûm ahîlerin re'îsliğini yapmıştır. Hüsâmeddîn Çelebî babasının sağlığında Mevlânâ ile son derece söyleşip muhabbetleri yolunda idi. Hazret-i Mevlânâ'nın medresesine devâm eylediği zamân on yedi yaşlarında tâze bir fidân gibi genç ve gayet güzeldi. Babası Ahî Muhammed 639 târîhinde vefât eyledi. Vefâtını müte'âkib oğlunu ahîler babası yapmak istenilmiş ise de Hüsâmeddîn kabûl etmemiştir. Ve bütün mâl ü emvâlini Mevlânâ uğruna sarf ederek ömrünü de Mevlânâ'nın uğrunda geçirmiştir. Hüsâmeddîn Çelebî gayet nâzik, terbiyeli, affî, zarîf ve mütevâzi olup herkese güzel mu'âmele yapmaktan ve herkesin hâcetini tesviye eylemekden zevk alan bir zât olduğu için memleket halkı nazarında gâyet hürmet ve iltifât görürdü. Ve'l-hâsıl ecdâdının ahîliği ve sehîliği irsen kendisine intikâl etmiş bulunurdu. Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebî'yi o kadar sever ve ona o derece hürmet ederdi ki bu hâli görüp işidenler Hüsâmeddîn Çelebî'nin şeyh ve Mevlânâ'nın da onun mürîdi sanarlardı. Cenâb-ı Mevlânâ ekser vakit vecd ve istiğrâk âleminde buldukları zamân bi'l-umûm umûrunu Hüsâmeddîn Çelebî'ye gördürürdü. Hattâ Mevlânâ'nın irtihâlinde oğlu Sultân Veled hazretlerini pederlerinin vâris-i tâmmı olmaları dolayısıyla makâmlarına geçmelerini teklîf eylemeleri üzerine Sultân Veled “Cenâb-ı Hüdâvendigâr sağlıklarında sizi bu hilâfet mesnedine tasvîb buyurmuşlardı. Binâenaleyh o âli-makâma peder-i mükerrerimin tensîb buyurduğu vechle ancak niyâbet edecek sizden başkamız yokdur. Bugün halîfe-yi Mevlânâ sizsiniz” diye hazret-i Çelebî'yi makâmına oturtdu. Ve bu sûretle Hüsâmeddîn Çelebî, hazret-i Mevlânâ'nın makâmında on iki sene kaldı.

İbtidânâme, İntihânâme, Rebâbnâme adlı bu güzîde eserler müşârünileyhin olup aktâb-ı Mevleviyye'nin menâkıbını ve onların varlıklarını ve aynı zamânda *Mesnevî-yi Şerîf*'in şerh ve îzâhına delâlet eden bu eserleri kemâlâtını isbâta kâfi olarak gösterilebilir. Bundan sonra Mevlânâ'nın sulbünden gayrı hiçbir kimseye Mevlânâ'nın makâmına oturturulmuş değildir. Cenâb-ı Pîr'in erkek oğullarından en ehliyetlisi geçirilmiş ve yalnız Ebû Bekir Çelebî'nin yerine kızlarından olma Kara Hisârlı Ârif Çelebî makâma oturturulmuştur. Mevlânâ'nın irtihâlinde sonra Hüsâmeddîn Çelebî makâm-ı Mevlânâ'ya getirilmiş ve Mevlevî cemâ'ati müşârünileyhin hizmetlerine tevdi' edilmiştir. Çelebî Hüsâmeddîn: Bir gün dervîşânıyla birlikte “bâğ-ı hümâm” nâm mahalle gitmiş bulunuyordu. Ansızın bir dervîş gelip “Ka'be-i Hadrâ⁵⁰”nın ucundaki 'aleminin düşüğünü ve Ka'be-i Hadrâ'nın sakatlandığını haber verdi. Bundan müte'essir olan Çelebî Hüsâmeddîn bir müddet te'sirini izhâr eyledikten sonra hazret-i Pîr'in irtihâl târîhini dostlarına sordu. On seneyi doldurup on birinci seneye basdığı haber verilince “Artık çağrıldık, durmamak gerekdir” diye kendini bir hayvâna bindirip evine

50 Ka'be-yi Hadrâ bu hâdiseden sonra Karamanoğlu Halil Beg tarafından ta'mîr etdirilmiştir.

göttürdüler. Bunun üzerine bir kaçkın esir-i firâş olup hicretin 683 târîhine tesâdüf eden Şa'bân ayının yirmi ikinci çarşamba günü bu âlem-i fenâdan bekâya göçdüler.

Bu Fasl

Sultân Veled Menâkıbından Bahs Eder

Sultânü'l-ulema hazretleri Belh'den hicretlerinde her memlekette az çok ikâmet ederek Konya'ya Sultân Alâeddîn'in da'veti üzerine gelmişti. Karaman'da on üç yıl oturdular. Orada buldukları zamân haremleri Mü'mine Sultân ile büyük oğlu Alâeddîn Çelebî 624 târîhinde vefât eylemişti. Ve bu sene içinde Hâce Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun'u Mevlânâ'ya nikâh edilmişti. İşte Sultân Veled bu kadından dünyâya gelmiştir. 25 Rebî'ü'l-âhir 623'de ve bir sene sonra da Âlaeddîn Çelebî dünyâya gelmiştir. Dedelerinin adı olan Muhammed Bahâeddîn Veled diye isim konuldu. O vakitleri veled-i begtemur, evlâd-ı müderris, veled-i hafîb tarzında lakab ve unvân verilmek usûlü vardı. Sultânü'l-Ulemâ'nın unvânı "Veled Sultân" iken torununa da Sultân Veled diye lakab verildi. Kardeşine de üç sene evvel vefât eden büyük oğlu Muhammed Âlaeddîn Çelebî'nin nâmı verildi. Sultân Veled on sekiz yaşına geldiği zamân pederleriyle berâber gezerlerken iki kardeş sanırlardı. Her ikisi de birbirinden ayırt edilemeyecek kadar yek-digerine benzerlerdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gün medresenin dîvânına celî hattla Bahâeddîn Veled için bizim Bahâeddîn tâlihlidir. Hoş yaşadı hoş ölü ma'nâsını ifâde eden yazıyı yazmıştır. Hakikaten Sultân Veled riyâzât ve mücâhedâta muhtâç olmadan umduğu terbiyeyi bulmuş ve makâm-ı vahdete ulaşmıştır.

جمله شیخان دین کرده ریاضت کزین

خیره شدم اندرین چون بمن آسان رسید

نازم بر عاشقان زانکه منم ای جوان

دلبر و معشوق حق حصتم چوبان رسید⁵¹

Sultân Veled gâyet mütevâzi ve pederlerinin halifelerine karşı gösterdiği hürmet ve alâkayı hîçbir şeyhzâde göstermemiştir. Kendisi peder-i mükerrerlerinin vârisi olmak i'tibârıyla babasının yolunu ta'kîb ederek Müslümân ülkelerinde tarîki tevsî' için binlerce zevâtı ta'kîb ederek ma'nevî yolda kendine bend ederek hesâbsız âşıkları Mevlevî muhibbânı sırasına geçmiştir.

51 Bütûn din şeyhleri riyazet ve çile çekmeyi seçmekte ama bu (aşk yolu) nasıl bana kolay geldi, şaşırdım. Ey genç! Ben aşıklıkla övünürüm çünkü ben Hak tarafından sevilen sevgiliyim, benim hakkımda çobanlık yetmiştir (Ben çoban olmayı hak etmişimdir).

İbtidânâme, *Rebâbnâme*, *İntihânâme* adlı kıymetli eserleri onun değerini isbâta delil olarak gösterilebilir. Birâderi Âlaeddîn Selçûkî'nin perde çavuşluğunu îfâ eylediği rivâyet edilmektedir.

Cenâb-ı Mevlânâ: Mahdûm mükerrerleri için söylemiş oldukları şu kelâmı celb-i dikkatdir: “Bahâeddîn benim bu âleme gelmekliğim senin zuhûruna vesîle olmak içindir zîrâ benim hep âsârım kavlimdir. Sen ise fî'lîmsin” buyurmuşdur. Şu söze bakılınca Sultân Veled'i anlamadan Mevlânâ'yı anlamak biraz müşkilcedir. Binaenaleyh Mevlânâ'nın ma'nevî âlemine girmek için Sultân Veled'in kapısından girilmek lâzımdır. Bir aralık hazret-i Mevlânâ bir bahâr mevsimi dostlarıyla berâber Merâm Câmi'i denilen bu yere gelmişlerdi. O gün câmi'-i şerîfde gâyet neş'eli bir mukâbele okundu.

بیا که باز جانها را شهنشہ باز میخواند

بیا که گلہ را چوپان بسوی دشت میراند⁵²

Matla'mı hâvî bahâriyye tercî'-i bendini o zamân inşâd eylediler. Bir aralık Sultân Veled o tepeden Konyâ'yı temâşâ idüp başdan başa çinilerle süslenmiş sarâyaları, türbe ve câmi'leri medreseleri seyredip zarîf bir manzara arz iden şehrin güzelliğine hayrân olarak “Şu Konya şehri ne güzel bir şehirdir” demesi ile buna karşı pederleri Mevlânâ “Ey oğul, Konyamız mübârek şehirdir. Dostlarım şâhid olsun bu beldeyi sana bağışladım” deyince Sultân Veled bu sözlerine fevkalâde memnûn olurlar. Ayaklarına kapanarak yüzünü gözünü sürmeğe başlar. Mevlânâ sözlerine devâm iderek dediler ki “Bizim türbemiz ve büyük pederin Sultânü'l-Ulemâ'nın ve onun ihvân ve yârlarının burada bulunduğu müddetce bu Konya şehrine aslâ zeval yoktur. Yabancı atı ayak basamaz. Âsî kılıçlarını Konyalılar'a çekemez. Ve bu şehirde kan dökülmez” buyurmuşdur.

Sultân Veled buyurur ki: Bir gün hazret-i Mevlânâ semâ idiyorlardı. Çok vecde geldi. O esnâda hemân bana doğru yönelip yakama sarılarak şehâdet parmağıyla işâret edip gözümün içine bakdı. Ve dedi ki “Bahâeddîn, amân hâ amân sonra sen bilirsin” ve sonra dönüp ihvâna buyurdu ki “Ey benim yârânım Allâh aşkına sakın zühd ve takvâdan hâricine bir adım atmayınız. Birbirinizin elinizi bırakmayınız. Cisminizi âdâb ile ma'mûr ediniz” gibi tenbîhâtda bulundular.

Peder-i mükerrerlerinin yolunda çalışarak doksan altı yıl ömrünü ma'nevî yolunda sarf eden Sultân Veled birkaç gün hastalanarak büyük oğlu Ulu Ârif Çelebi'yi yanına çağırıp ve dostlarıyla görüşerek bu sûretle hicretin yedi yüz on ikinci yılına tesâdüf eden Recep ayının onuncu cumartesi gecesi seher vaktinde vefât edip cenâzesi pederlerinin yanına defnedilmişdir. Ve bundan sonra makâmına oğlu Ulu Ârif Çelebî geçirildi.

SON

İşbu menâkıb-ı Mevlânâ hakkındaki bu eser 12 Teşrîn-i evvel Pâzâr günü sabâhı tulû'-ı şemsde hitâm bulunmuşdur.

Bi-hamdillâhi ve'l-minneti

Mevlânâ'nın Makamında Hilafet ve İrşadatda Bulunan Çelebilerin Esamileri

Esâmî	Doğum Târîhi	Müddet-i Meşihat	Târîh-i İrtihâl
Hüsâmeddîn Çelebî	621	11	683
Sultân Veled Efendi	623	12	712
Ulu Ârif Efendi	670	49	719
Âbid Efendi	682	25	729
Vâcid Efendi	685	3	723
Âlim Efendi	692	9	751
Âdil Efendi	695	19	770
Âlim Efendi	705	23	798
Ârif Efendi	746	26	824
Pîr Âdil Efendi	781	41	865
Cemâleddîn Efendi	841	51	915
Hüsrev Efendi	886	54	965
Büstân Efendi	961	28	1040
Ebû Bekr Efendi	965	8	1052
Mehmed Ârif Efendi	1006	3 Ay	1052
Pîr Hüseyin Efendi	988	2	1077
Abdülhalîm Efendi	1025	13	1090
Büstân Efendi	1055	27	1117
Sadreddîn Efendi	1080	7	1124
Mehmed Ârif Efendi	1096	35	1159
El-hâc Ebû Bekr Efendi	1133	40	1199
El-hâc Mehmed Efendi	1155	30	1230
Saîd Hemdem Efendi	1222	30	1235
Sadreddîn Efendi	1242	25	1298
Fahreddîn Efendi	1244	7 Ay 8 Gün	1299
Safvet Efendi	1252	5	1305
Abdülvâhid Efendi	1275	20	1325
Abdülhalîm Efendi	1291	3	
Mehmed Bahâeddîn Veled Efendi	1284	9	

Memâlik-i İslâmiyye'de Bulunan Mevlevîhâneler'in Bulunduğu Yerler

Esâmî-yi Memleket	Medfûn Bulunan Zevât veya Bânisi	Esâmî-yi Meşâyih	Târîh-i İnşâ
Âsitâne-yi hazret-i Pîr	Sultânü'l-Ulemâ ve hazret-i Mevlânâ	Muhammed Bahâeddîn Çelebî	
Eskişehir	Hasan Dede Efendi	Bahâeddîn Dede	
Üsküdâr	Nu'mân Dede	Ferruh Çelebî	1205
Antakya	Zincir-şiken Muhammed Çelebî	Sa'îd Hemdem Dede	
Aydın	Horâsânî Alî Dede	Sâkıb Dede	
Ermenek		Hüsâmeddîn Dede	
Edirne	Celâleddîn ve Cemâleddîn Çelebî	Salâhaddîn Dede	
İzmir	Âkîf Dede	Nûri Dede	842
Üsküp	Hasan Dede	Alî Dede	
Ankara	Hasan Dede	Mustafâ Nûri Dede	
Erzincân	Dede Sultân	El-Hac İbrâhîm Dede	
Antalya	Abdulganî Çelebî Dede (Bânî)	Muhammed Şâh Dede	1263
Amasya	Arap Dede	Ahmed Cemâleddîn Dede	
Urfa	Haydar Dede	Hasan Dede	
İzmit		Abdulfettâh Dede	
Akçaşar	Bahşî Dede	Fâ'ik Dede	
Ulukışla		Sa'îd Dede	
Eğirdir	Nûrullâh ve Seyfullâh Dede	Yûsuf Dede	
Isparta		Nûri Dede	
Elbasan	Murâd Dede	Hâfız Dede	1068
Bahâriyye	Nazîf Dede	Bahâeddîn Dede	1131
Bursa	Ahmed Cünûnî Dede	Muhammed Şemseddîn	1029
Bosna Saray	Seyyid Abdulfettâh Dede		
Burdur	Fedâ'î Dede	Fehmî Dede	
Bilecik			
Bozkır			
Bağdâd	Sultân Dîvânî		
Belgrad			
Belgradcık			
Beyşehir			
Tokat	Ramazân Dede	Abdülhâdî Dede	1048
Demirci	Muhammed Nûri Dede (Bânisi ve Şeyhi)		
Tire	Hayrullâh Dede		
Çorum		Hüsâmeddîn Dede	
Haleb	Muhammed Şâtır	Ahmed Remzî Dede	995
Humus	Abdurrahman el-Cûşî	Abdurrahman Dede	
Hamâ			
Denizli	Kırcalı Alî Dede	Hasan Alî Dede	
Diyârbakır			
Sivas	Ulu Ârif Çelebî	Hüsâmeddîn Çelebî	

Selanik	Kerimüddin Dede	Salâhaddin Dede	1024
Siroz	Ramazân Dede	Celâleddin Dede	
Sakız	Hızır Dede	İsmâ'il Dede	
Şems Türbesi	Şemseddin Tebrizî	Hâcî Rızâ Dede	
Şâm	Kartal Dede	Muhammed Sa'îd Dede	993
Sandıklı	Alî er-Rûmî Alemdâr Sultân Dîvânî	Cevrî Dede	
Samsun	Hâfız Alî Dede	Muhammed Emîn Dede	
Tavşanlı	Seyf Dede	Ziyâeddin Dede	1139
Trablusşâm	Mervî Ahmed Dede	Muhammed Şefîk	
Antep	Şa'bân Dede	Mustafâ Dede	1048
Galata	Şârih-i Mesnevî İsmâ'il Rûsûhî	Ahmed Celâleddin Dede	926
Filibe	Şeyh İbrâhîm Efendi	Muhammed Nasîb Dede	
Kayseri	Seyyid Burhâneddin Tirmizî	Hüsameddin Dede	1048
Kâsımpaşa	Sırrî Abdî Dede	Seyfeddin Dede	1041
Kastamonu	Dede Sultân	Hâmil Çelebî	
Karaman	Vâlîde Sultân ve Alâeddin Çelebî	Sa'deddin Çelebî	
Karahisar-i Sâhib	Sultân Dîvânî	Râşid Çelebî	
Kudüs-i Şerif	Dânişî Alî Dede	Âdil Dede	
Kıbrıs	Sipâhî Mustafâ Dede	Celâleddin Dede	1015
Kırşehir	Şeyh Süleymân Velî		
Gelibolu	Ağazâde Muhammed Hakikî Dede	Muhammed Burhâneddin Dede	
Kerkük	Hâcî Muhammed Dede	Abdullâh Dede	
Girid	Kara Şems Dede	Muhammed Şemseddin Dede	
Kengeri [Çankırı]	Şeyh Cemâleddin	Hasîb Dede	
Kütahya	Erguvan Çelebî	Sâkîb Çelebî	
Kilis	Niyâzî Muhammed Dede Efendi	Muhammed Emîn Dede	1048
Lazkiye	Vâlîde-i İbrâhîm Edhem	Muhammed Râgîb Dede	
Manisa	İshak Çelebî	Celâleddin Çelebî	
Mısır	Abdulcelil ve Abdulcemil Çelebiler	Mustafâ Dede	
Merâm	Cemel Alî Dede	Nizâmeddin Çelebî	
Medîne-i Münevvere	Aşkî Dede	El-Hac Hamza Dede	
Mekke-i Mükerrreme	Müneccim Ahmed Dede	Orhan Salâhaddin Dede	
Muğla	Hüdâ'î ve Şâhidî Dedeler	Cemâleddin Dede	
Marmaris	Sarı Ata Sultân	Hasan Dede	
Midilli	Hamîd Dede	Nazîf Dede	
Mar'aş		Selîm Dede	
Niş	Dede Efendi	Muhammed Dede	
Niğde	Kemâl Ümmî	Hüsameddin Dede	
Vodina	Mustafâ Dede Efendi	Hasan Dede	
Yenikır	Kemâl Ahmed Dede ve Ebû Bekir Çelebî	Muhammed Abdalbâkî Dede	
Yenişehir-i Fener	Vücûdî Dede		

